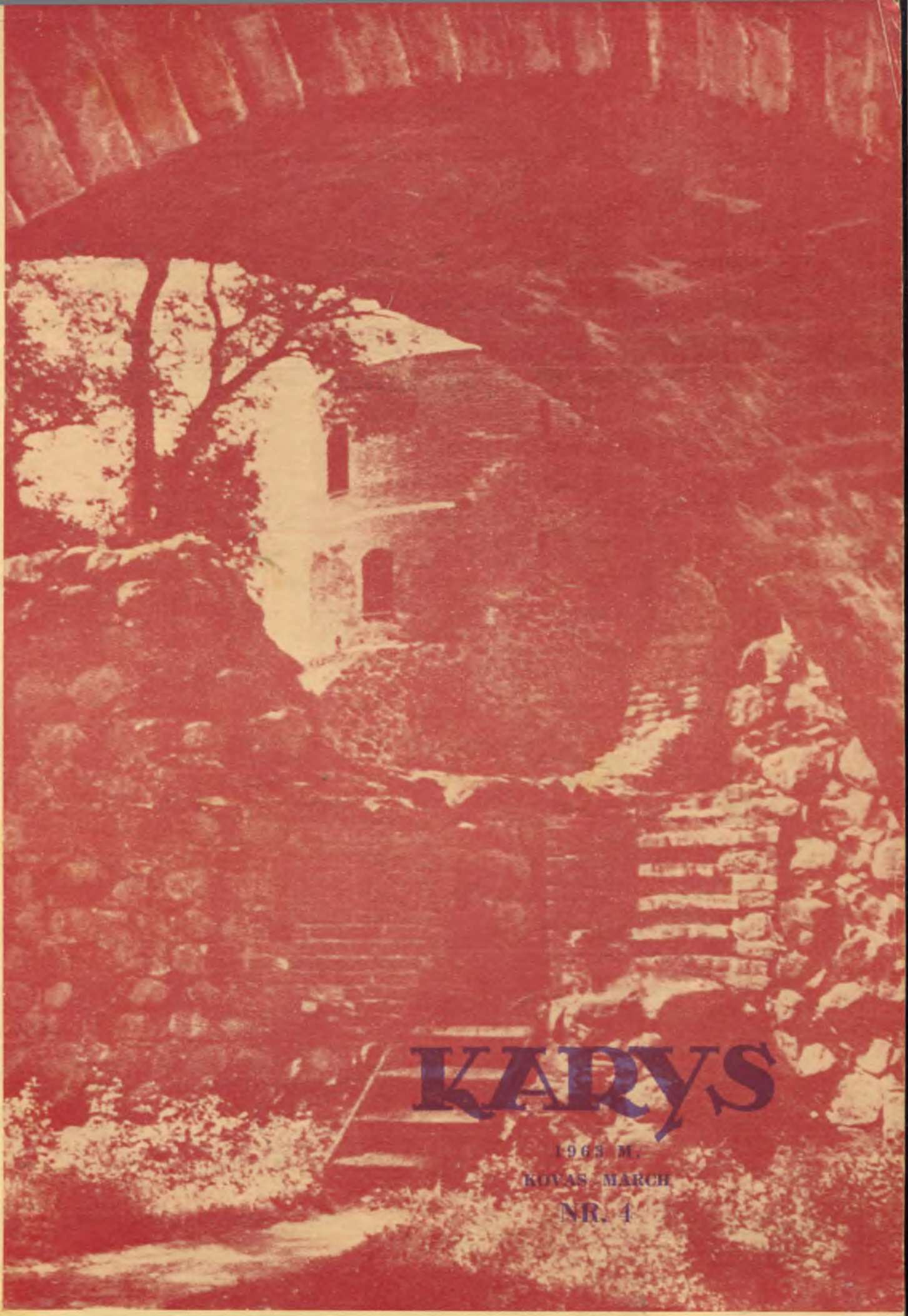

KARYS

1963 M.
KOVAS, MARCH
NR. 1

KARYS

1963
Nr. 4 (1391)

Redaktorius — Zigmas Raulinaitis
Kalbinę dalį redaguoja — Kazys Kepalas
Dail. literatūros dalį redaguoja — Vincas Jonikas

Administratorius — Leonas Bileris
Leidžia — L. V. S. Ramovė New Yorko Skyrius

Atskirus skyrius redaguoja:
P. Petrušaitis — Tremties Trimitas
Balys Brazdžionis — Lietuviai Kariai Laisvajam Pasaulyje

TURINYS

V. Augustinas — Trakų pilies vidus ..... Viršelis
A. Žilvitis — Tuščias Velykų stalas ir mes alkani 97
V. Jonikas — Sugrįžimo giesmė 98
O. Žadvydas — Lietuviškosios divizijos žygiai 99
P. Žilys — Apie generolą V. Vitkauską 108
S. Griežė-Jurgelevičius — Lenkų raiteliai Nočioje 111
O. Urbonas — Didžiojo Šiaurės karo frontas Lietuvoje 113
V. Širvydas — Lemtingas 1914 m. rugpjūtis 117
Tremties Trimitas 120
P. Žilys — Plk. P. Saladžiui 70 metų 123
Kronika, spauda, komentarai 126

ATSTOVAI: Mike Maksvytis, Chicago, Ill.; Lionginas Leknickas, Cleveland, Ohio; Morkus Šimkus, Baltimore, Md.; Vl. Rusas, Toronto, Ont. Canada; V. Šalkūnas, Australija

PLATINTOJAI JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTYBĖSE:

Baltimore, Md. — M. Šimkus
Boston, Mass. — "Baltic Florists"
Brockton, Mass. — A. Mantautas
Chicago, Ill. — J. Karvelis, M. Maksvytis, "Marginiai", J. Memėnas, K. Rožanskas
Cleveland, Ohio — V. Ročiūnas
Detroit, Mich. — V. Permikas
Grand Rapids, Mich. — J. Belinis
Los Angeles, Calif. — V. Prižgintas
Philadelphia, Pa. — A. Impulevičius
Newark, N. J. — Kazys Trečiokas
Rochester, N. Y. — P. Saladžius
Waterbury, Conn. — V. Vaitkus

KANADOJE:

Hamilton, Ont. — J. Pleinys, Z. Orvidas
Toronto, Ont. — August. Kuolas, V. Rušas, J. Smolskis
Montreal, Que. — "Parish Library"

ANGLIJOJE:

"Dainora" — 74 Priory Road, Kew, Surrey

AUSTRALIJOJE:

N. Butkūnas — 9 Cowper Street, St. Hilda, Vic.
A. Kubilius — 131 Crozier Avenue, Edwardstown, So. Australia
P. Mažylis — 1 Taroonga Court, Norlane, Vic.

VENEZUELOJE:

Kun. A. Perkumas, SDB — Escuelas Prof. Salesianas Avda. Miranda, Boleita, Caracas

THE WARRIOR, magazine for the veterans, of Lithuanian descent and for Lithuanians in the wide world. Published monthly except July and August by "KARYS" — 916 Willoughby Avenue, Brooklyn 21, N. Y., U. S. A. Subscription $6.00 per year. Single copy 60 cents.

SECOND CLASS POSTAGE PAID AT BROOKLYN, N. Y.

KU biblioteka
093 00523759 5

Įsteigtas Lietuvoje 1919— Nepriklausomybės kovų— metais

KARYS

Atgaivintas Jungtinėse Amerikos Valstybėse 1950 metais

PASAULIO LIETUVIŲ KARIŲ - VETERANŲ MĖNESINIS ŽURNALAS

Nr. 4 (1391) BALANDIS - APRIL 1963

TUŠČIAS VELYKŲ STALAS IR MES ALKANI

A. ŽILVITIS

Kelias. Vienoje pusėje driekėsi ūkininkų sodybos, kitoje — didelė pieva. Trobos medinės ir šiaudais dengtos. Gale kaimo augo daug didelių topolių ir jų viename gyveno gandras. Ten buvo įkeltas ratas, kuriame gandras turėjo susikrovęs sau lizdą. Ir gražus buvo tas gandras! Gandras pas mus atlėkdavo tik vasarai. Pavasarį atskrenda, o rudenį ir vėl išskrenda.

Atskridęs lizdą apsitvarko. Deda kiaušinius ir peri vaikus. Gandras buvo laikomas savotišku paukščiu. Mes, ypač maži vaikai, pamatę pavasarį pirmą kart gandrą turėjome tris kartus per galvą kūliu apsiversti. Jei to nepadarytume, nuo griaustinio nesaugūs būtume. Taip aiškino mums, vaikams, mūsų tėvai. Be to, pagal jų pasakojimus, gandras darydavo taip:

Kiekvienais metais iš lizdo jis išmeta kiaušinį, arba mažą gandriuką. Jei gandras išmeta kiaušinį, reiškia, geri metai bus. O jei mažą gandriuką — blogi.

Pavasarį ir rudenį pievoje prisirinkdavo daug vandens. Ir tuomet ji virsdavo mažu ežeriuku. Pasidarę iš geldos mažą laiviuką, mes irdavomės jame. Žiemos metu, užsidėjus ledui, įrengdavome ten čiuožyklą ir karuselę.

Pavasarį, vandeniui nusekus, jame augo ir žydėjo daug geltonų, kaip gintaras, purienų ir kurkė varlės. O tas kelias, einąs tarp trobų ir pievos, pavasarį ir rudenį, dažniausiai, būdavo šlapias ir sunkiai išbrendamas. Taip, kad mes, vos tik sniegui nutirpus, tuojau pradėdavome bėgioti basi.

Taip atrodė mano kaimas, kuriame aš gimiau ir augau. Tų pavasarių aš daug praleidau kaime. Ir dabar baigiu jau viską užmiršti, kaimą ir gandrus ir tą pievą. Bet vienas iš jų buvo skirtingas, ir aš jį dar ir šiandien gerai prisimenu.

Tai buvo pavasaris, kai Lietuva kėlėsi iš griuvėsių. Sekmadieniais miestelyje prakalbas sakė. Jaunimą savanoriais į besikuriančią Lietuvos kariuomenę stoti kvietė. Visiems žemės duoti žadėjo. O kokių gražių ir patrijotiškų dainų miestelyje ir kaime tada skambėjo! Būdavo, dainuojame ir verkiame iš džiaugsmo. Bet džiaugsmas greit verksmu virto. Miestelį apniko raudonosios gaujos ir ten įsitvirtino. Tai buvo Didžioji savaitė. Paskutinė savaitė prieš Velykas. Tos raudonosios gaujos paskiri žmonės dienos metu plėšdavo apylinkės ūkininkus. Atseit, maistu pasirūpindavo. Nuo jų atsiginti, ar ką paslėpti, buvo labai sunku. Ypač ką iš maisto. Mano motina, kiek galėdama, slėpė paskutinius maisto likučius ir taupė Velykoms. Bet kur tau! Kur buvę, kur nebuvę, du tos gaujos nariai atslenka ir pas mus. Atėję pradėjo šniukštinėti, šeimininkauti. Išvartė viską pirkioje, kamaroje ir svirne, bet nieko nerado. Buvo labai nepatenkinti ir jau rengėsi išeiti. Bet, ką tai tokio, sugalvojo dar užlipti ant trobos lubų. Vienas užtaisė šautuvą, o kitas užsirioglino ant augšto lubų. Kiek tuo laiku mano motina išgyveno, netenka nei klausti. Maisto santaupos, kurias taupė Velykoms, kaip tik ten ant pirkios augšto lubų ir buvo paslėptos. Plėšikas viską nusigabeno žemyn, džiūgaudamas ir rodydamas savo draugui. O motina, tiesiog, alpo iš verksmo. Bet tas nieko negelbėjo. Rodos, mano motina ką tai dar ištraukė jiems iš rankų.

VINCAS JONIKAS

SUGRĮŽIMO GIESMĖ

Sveikas būki, Nemune patvinęs,
Priegliau sveikas, Dauguva sveika!
Visos upės brolškos tėvynės
Lai banguos, kaip meilė ir taika.

Mes pareinam, laužiamės kaip upės
Iš nelaisvės mūrų ir kalnų.
Laisvės gandą širdimis įsupę
Skelbiam galą metų varganų.

Lietuva iš tolo mums dainuoja
Kaip jaunystė tekanti šviesi —
Lietuva tai ritmas mūsų kojų,
Kai žygiuojam pergalėn visi.

Priešui kumštį nešame plieninę,
Broliams — delnus, pilnus pagelbos,
Kad per amžius motina tėvynė
Nežinotų baimės nelabos.

Laukia mūsų ten kapai senuolių
Ir tauta lemtyje ir darbe —
Laukia žygių vieškeliai nutolę,
Kur žadėta laimė ir garbė.

Ten sodinsim laisvės medžio daigą,
Kaip tvirtovę protėvių vėlių,
Noragus dirvožemin įsmeigę
Kilsim derliaus potvyniu žaliu.

Vėl rauginsim kasdieninę duoną
Gaubiami šeimyniškos darnos,
Vėl alutį sunksime geltoną
Dėl savųjų, ne vagies burnos.

Stosim teisūs mintyje ir skaistūs
Pagiedoti ateičiai giesmės,
Meilė buvo mums ir lieka vaistas
Ir dangus virš mūsų pralinksmės.

Jau nebus pažeminto lietuvio,
Lietuva bus brolių ir vadų —
Bus tauta sava, vieningo būvio,
Lietuvos paženklinta vardu.

Mes pareinam ilgesiu sužibę,
Apšarvoti ryžtu ir drąsa,
Kad žydėtų laisvėje sodybos,
Būtų mūsų tėviškė visa.

Sveikas būki, Nemune patvinęs,
Priegliau sveikas, Dauguva sveika!
Visos upės brolškos tėvynės
Lai banguos, kaip meilė ir taika.

Čia pat, augštai, per kaimą skrenda beatsikuriančios Lietuvos kariuomenės lėktuvas, atrodo, lyg į pagalbą mums skuba. "Draugas" nusitaiko ir paleidžia porą šūvių lėktuvo link. Nors dar vaikas buvau, bet visgi, pagalvojau sau: na ir kvailas, tas bolševikas! Argi jis pataikys į taip augštai ir taip greitai lekiantį lėktuvą?!

Velykų stalas buvo tuščias, o mes alkani. Velykų rytą nebeskambėjo bažnyčios varpai. Ir niekas negiedojo Aleliuja! Kunigų miestelyje irgi nebuvo. Bijodami, kad nebūtų nužudyti, jie pasitraukė į gretimą miestelį.

Atėjo ir atvelykis. Anksti rytą sugriaudęs patrankos šūvis prikėlė mus visus iš miego. Pasipylė ir šautuvų salvės. Kulkosvaidžiai tratėjo, raudonieji nešdino savo kudašį. Mes klausėme savo tėvelio komandos ir visą tą laiką pirkioje ant grindų gulėjome, laukdami kautynių pabaigos. Tai buvo mano liūdniausios Velykos, kokias aš kad prisimenu.

LIETUVIŠKOSIOS DIVIZIJOS ŽYGIAI RAUDONOSIOS ARMIJOS SUDĖTYJE

O. ŽADVYDAS

Sovietų Sąjunga, okupavus Lietuvą ir likviduodama Lietuvos kariuomenę, suformavo 29 teritorinį šaulių korpą, kurį įjungė į Raudonąją armiją. Dalį lietuvių karininkų suėmė ir išvežė į Rusijos gilumą, o kitus paleido atsargon. 1941 m. birželio 10-13 dienomis kelioliką augštųjų karininkų išsiuntė į Sovietiją, į "kursus".

Prasidėjus vokiečių — bolševikų karui, dauguma 29 teritorinio šaulių korpo karių atsipalaidavo ir pasiliko Lietuvoje. Tačiau, kuriems nebuvo įmanoma atsipalaiduoti, tie pasitraukė su Raudonąja armija Rusijos link. Tokių kiekis, tačiau, nebuvo didelis.

Div. gen. V. Vitkauskas, 29 teritorinio korpo vadas, su korpo likučiais pasitraukė kartu su Raudonąja armija. Tokiu būdu, korpas subyrėjo ir II Pasaulinio karo metu Raudonosios armijos sudėtyje jo nebuvo. Div. gen. V. Vitkauskas, gi, atrodo, nustojo pasitikėjimo bolševikuose ir jam jie nebepatikėjo net divizijos vado vietos. Jo persistengimas likviduojant Lietuvos kariuomenę, atrodo,liko bolševikų neįvertintas ir jų malonės jis neįgijo.

16-os LIETUVIŠKOSIOS DIVIZIJOS SUDARYMAS

Metams praėjus, t. y. 1942 m. birželio mėn., Balachnos rajone, į šiaurę nuo Gorkio miesto, prie Volgos upės, buvo sudaryta 16-ji lietuviška divizija. Diviziją kūrė gen. mjr. F. Baltušis-Žemaitis, senas bolševikas. Divizija buvo ten pat apmokyta, apginkluota, aprūpinta karine medžiaga ir parengta kovos veiksmams.

1942 m. rudenį divizija buvo perkelta į pafrontę, į Tūlos rajoną, o gruodžio gale išžygiavo į frontą. Žygio tikslas buvo nuo karių slepiamas. Buvo tik žinoma, kad divizija vyksta ilgesniems lauko užsiėmimams. Žygis tęsėsi apie pusantro mėnesio, kol buvo pasiektos antrosios fronto linijos.

PIRMOSIOS KAUTYNĖS

1943 m. vasario 24 d. divizija dalyvavo savo pirmose kautynėse prieš vokiečius srityje į pietų rytus nuo Oriolo, prie Aleksiejevkos. Tos pirmosios kautynės divizijai buvo pražūtingos. Divizija neteko apie 90 procentų gyvosios jėgos, t. y., žuvusiais, sužeistais ir patekusiais į nelaisvę. Nepasisekus kautynėms, divizijos likučiai grįžo atgal į Tūlos rajoną. Divizijos vadą gen. mjr. F. Baltušį-Žemaitį atleido iš pareigų. Pasveikusieji kariai buvo siunčiami į Balachnos rajoną, kur iš naujo sudarinėjo dalinius. Iki liepos mėnesio divizija dalyvavo gynyboje, įvairiuose baruose, Oriolo srityje.

GARSIOSIOS ORIOLO — KURSKO KAUTYNĖS

Pašalinus Baltušį, Raudonosios armijos vadovybė lietuviškosios divizijos vadu paskyrė gen. mjr. V. Karvelį.Divizija buvo papildyta naujais žmonėmis ir gavo įsakymą vykti į frontą. Antrą kartą ji dalyvavo kautynėse tame pačiame ruože: Oriolo — Kursko lanke.

Šiose kautynėse galutinai žlugo vokiečių kariuomenės puolamoji strategija, kas sudarė katastrofinių padarinių tolimesnėje kovoje. Raudonoji armija į minėtą lanką sutelkė stambias jėgas, kurios buvo pakankamai stiprios ne tik gynybai, bet ir puolamiems veiksmams vykdyti.

Oriolo — Kursko kautynės susidėjo iš dviejų tarpsnių: gynybos (liepos 5-11 dienomis) ir priešpuolio (liepos 12 — rugpiūčio 23 dienomis).

Liepos 5 d., švintant, vokiečių kariuomenė stambiomis jėgomis su gausia ir nauja karo technika, dalyvaujant aviacijai, pradėjo pulti plačiu baru. Priešui pavyko atstumti lietuviškos divizijos kairįjį sparną. Tačiau dėl gerai parengtos gynybos, dalių manevravimo, tinkamo ugnies panaudojimo reikiamose kryptyse ir karių atsparumo bei sugebėjimų, smarkios vokiečių atakos buvo sulaikytos. Divizija turėjo sunkių nuostolių, tačiau, priešas liko nepajėgus toliau pulti. Liepos 6 d. vakare, divizijos priešpuoliais visas baras vėl buvo atstatytas.

Kairiau divizijos, kaimyniniame bare, vokiečių jėgoms pavyko giliau įsibrauti, nes toje kryptyje jie vykdė pagrindinį smūgį. Tačiau ir iš ten vokiečių jėgos buvo išstumtos.

Iki liepos 23 d. lietuviškoji divizija savo bare atlikinėjo žvalgybas, keitė baro ruožus, senus perduodama kitiems junginiams ir susitelkė puolimui į rytus nuo Aleksiejevkos. Liepos 23 rytą divizija gavo įsakymą pulti. Besiginantis priešas neišlaikė ir, atkakliai priešindamasis, ėmė

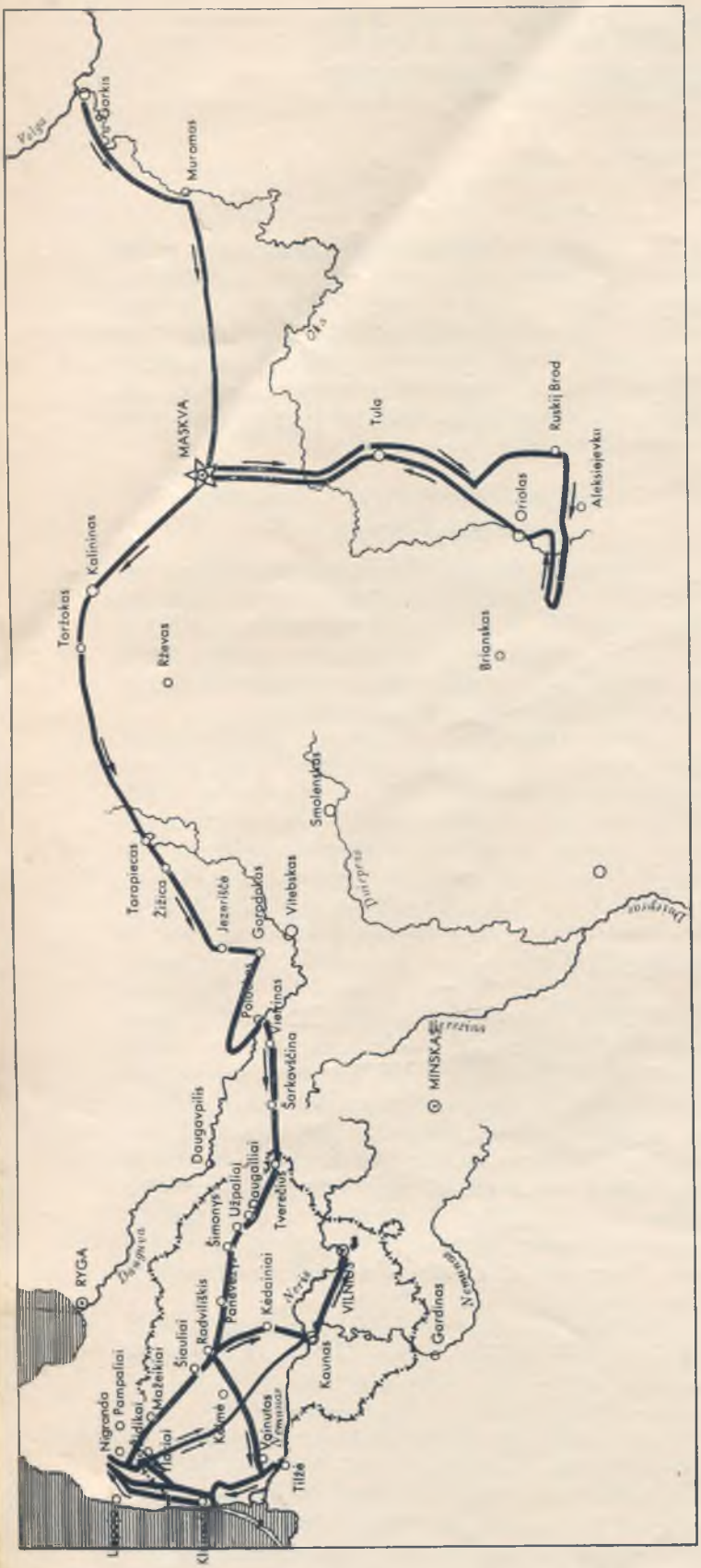

trauktis. Vokiečių pasitraukimo ribos buvo iš anksto gerai parengtos, jas sudarė gilūs apkasai — tranšėjos, susisiekimo eigos, gerai įrengtos sekyklos, žeminės ir slėptuvės. Viskas buvo gerai maskuota.

Prieš pasipriešinimo ribas ir atskiras pozicijas buvo įrengtos įvairios kliūtys. Ypatingai didelį dėmesį vokiečiai kreipė į minavimą, užminuodami ištisus laukus, o traukdamiesi, ir kelius, lauko keliukus, atskiras prieigas, pastatus, net šulinius ir daržus. Lietuviškosios divizijos pionieriams teko pašalinti daug kliūčių. Puolant greitais šuoliais, daug vietų likdavo neišminuotų.

Puolimas truko, be pertraukos, tris savaites. Divizija sėkmingai forsavo Okos ir Kromos upes vykdydama sudėtingus veiksmus stiprioje priešo ugnies įtakoje. Sėkmingai įvykdžius uždavinius, puolamosios operacijos buvo baigtos prie kaimo Litva. Paskutinę dieną divizija puolė pietų vakarų kryptimi nuo kaimų Litva, Kozly. Šioje vietovėje įvyko didelės ir aršios tankų kautynės. Po kautynių, kelių kilometrų plote, gulėjo šimtai sudaužytų ir sudegintų tenkų. Iš kai kurių dar smilko dūmai, liepsnojo ugnelės, kai kur gulėjo sudegę ar apdegę tankistų lavonai. Visas kautynių laukas sudarė klaikų vaizdą.

Oriolo — Kursko lanke kaudamasi ir puldama divizija nužygiavo 120 km. ir užėmė 60 gyvenviečių. Už sėkmingai atliktus uždavinius vyriausias kariuomenės vadas išreiškė lietuviškai divizijai padėką, o taip pat ir fronto, armijos ir korpo vadai.

Iš išvežtų į "kursus" augštųjų karininkų, Kursko — Oriolo lanko kautynėse, dalyvavo šie karininkai: gen. mjr. V. Karvelis — divizijos vadas; gen. št. plk. A. Urbšas — divizijos štabo viršininkas; gen. št. plk. V. Motieka — 167 šaulių pulko vadas; plk. A. Šurkus — 249 šaulių pulko vadas ir gen. št. plk. V. Kiršinas. Divizijos artilerijai vadovavo gen. mjr. J. Žiburkus, senas bolševikų karys.

1943 m. rugpiūčio 12 d. divizija užbaigė kautynes prie kaimo Litva ir gavo įsakymą pasitraukti iš pirmųjų fronto linijų. Lietuviškoji divizija per kautynes nustojo gyvosios ir medžiaginės jėgos, todėl reikėjo iš naujo ją papildyti.

Pirmosios ir Oriolo — Kursko lanko kautynės pareikalavo daug žmonių aukų. Šiame plote paguldė galvas daug lietuvių vyrų ir moterų Pirmosiose kautynėse žuvo pulko vado pavaduotojas politinėje srityje (t. y. komisaras) kpt. Gužauskas. Jis, pakėlęs kuopą atakon, karių

← Lietuviškosios divizijos žygių kelias II Pas. karo metu

priešakyje puolė priešą ir žuvo ties spygliuotų vielų užtvara, tačiau kuopa uždavinį įvykdė. Kpt. Sipavičius žuvo puldamas priešą granata. Oriolo kautynėse žuvo ltn. Dargis, 249 pulko, 2 kp. vyr. karininkas.

Greta vyrų lietuviškoje divizijoje, nuo pat pirmųjų dienų, kautynėse dalyvavo ir lietuvės moterys. Ryšininkė Birutė Karosienė buvo sužeista, bet nepasitraukė iš pareigų. Pamačius, kad dėl sustiprėjusios priešo ugnies dalinio karių puolimas susilpnėjo, ji pirmoji puolė vokiečių apkasus. Jos pavyzdžio paveikti, pakilo ir kiti kovotojai. Tačiau antroji priešo kulka mirtinai pervėrė Birutę Karosienę. Ryšininkė Aldona Paškevičiūtė buvo nepaprastai kukli, bet kartu didelės drąsos ir ištvermės mergina. Kautynių laiku ji sutaisė priešo sviedinių suardytą telefono ryšį, bet, grįždama atgal, buvo mirtinai sužeista ir nuo žaizdų mirė. Sanitarė Zosė Dieninaitė, vien tik per dvi dienas, iš kautynių lauko išnešė 60 sužeistų karių. Ji žuvo pirmomis divizijos kovų su priešu dienomis. Kulkosvaidininkė Danutė Stanelienė - Markauskienė pasižymėjo drąsa bei sumanumu. Ji pirmose kovos linijose kovėsi Oriolo, Gudijos ir Lietuvos laukuose ir, viena iš nedaugelio moterų, už savo žygdarbius apdovanota visų trijų laipsnių "Šlovės" ordinais. Net būdama sužeista, neišleido kulkosvaidžio iš savo rankų ir kovos metu vykdė uždavinį. (Maždaug taip aprašo komunistinė spauda tų nelaimingų moterų, įtrauktų į kruvinas kovas, "žygdarbius").

Divizija, atitraukta iš kovos lauko, gavo įsakymą žygiuoti į Tūlos rajoną. Oriolo — Kursko kautynėse lietuviškos divizijos lietuviai kariai įrodė savo sugebėjimą ir drąsą kaudamiesi kovos lauke.

DIVIZIJOS PERTVARKYMAS

Atžygiavusi iš fronto divizija sustojo Tūlos rajone. Šioje vietoje, tačiau, neilgai teko būti. Kautynėse praradusi gyvosios ir medžiaginės jėgos, turėjo paskubomis pasipildyti.

Iš Balachnos į diviziją atsiuntė apie 300 lietuvių karių: atsargos bataliono, pasveikusius ir nerikiuočius. Divizija, be to, gavo 1925 metų gimimo vyrų. Jų dauguma buvo rusų, uzbekų ir kitų tautybių. Dabar lietuviai divizijoje sudarė mažumą.

Iki to laiko visos komandos divizijoje buvo lietuvių kalba. Nors ir nebuvo lietuviškos dvasios, bet tautybė ir kalba jungė karius. Pertvarkant diviziją visos komandos buvo pakeistos rusų kalba. Iš viešo divizijos gyvenimo lietuvių kalba išnyko.

Lietuvių karininkų liko vos tik keletas. Vieni žuvo kautynėse, kiti gynėsi ligoninėse. Juos pakeitė rusų karininkai. Lietuviai kariai pagulde galvas ir praliejo kraują toli nuo savo Tėvynės Lietuvos, deja, neturėdami vilties atnešti jai laisvę.

Maistas, apranga ir šarvuotė gaunama divizijoje būdavo su JAV ir Anglijos spaudais. Tai buvo parama iš ištikimųjų sąjungininkų. Mityba pagerėjo ir, tai, dėka užjūrio tolimųjų kaimynų.

Divizija baigė pasipildyti žmonėmis, ginklais, reikmenimis ir persitvarkiusi, 1943 spalių mėn., pajudėjo fronto link. Šį kartą žygiuota į šiaurės vakarus — Nevelio ruožan.

Iki 1944 metų vasaros lietuviškoji divizija kovėsi įvairiose Gudijos vietovėse. Ji pakėlė sunkias kovas, ir stūmėsi vis į vakarus, arčiau Lietuvos.

POLOCKO KAUTYNĖS

1944 m. birželio mėn. Pirmojo Pabaltijo fronto kariuomenė, kurios sudėtyje buvo ir lietuviškoji divizija, turėjo uždavinį užimti Polocką, dengiantį prieigas į Lietuvą ir Latviją.

Lietuviškai divizijai buvo duotas atsakingas uždavinys: užtikrinti iš šiaurės smogiamosios armijos puolimą Polocko kryptimi ir dengti bei saugoti jos dešinįjį sparną.

Divizijos vadas gen. mjr. V. Karvelis sekykloje

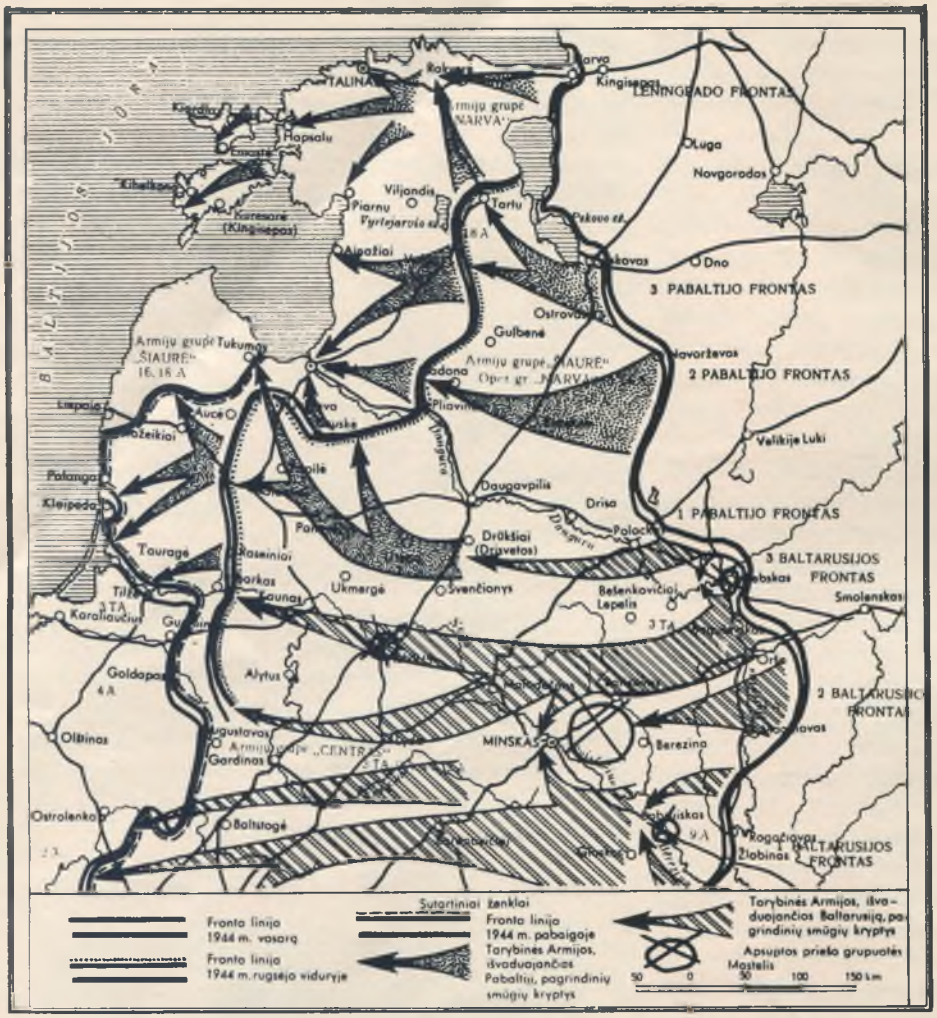

Sovietų karinės jėgos užima Pabaltį 1944 m. vasarą ir rudenį. (Schema iš sovietinių šaltinių)

Vietovė divizijos puolimui buvo labai nepalanki. Gausios balos, vietomis visai nepraeinamos, buvo apaugusios krūmais ir miškais. Visa tai kliudė tinkamai sekti priešą, kautynių eigą ir vartoti savo ugnį.

Birželio 29 d. divizija pradėjo puolimą iš išeities ribos, srityje į šiaurės rytus nuo Dretunio miesto.

Prieigas į savo pasipriešinimo ribas priešas buvo gerai aptvėręs kliūtimis ir, ypatingai, minų laukais.

Divizija turėjo didelį kovos patyrimą, o kovotojai buvo užgrūdinti praėjusiose kovose su priešu. Įveikdami painią ir sunkiai pereinamą vietovę, bei vokiečių organizuotą atkaklų pasipriešinimą, lietuviškos divizijos kariai, kautynėse netoli Lietuvos sienų, smarkiai veržėsi pirmyn.

Saugodama smogiamosios armijos sparną ir užtikrindama tos armijos veiksmus, lietuviškoji divizija ypatingą dėmesį turėjo kreipti į savo dešinįjį sparną, juo labiau, kad dešinysis divizijos kaimynas, dėl plataus baro ir nepalankios vietovės, puldamas lėčiau, atsilikdavo. Divizijos dešinysis sparnas kai kada būdavo beveik atviras. Puolimui įpusėjus, vokiečiai tą pastebėjo. Vienoje miškuotoje vietoje, sutelkę lauko policijos brigadą ir kelis batalionus, jie smogė divizijai į atvirą sparną, mėgindami sutrugdyti puolimą ir net jį sulaikyti. Tačiau manevras nepavyko. Divizijos rezervo daliniai, majoro V. Vilenskio (dabar pulkininkas ir Tarybų S-gos didvyris) vadovaujami, puldami durtuvų kautynėse miške, išvaikė ir pribaigė atakuojančius vovokiečių dalinius.Divizija, vykdydama uždavinį, sėkmingai puolė toliau.

Ypatingai sunkios kautynės įvyko forsuojant Drisos upę. Divizijos daliniai, artilerijos ir minosvaidžių ugnies remiami, įveikė ir šią kliūtį ir privertė vokiečius, su nuostoliais, paskubomis trauktis į šiaurės vakarus.

Polocko miestas buvo užimtas liepos mėn.

4 d. Polocko kautynėse lietuviškoji divizija per dvi savaites be pertraukos puolė ir kovėsi sunkiose vietovėse, oro ir taktikos sąlygose. Ji užėmė 148 gyvenvietes, tame skaičiuje tris geležinkelio stotis, paėmė daug ginklų, technikos turto ir įvairių sandėlių ir nukovė virš 2000 vokiečių karių.

Lietuviškai divizijai fronto ir armijos vadai išreiškė padėkas, kurios buvo jau ne pirmos augštesnės vadovybės padėkos divizijai už sėkmingas kautynes. Polocko kautynėse žuvo pulko vadas plk. Keselis.

ŽYGIS Į LIETUVĄ

1944 metų liepos mėn. 12 d. lietuviškoji divizija, užbaigusi operacijas prie Polocko, gavo įsakymą žygiuoti į Lietuvą. Divizijos lietuviai kariai susilaukė senai svajotos dienos. Liepos 12 d. lietuviškoji divizija pradėjo žygį nuo Polocko ir per Vetrino, Šarkovščizną, pasiekė Lietuvos sieną prie Kazėnų. Toliau žygį tęsė per Tverečių, Svedasus, Subačių, Panevėžį, Šeduvą ir, rugpjūčio 2 dieną, t. y. po devyniolikos žygio dienų, divizija susitelkė prie Šiaulių.

Tai buvo nepaprastas žygis. Nepaisant karštų liepos dienų, dulkių ir kariuomenės susigrūdimo keliuose, divizija nužygiavo apie 500 km. kelio, kartais per parą nueidama po 50 ir daugiau kilometrų, lenktyniuodama su kitais junginiais.

Šio žygio metu pakeliui divizijai teko paskubomis organizuoti gynybą prie Panevėžio ir Šeduvos, nes buvo laukiama vokiečių priešpuolių. Gyventojai divizijos karius sutikdavo abejingai, nes žinojo, kad bolševikai grįžo ne išlaisvinti, bet okupuoti Lietuvos kraštą. Kai kas sutiko savuosius, gimines, kaimynus, pažįstamus. Vieni, sužinoję, kad jų artimieji sveiki, gyvi, džiaugėsi; kiti — gavę žinią— kad jų šeimos nariai, kaimynai, buvo išžudyti arba išvežti tų pačių bolševikų į priverčiamuosius darbus Sibiran, degė didele neapykanta jiems.

Šiaulių puolamoji operacija 1944 m. liepos - rugpjūčio mėn. (schema iš sovietinių šaltinių).

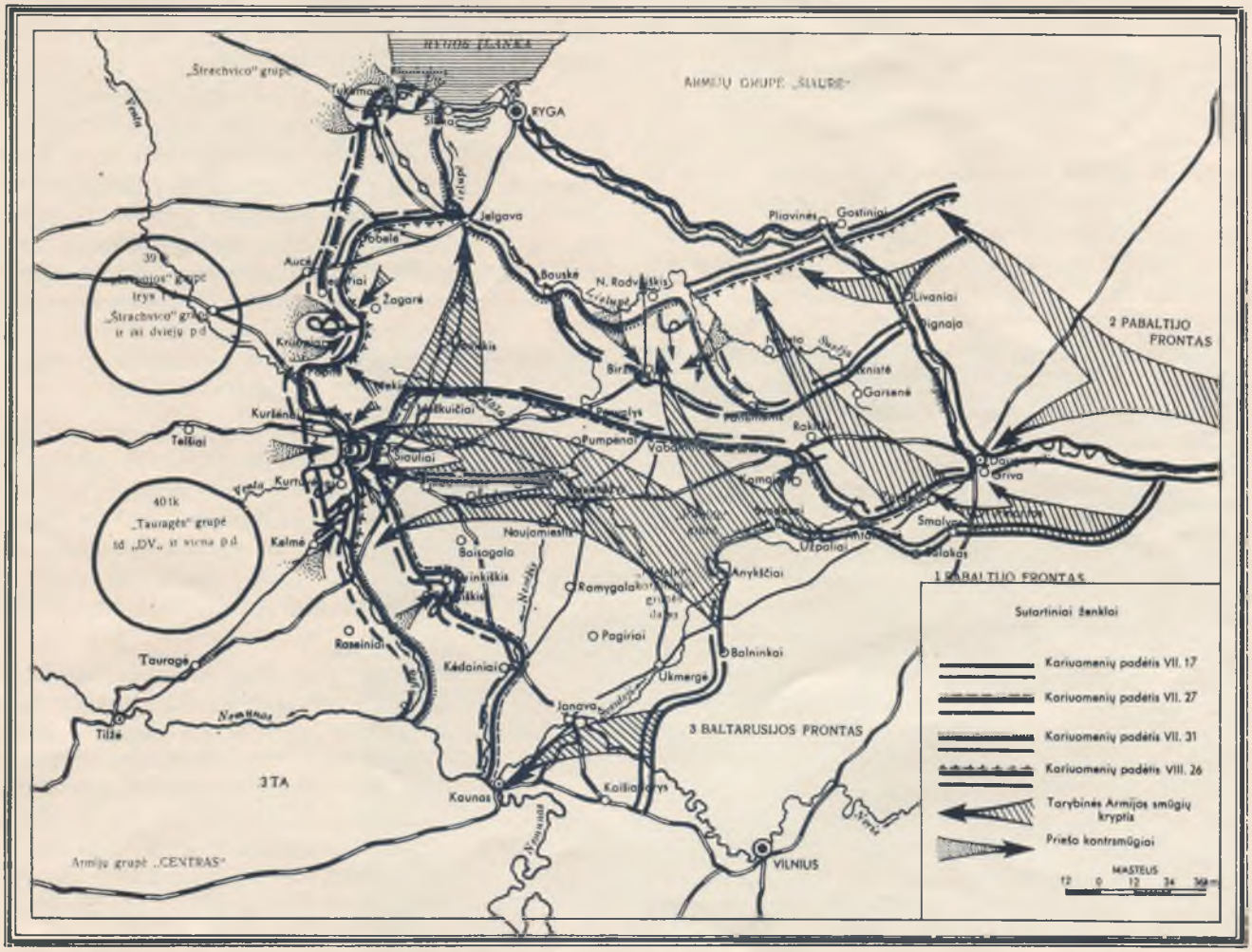

ŠIAULIŲ GYNIMAS

Šiaulių ginamosios kautynės buvo pirmieji lietuviškos divizijos kovos veiksmai prieš vokiečius Lietuvos žemėje. Rugpiūčio2 d. divizija sustojo prie Šiaulių miesto, kurį Raudonoji armija buvo užėmusi jau liepos 27 dieną. Šioje srityje nesenai vyko įnirtingos kautynės. Vokiečių pastangos atsiimti Šiaulius nepavyko. Buvo žinių, kad vokiečiai telkė stambias jėgas Šiaulių ruože ir stipriomis šarvuočių divizijomis rengėsi atsiimti prarastą teritoriją.

Lietuviškoji divizija gavo įsakymą organizuoti ir rengti gynybą aplink Šiaulius, kreipiant ypatingą dėmesį į prieigas iš Kelmės krypties. Gynybos organizavimo sąlygos buvo kiek neįprastos. Divizija per eilę kautynių nustojo gyvosios jėgos. Papildymų negaudavo tiek, kiek turėjo gauti pagal karo meto status. Pėstininkų buvo per mažai, teko daryti savotišką šiam atvejui sprendimą.

Divizijos vadas nusprendė ginti Šiaulių miestą dviem šaulių pulkais pirmame skaidinyje ir vienu — antrame. Dešiniajame divizijos sparne užėmė barą gen. št. plk. V. Motiekos vadovaujamas pulkas, kairiajame — plk. V. Lunios. Divizijos rezerve liko papulkininko F. Lysenkos vadovaujamas pulkas.

Pirmame skaidinyje buvo pavartotos prieštankinės priemonės,artilerijos pabūklai buvo išstatyti tiesiam taikymui. Pabūklų ugniavietes iš sparnų dengė sunkieji kulkosvaidžiai, automatų ir taikliųjų šaulių daliniai. Prieigos prie pabūklų ugniaviečių, iš priekio ir iš sparnų, buvo užminuotos prieštankinėmis minomis. Tokiu būdu, šį kartą, divizijos baro gynimo pagrindą sudarė tiesaus taikymo artilerijos pabūklai.

Divizija, be to, buvo sustiprinta prieštankinėmis priemonėmis. Tuo tikslu jai teko dažnai keisti barus, mėtyti, kartais gan toli nuo Šiaulių, atskiras savo dalis. Divizijos pagrindinės jėgos sbuvo sutelktos į pietų vakarus nuo Šiaulių, abipus plento Šiauliai — Kelmė, kur ir gynyba buvo geriausiai organizuota.

Šiaulius ir Radviliškį dažnai puolė vokiečių lėktuvai. Vokiečiai buvo labai suinteresuoti atsiimti Šiaulius kaip stambų, bei svarbų taktinį operacinį mazgą. Vėl užimdami Šiaulius, jie perkirstų bolševikams ryšius Šiaulių — Joniškio — Rygos ruože ir tuo palengvintų savo stambiosios grupuotės padėtį.

Vokiečiai, norėdami atitraukti dėmesį nuo jų ruošiamo pagrindinio smūgio krypties ir suvaržyti divizijos rezervus, kelis kartus puolė Raseinius kaimynų bare. Kelias paras ten griaudė artilerijos kanonada. Tai buvo patyrusio priešo gudravimas. Divizijos dešiniajame sparne priešas aktyvumo nerodė. Dėl Raseinių vyko atkaklios kautynės. Miestas kelis kartus ėjo iš rankų į rankas. Rugpiūčio 10 d. Raudonoji armija Raseinius galutinai užėmė.

Plk. V. Motieka moko savo pulką (Tūlos rajone), rodydamas kaip reikia nugalėti kliūtis.

Rugpiūčio 16 dienos popietėje vokiečiai atidengė smarkią artilerijos ugnį Kuršėnų ir Bubių kryptyse. Aktyviai pasireiškė aviacija. Raudonosios armijos priekinės dalys pasitraukė ir divizija atsidūrė prieš puolantį priešą. Rugpjūčio 17 d. divizijos pozicijas puolė vokiečių sunkieji ir smingantieji lėktuvai. Visa ginamoji pozicija skendo aviacijos bombų ir artilerijos sviedinių sprogimų viesule. Dešiniajame sparne, plk. V. Motiekos vadovaujamame pulko bare, vokiečiai neįstengė įsiveržti į pozicijos gilumą.

Šiaulius vokiečiai puolė stambiomis jėgomis. Dalyvavo garsi "Grossdeutschland šarvuočių divizija" (apie 200 tankų). Vokiečiams puolant sunkiaisiais "tigrais", "panteromis" ir "ferdinandais", pasisekė pralaužti bolševikų kariuomenės priešakinio skaidinio gynybą į pietų vakarus nuo Šiaulių. Vokiečiai veržėsi kreipdami smūgį pagal plentą į miestą.

Lietuviškoji divizija gavo uždavinį sulaikyti vokiečių puolimą ir apginti Šiaulius ir taip vokiečiai susidūrė su lietuviškąja divizija. Rugpiūčio 17-19 dienomis vyko žūtbūtinės kautynės. Priešas atakavo dieną ir naktį, bet visos atakos buvo atremtos ir vokiečiai, su dideliais nuostoliais, pasitraukė atgal į savo išeities ribą, kur perėjo į gynybą. Šias kautynes pralaimėjusi, vokiečių vadovybė daugiau jau nebemėgino šiame bare pulti Šiaulių.

Gynyboje ypatingai pasižymėjo plk. V. Lūnios vadovaujamas pulkas, gynęs barą nuo plento iki Rekyvos ežero. Priešas kaip tik savo pagrindinį smūgį ir kreipė pagal plentą. Tačiau divizijos kairysis sparnas labiau buvo sustiprintas ir pajėgesnis už dešinįjį. Divizijos bare buvo sunaikinta 22 sunkieji tankai, 8 šarvuoti transporteriai ir daug kito karo technikos turto.

Augštoji sovietų karo vadovybė savo įsakymuose taip įvertino lietuviškąją diviziją už Šiaulių gynimą: "Lietuviai čia mūru stovėjo, atmušė visas priešo atakas, vėliau sutriuškino jį ir apgynė miestą".

Po Šiaulių kautynių, iki rugsėjo 27 d.divizija tvarkėsi, stiprino savo bare gynimosi pozicijas. Ji gavo papildymą jau iš vietinių šaukiamojo amžiaus vyrų, kurie dalyvavo vėlesnėse kovose su vokiečiais. Diviziją vėl sudarė lietuviai kariai, kurie anksčiau buvo taip pat praretėję kautynėse rusų teritorijoje.

Lietuvišką diviziją papildžius žmonėmis, ji ir vėl buvo pajėgi kovos veiksmams. Gen. mjr. V. Karvelis vadovavo lietuviškai divizijai Oriolo — Kursko, Gudijos fronto, Polocko ir Šiaulių kautynėm. Apgynęs Šiaulių miestą, jis diviziją perdavė plk. A. Urbšui, divizijos štabo viršininkui.

DUBYSOS FORSAVIMAS

Naujai paskirtą lietuviškos divizijos vadą plk. A. Urbšą, Raudonosios armijos vadovybė pakėlė į generolo majoro laipsnį. Jis paruošė Dubysos forsavimą. Rugsėjo 29 d. divizija užėmė barą ir išeities ribą būsimam puolimui rytiniame Dubysos upės krante į pietų vakarus nuo Šiaulių, netoli Kelmės.

Prieš puolimo pradžią buvo sėkmingai atliktos atitinkamos žvalgybos ir viskas buvo parengta Dubysai forsuoti ir priešo gynybai palaužti, kad galima būtų pulti toliau bendra Kelmės — Tilžės kryptimi.

Kai 1944 m. spalio 5 d. I Pabaltijo fronto kariuomenė pradėjo puolimą per Žemaitiją, jos veiksmuose dalyvavo ir lietuviškoji divizija.

Naktį į spalio 5 d., majoro Bielano vadovaujamas batalionas, susitelkė slėnyje, apie šimtą metrų nuo Dubysos kranto. Tyliai perbrido iš anksto iššvalgytą upės brastą ir vakariniame krante užėmė nedidelį plotą. Batalionas apsikasė vos 50-100 metrų nuo vokiečių pozicijų. Priešas susigriebė, pajuto bolševikus netoli esančius ir atidengė į upę ugnį, bet jau buvo per vėlu: visas batalionas jau buvo persikėlęs ir įsitvirtinęs vakariniame upės krante.

Išaušus, po trumpo artilerijos parengimo, prasidėjo divizijos puolimas. Į mjr. Bielano bataliono užimtą priešo pozicijoje spragą įsiveržė visas pulkas, o spragą praplėtus, ir divizijos pagrindinės jėgos.

Priešas ėmė skubiai trauktis į pietų vakarus. Naktį į spalio 6 d. divizijos daliniai forsavo Kražantės upę ir rytą užėmė Kelmės miestelį.

KOVŲ VEIKSMAI ŽEMAITIJOJE

Plk. V. Motiekos vadovaujama motorizuota priešakinė rinktinė, susidėjusi iš pėstininkų bataliono, žvalgų būrio ir dviejų artilerijos ba-

1945 m. gegužės 9 d., kapituliavus Vokietijai, vienos vokiečių divizijos vadas su savo daliniais pasidavė lietuvių divizijai. Čia jis (sėdi deš.) yra apklausinėjamas. Iš k.: gen. mjr. A. Urbšas, vertėjas, korpo vadas Lagutinas, P. Petronis, komisaras J. Macijauskas.

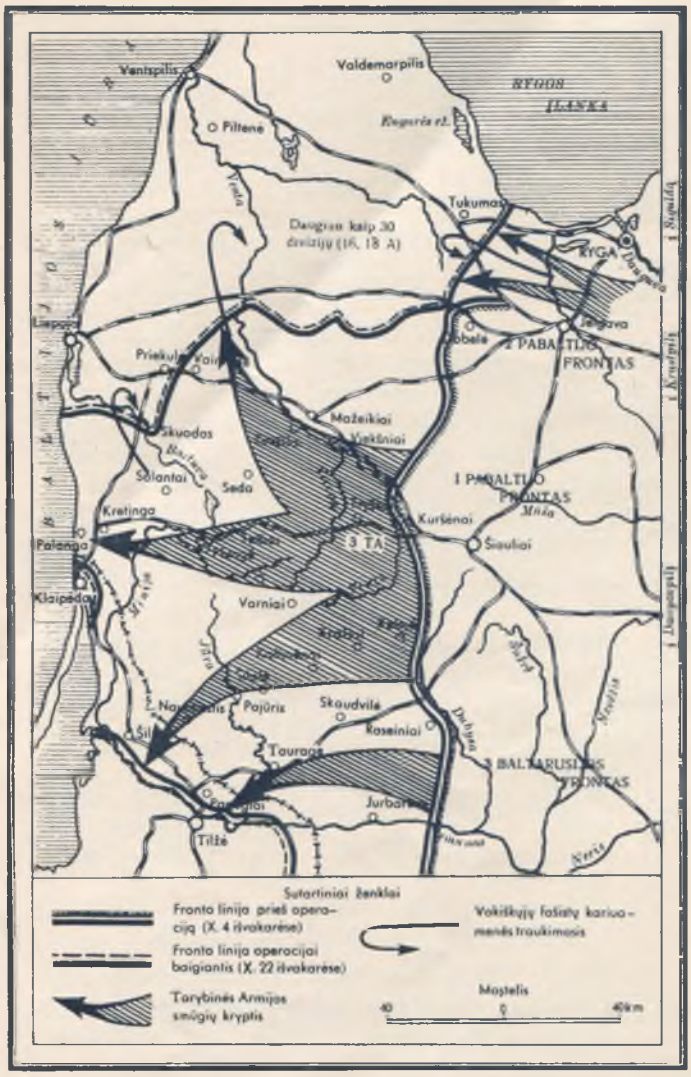

Sovietų kariuomenė užima Žemaitiją ir Klaipėdos kraštą 1944 m. spalio mėn. (Schema iš sovietinių šaltinių).

terijų, apėjo vokiečių atsparos punktus ir pasipriešinimo mazgus, smogė iš užnugario, perkirto atsitraukimo kelius, demoralizavo ir padarė vokiečiams daug nuostolių.

Persekiodama vokiečių kariuomenę Žemaitijoje Kelmės — Tilžės kryptimi, lietuviškoji divizija užėmė: Kelmę, Kražius, Kaltinėnus, Šilalę, Pajūrį, Vainutą, Žemaičių Naumiestį ir daug kitų gyvenviečių. Spalio 12 d. divizija perkirto Klaipėdos — Tilžės geležinkelio ir plento kryžkelę. Spalio 12-16 dienomis vokiečiai, stambiomis jėgomis, remiamomis masinės aviacijos ir stiprios artilerijos, didelio skaičiaus tankų, keturias paras be pertraukos kontratakavo diviziją, norėdami atsiimti svarbų kelių mazgą. Tačiau nepavyko. Visos pastangos sugniužo į atkaklią gynybą, nes divizija nesitraukė. Pagaliau, divizija perėjo priešpuolin ir vokiečiai buvo nustumti už Nemuno. Užėmus Ragainę, divizija nutraukė puolamuosius veiksmus. Puldama Žemaitijoje, per dvi savaites ji nužygiavo 187 km., užėmė 419 gyvenviečių, jų tarpe 11 miestų. Vokiečiams buvo padaryti rimti nuostoliai, sunaikinta: 48 tankai, 29 šarvuoti transporteriai, 3 tanketės, 15 motociklų, 31 artilerijos pabūklas; paimta: 6 tankai, 3 šarvuoti transporteriai, 24 artilerijos pabūklai, daug šautuvų, automatinių pistoletų, kulkosvaidžių ir maisto sandėlių.

Vyriausias kariuomenės vadas, fronto ir armijos vadai ir vėl išreiškė divizijai padėką. Dešimčiai karių buvo suteiktas Tarybų S-gos didvyrio vardas. 1944 m. spalio 31 d. lietuviškoji divizija buvo atžymėta "Raudonosios Vėliavos" ordinu.

Iš puolamų veiksmų atšaukus, divizija atliko 160 km. žygį per Klaipėdos kraštą, Žemaitiją, į Kuršą. Žygis tęsėsi apie du mėnesius. Kuršo lanke vokiečiai turėjo sutelkę stambias jėgas. Ten iki 1944 m. gruodžio 14 d. divizija dalyvavo gynyboje ir puolamuosiuose veiksmuose.

KLAIPĖDOS KAUTYNĖS

1945 m. sausio mėnesio antroje pusėje lietuviškoji divizija naktimis atžygiavo iš Kuršo į Klaipėdos kraštą. Žygis buvo atliktas pro Žemaitijos miestus: Mažeikius, Sedą, Plungę.

Vokiečiai, turėdami laiko, gerai įtvirtino pozicijas prieigose į Klaipėdą ir patį miestą paruošė gynimui. Naktį į sausio 28 divizija išėjo link priešo pozicijų į vakarus ir į pietus nuo Plikių, kur užėmė išeities ribą puolimui tarp Palangos ir Žemaičių plento (7 km. į šiaurę ir šiaurės rytus nuo Klaipėdos).

Pirmame skaidinyje buvo du pulkai, vadovaujami papulkininkių Lūnios ir Lysenkos. Rezerve liko vienas pulkas, vadovaujamas plk. Volbeko. Į vakarus nuo Palangos plento ir į pietus nuo Žemaičių plento puolė kitos dalys.

Sausio 28 d., auštant, prasidėjo puolimas visu frontu. Vokiečiai, turėdami tikslą evakuoti karišką turtą ir paruošti miestą sprogdinimui, parodė didelį atkaklumą. Visą dieną vyko kruvinos ir aršios kautynės dėl kiekvienos augštumėlės, vienkiemio ar miškelio. Pionieriai, vadovaujami vyr. ltn. Šimonio, sumaniai ir greitai padėjo pėstininkams įveikti vielų kliūtis. Vokiečiams nespėjus organizuotai priešintis ir pradėjus trauktis miesto link, pionieriai slinko iš paskos. Pačiame miesto pakraštyje jie pravalė pėstininkams kelią. Priešo ugnies įtakoje, iš-

kirpo šešias spygliuotas vielų kliūtis ir išminavo minų laukuose takelius pėstininkams praeiti. Pėstininkai, artilerijos ir minosvaidžių ugnies remiami, veržėsi pro priešo tranšėjas į miestą.

Naktį į sausio 29 d. vokiečiai neišlaikė ir pradėjo trauktis. Prasidėjo atkaklios kautynės miesto pakraščiuose, ypatingai kareivinių ir stoties rajonuose. Puolimo smūgį sustiprinti, naktį buvo įvestas rezervinis pulkas. Plk. Volbeko vadovaujamas, tas pulkas pirmas pasiekė uostą.

Sausio 29 d. mieste vyko vokiečių užminuotų uždelsto veikimo minomis pastatų sproginėjimas. Tik apie vidurdienį, mjr. Srelčiūnui vadovaujant, pionieriams pasisekė išminuoti miestą ir sustabdyti jo naikinimą. Vokiečiai pasitraukė į Kuršių Neringą ir iš ten visą dieną apšaudė ir griovė miestą artilerijos ugnimi. Dėl priešo artilerijos ir pėstininkų ugnies, mieste judėjimas buvo pavojingas, o uosto srityje — visiškai neįmanomas.

Kautynėse dėl Neringos pasižymėjo papulkininkio Lūnios vadovaujami pulko daliniai. Naktį į sausio 30 d. jie susitelkė Smeltės rajone ir, dideliam šalčiui siaučiant, baltais apsiaustais aprengti, jie slaptai persikėlė per susprogdintą ir sueižėjusį Kuršių marių ledą, netikėtai puolė vokiečius ir įsiveržė į Kuršių Neringą. Vokiečiai neišlaikė netikėto smūgio, nespėjo susprogdinti pilnus karinio turto sandėlius ir skubiai traukėsi į šiaurę prie švyturio, kur jų laukė laivai. Tačiau, Kopgalyje vokiečiai buvo galutinai sunaikinti, o likę gyvi, pasidavė į nelaisvę.

Sausio 30 d. Kuršių Neringa buvo išvalyta nuo vokiečių ir Klaipėdos prietiltis likviduotas. Už kautynes lietuviškoji divizija buvo karo vadovybės įvertinta ir jai buvo suteiktas "Klaipėdos" vardas.

KURŠO LANKO KAUTYNĖS

1945 m. sausio 31 d. naktį lietuviškoji divizija gavo įsakymą vėl žygiuoti į Kuršą. Vokiečiai Kuršo lanke tebesikovė drąsiai ir juos nugalėti Raudonajai armijai nepasisekė. Lietuviškoji divizija irgi aktyviai kovėsi šiame paskutiniame vokiečių pasipriešinimo ruože.

Gegužės pirmomis dienomis, prieš pat karo pabaigą, beeinant minų lauku, artilerijos pulko vadui papulkininkiui Simonaičiui minos nutraukė abi kojas.

Kuršo lanko kautynėse drauge su vokiečiais prieš Raudonąją armiją kovėsi ir lietuvių batalionai. Dabar lietuvis kovojo akis į akį su savo broliu. Kovojusieji vokiečių pusėje susilaukė liūdno likimo. Tie, kuriems, pasiekus Švediją, buvo švystelėjusi laisvės kibirkštis, skaudžiai švedais nusivylė. Jie tuos lietuvius karius išdavė Stalinui, didžiajam pasaulio žmogžudžiui. Vieni buvo pakarti, kiti išvežti priverčiamiems darbams į Sibirą.

1945 metais gegužės mėn. 8 d. vyko paskutinės kautynės, o tą pačią dieną 12 valandą Vokietija kapituliavo.

Lietuviškosios divizijos kovos, pradėtos prie Oriolo — Kursko ir baigtos prie Liepojos, yra nužymėtos lietuvių karių, žuvusių kovų laukuose, kūnais ir krauju, tačiau, jos neatnešė Lietuvai laisvės.

Klaidinga būtų manyti, kad lietuviai kariai tarnavo tik lietuviškojoje divizijoje.Pačių bolševikų spauda skelbė, kad II Pasauliniame kare Raudonosios armijos eilėse tarnavo ir kovojo apie 200,000 lietuvių.

Kiek buvo karių lietuviškoje divizijoje ir koks jų procentas, ar skaičius buvo tikrų lietuvių, duomenų nėra. Vien apdovanotų buvo apie 14 tūkstančių div. karių, o 12-kai suteikta Tarybų S-gos didvyrio vardas.

LITERATŪRA

1. Mokslas ir gyvenimas, Nr. 2, 1958
2. Karys, Nr. 6 ir 10, 1956
3. Hitlerinė okupacija Lietuvoje, 1961

PRIEDAS:

Raudonosios Armijos antrą kartą okupuotos Lietuvos vietovės.

Alytus, 1944.7.15
Anykščiai, 1944.7.15
Biržai, 1944.7.30
Druskininkai, 1944.7.14
Eišiškės, 1944.7.11
Jonava 1944.7.29
Joniškis, 1944.7.28
Jurbarkas, 1944.10.9
Kaišiadorys, 1944.7.15
S. Kalvarija, 1944,8.2
Kaunas, 1944.8.1
Kėdainiai, 1944.8.2
Klaipėda, 1945.1.30
Kretinga 1944.10.10
Kupiškis, 1944.7.22
Kuršėnai, 1944.8.7
Marijampolė, 1944.7.31
Mažeikiai, 1944.10.8
K. Naumiestis, 1944.10.23
Pagėgiai, 1944.10.23
Palanga, 1944.10.10
Panevėžys, 1944.7.22
Plungė, 1944.10.8
Radviliškis, 1944.7.27
Raseiniai, 1944.8.10
Rokiškis, 1944.8.1
Skaudvilė, 1944.10.8
Skuodas, 1944.10.11
Šakiai, 1944.10.10
Šiauliai, 1944.7.27
Šilalė, 1944.10.8
Šilutė, 1944.10.23
Švenčionėliai, 1944.7.10
Švenčionys, 1944.7.9
Tauragė, 1944.10.10
Telšiai, 1944.10.8
Trakai, 1944.7.12
Ukmergė, 1944.7.24
Utena, 1944.7.10
Varėna 1944.7.23
Vilkaviškis, 1944.7.2
Vilnius, 1944.7.13
Virbalis, 1944.10.21
Zarasai, 1944.7.29
Žagarė, 1944.7.29

APIE GENEROLĄ VINCĄ VITKAUSKĄ

P. ŽILYS

Mūsų spaudoje ir kalbose gen. V. Vitkauskas yra pasidaręs ypatinga, kontraversinė asmenybė. Rašoma ir kalbama, kad Vitkauskas yra buvęs bolševikų agentas, parsidavėlis, tautos išdavikas ir t.t. Stebimasi, kaip kariuomenės vadovybė ir vyriausybė neapsižiūrėjo ir leido Vitkauskui iškilti net į kariuomenės vadus.

Šia proga noriu patiekti keletą būdingesnių momentų apie V. Vitkausko karjerą.

Vitkauskas buvo caro armijos karininkas. Grįžęs Lietuvon, dalyvavo kovose dėl nepriklausomybės. Už pasižymėjimus kautynių lauke buvo apdovanotas dviems Vyčio kryžiais.

Jis ypatingai pasižymėjo 1920 m. rugsėjo mėn., būdamas 7 p. pulko bataliono vadu, kai, vykdydamas įsakymą užimti ir ginti Ašužą (apie 15 km. į šiaurę nuo Gardino), per Druskininkus puolančios lenkų kariuomenės, buvo atkirstas nuo savųjų. Labai sunkiose sąlygose, maišydamasis tarp bolševikų kariuomenės dalių, per Lydą išvedė savo batalioną (su mažais 2 p. p. vieno bataliono likučiais) iš lenkų apsupimo ir prijungė prie savųjų. (J. Petruitis "Laisvę ginant" II t.).

Po to dalyvavo kovose su gen. Želigovskio kariuomenės dalimis. Spalių 15-16 d., kautynėse Kabočiškių rajone (prie vieškelio Vilnius—Maišiogala), kpt. Vitkauskas buvo sunkiai sužeistas ir evakuotas.

Vėliau kpt. Vitkauskas perėjo tarnauti į Vietinės (komendantūrų) kariuomenės brigadą, kurios vadas buvo plk. ltn. A. Merkys. Čia kpt. Vitkauskui teko eiti įvairias pareigas, net iki brigados štabo v-ko imtinai, ir pakilti į majorus. Šios tarnybos metu mjr. Vitkauskui teko gerai susipažinti ir susigyventi su plk. ltn. Merkiu.

Man asmeniškai su Vitkausku pirmą kartą teko susitikti ir susipažinti 1923 m. Vilkaviškyje, kai jis su žmona buvo atsilankęs pas savo svainį karo vald. A. Kundrotą, tada tarnavusį kavalerijos štabe.

Iš to paties A. Kundroto teko tada išgirsti ir pirmuosius komplimentus mjr. Vitkauskui, kad jis esąs gabus ir pažangus karininkas. Esą dėl jo pažangumo, krikščionys demokratai trugdą jam kilti, tačiau, jeigu kada nors valdžion ateisią socialdemokratai, tai Vitkauskas augštai iškilsiąs. Kek vėliau panašius atsiliepimus apie mjr. Vitkauską teko girdėti ir iš seimo nario J. Plečkaičio aplinkos. A. Kundrotas buvo laikomas seimo nario J. Plečkaičio artimu bičiuliu — bendraminčiu.

Man tokie atsiliepimai apie Vitkauską buvo labai įdomūs ir svarbūs, ypatingai, kai sužinojau, kad jis yra tikras brolis buvusio 1919 m. pradžioje Panevėžio karo komisaro Vitkausko, kurio prakalbomis ir darbais teko pasibaisėti.

1924 m. pradžioje Vietinės kariuomenės brigada buvo išformuota. Plk. ltn. A. Merkys išėjo atsargon. Tada iškilo mjr. Vitkausko naujo paskyrimo klausimas. Aš tada tarnavau Kariuomenės štabe. Svarstant mjr. Vitkausko paskyrimą, buvo aptarta visi pliusai, jis, mat, buvo vienas iš pirmųjų kandidatų į pulko vadus, vienok, nulėmė minusai — jo brolio, Panevėžio karo komisaro, darbai ir neaiškus jo paties pažangumas, apie kurį taip garsiai kalbėjo trys svainiai Kundrotai — visi karininkai.

Buvo nuspręsta mjr. Vitkauskui neduoti atsakingos vietos, o paskirti jį į šaudymo inspekciją ir pažiūrėti, kaip reikalai vystysis toliau. Atvirai sakant, mjr. Vitkauskas buvo izoliuotas.

Buvo neapsirikta. Tuojau po Vitkausko paskyrimo, kariuomenės vadas Žukauskas inspektavo Panevėžio įgulos dalis. Po inspekcijos, prie kariuomenės vado adjutanto kreipėsi vienas karininkas su tokiu, maždaug, pareiškimu: — jis skaitęs kariuomenės įsakyme, kad mjr. Vitkauskas esąs paskirtas į šaudymo inspekciją. Kadangi mjr. Vitkausko brolis, būdamas Panevėžio karo komisaru, labai žiauriai elgėsi su lietuviais, ypač kariais ir partizanais, juos be jokio pasigailėjimo šaudęs, taip buvęs nužudytas ir jo (to karininko) brolis; todėl jis, kartais, susitikęs mjr. Vitkauską, galįs nesusilaikyti ir jį vietoje nušauti. Tada būsią atsilyginta, brolis už brolį! Tas karininkas buvo nuramintas, o mjr. Vitkausko v-kas buvo painformuotas apie tą įvykį.

Po to mjr. Vitkauskas ramiai ir tyliai dirbo šaudymo inspekcijoje iki 1926 m. ir buvo pakeltas į plk. ltn. laipsnį.

Tais metais, po seimo rinkimų, valdžią perėmus liaudininkams ir socialdemokratams, plk. ltn. V. Vitkausko reikšmė tuojau labai pakilo. Jis pasidarė pirmuoju kandidatu į pulko vadus.

Kariuomenės vadovybė (krašto apsaugos ministeris ir kariuomenės štabo v-kas) buvo nusistačiusi atleisti iš pareigų 2 p. pulko vadą mjr. J. Petruitį, ir jo vieton paskirti plk. ltn. V. Vitkauską.

Kadangi 2 p. pulkas stovėjo Šančiuose, o seimo narys J. Plečkaitis projektavo Šančiuose ištuštinti dalį kareivinių ir jose įsteigti bedarbių stovyklą, tai toki projektai daugeliui karininkų sukėlė susirūpinimą, ypač tiems, kurie arčiau pažinojo Vitkauską, žinojo jo brolio, Panevėžio karo komisaro, darbus ir giminystę su Kundrotais ir pastarųjų santykius su J. Plečkaičiu, kuris, savo ruožtu,1923 m. labai negražiai provokavo Vilkaviškyje stovintį 2 ulonų pulką ir kariuomenės vadą gen. Stanaitį.

Po didelių pastangų, per divizijos vadą gen. M. Velykį pasisekė sutrugdyti mjr. Petruičio atleidimą iš 2 p. pulko vado pareigų. Tada plk. ltn. Vitkauskas buvo paskirtas 9 p. pulko vadu Mariampolėje.

Būdamas Mariampolėje, Vitkauskas buvo užmezgęs ryšius su Mariampolės ir Vilkaviškio pažangiaisiais. Toje srityje ypatingai buvo veiklus vienas iš jo padėjėjų, plk. ltn. Civinskas.

1926 m. gruodžio 16 d. plk. ltn. Vitkauskas buvo atvykęs į Kauną dalyvauti respublikos prezidento dr. Griniaus 60-ties metų sukakties minėjime. Gruodžio 17 d., tuojau po perversmo, Vitkauskas buvo iškviestas į kariuomenės štabą, kur P. Plechavičius paaiškino jam apie įvykusį perversmą ir įsakė, iki atskiro įsakymo, pasilikti Kaune. Mariampolės įgulos v-ko pareigas buvo įsakyta eiti mjr. Pamarnackiui ir paaiškinta, jeigu, kartais, plk. ltn. Vitkauskas pasirodytų Mariampolėje, jį tuojau izoliuoti.

Čia pat kilo klausimas, kas daryti su Vitkausku? Atleisti iš pulko vado pareigų? Bet kuo remiantis? Buvo nuspręsta neskubėti, reikalą nuodugniai išsiaiškinti ir po to tik spręsti.

Taip šį reikalą bešaldant, paaiškėjo, kad krašto apsaugos ministeriu yra paskirtas plk. ltn. Merkys. Merkys, gi, šį klausimą labai paprastai ir greitai išsprendė. Esą, jam su Vitkausku tekę dirbti Vietinės kariuomenės brigados štabe, kur Vitkauskas buvęs darbštus, rūpestingas vyras ir t.t. Todėl, lai jis grįžta į pulką.

Taip ir buvo padaryta. Vitkauskui buvo įsakyta grįžti į pulką, į Mariampolę, kur gruodžio 17 d. nuotaikoms atslūgus, pamažu vėl sklido gandai ir kalbos apie 9 p. pulko vadovybės ryšius ir bendravimą su Mariampolės ir Vilkaviškio pažangiaisiais. Pažangiaisiais, anų laikų specifine prasme, buvo laikomi toki asmenys, kurie Mariampolėje bičiuliavosi ir bendravo su žinomu komunistu dr. Matulaičiu (pasišalino į SSSR ir ten buvo likviduotas), o Vilkaviškyje — su seimo nariu J. Plečkaičiu, kuris, iš seniau, turėjo artimus ryšius su, jau tada žinomais, šerių fabrikėlio darbuotojais — komunistais, iš kurių tarpo, kaip dabar žinome, išėjo pasaulinio masto komunistų agentai, broliai Sabalevičiai - Soblen - Soble, ir žydų sporto organizacija "Makabi", kurioje buvo susispie-

Gen. V. Vitkauskas su Lietuvos "liaudies" seimo delegacija Maskvoje. Tarp J. Paleckio (deš.) ir L. Adomausko, sėdi Vitkausko žmona.

tę bundistai, po to, kai buvo išaiškinta, kad Bund (žydų socialistų organizacija) yra priešvalstybinė organizacija, dirbanti su komunistais.

Vilkaviškio "Makabi" buvo turtinga organizacija. Ji samdė sporto instruktorių ir mokėjo jam gerą atlyginimą. 1923-1925 m. laikotarpyje "Makabi" sporto instruktorium buvo ltn. Vladas Motieka, dabartinis generolas, tarnaujantis bolševikams.

Laikui bėgant,kalbos ir gandai apie 9 p. pulko vadovybės bičiulystę ir bendravimą su Mariampolės ir Vilkaviškio pažangiaisiais stiprėjo, tirštėjo, o be to, kaupėsi ir nauji.

1927 m. pavasarį, rodosi, balandžio mėn., kariuomenės vadas gen. Žukauskas specialiai vyko į Mariampolę, į 9 p. p., tuos gandus ir kalbas išsiaiškinti vietoje. 9 p. p. ūkio v-kas plk. ltn. Civinskas, kariuomenės vado paprašytas paaiškinti, kiek tie įvairūs gandai ir kalbos turi pagrindo, vieton duoti paaiškinimus, pasiprašė paleidžiamas iš kariuomenės į atsargą. Pulko vadas plk. ltn. Vitkauskas čia pat pareiškė kariuomenės vadui, kad po šito jis nebegalįs būti pulko vadu ir taip pat paprašė atleidžiamas iš pulko vado pareigų.

Abiejų prašymai buvo patenkinti. Vitkauskas buvo atleistas iš 9 p.p. vado pareigų ir grąžintas į šaudymo inspekciją.

Čia tenka pasakyti, kad vienu metu šaudymo inspekcijoje Vitkauskui buvo susidariusi labai nemaloni aplinkuma, kuri atnaujino senas žaizdas ir įvairias kalbas. Mat, šaudymo inspektoriaus adjutantu buvo paskirtas mjr. P. Januškevičius, kuris 1919 m. pas Panevėžio karo komisarą Vitkauską (plk. ltn. Vitkausko brolį) buvo kariniu instruktoriumi.

Kuriam laikui praslinkus, šaudymo inspektorius plk. Koreiva ir jo adjutantas mjr. Januškevičius išėjo atsargon. Šaudymo inspektoriaus pareigas laikinai eiti buvo pavesta plk. ltn. Vitkauskui.

Kai šaudymo inspekcija buvo pertvarkyta į pėstininkų inspekciją (1931 m.?), plk. ltn. Vitkauskas automatiškai tapo pėstininkų inspektoriumi.

Dirbdamas šaudymo bei pėstininkų inspekcijose, Vitkauskas nebuvo perkrautas darbu. Turėjo labai palankias sąlygas teoriškai ir praktiškai išsispecializuoti šaudyboje. Pasidarė šaudybos specialistas.

Sovietų ats. gen. V. Vitkauskas su savo anūke

Jis, todėl, būdavo įtraukiamas į ginklų bandymų ir užpirkimų komisijas. Tais reikalais būdavo siunčiamas į užsienius, į Sovietų Sąjungą ir Vakarų Europos valstybes.

Vitkauskas ištarnavo šaudymo bei pėstininkų inspekcijose apie 14 metų. Per tą laiką daug kas pasimiršo ir išdilo iš atminties. Keitėsi vadai bei viršininkai. Vitkauskas buvo pakeltas į pulkininkus ir net į generolus.

Daugelis stebisi, kaip Vitkauskas galėjo būti paskirtas kariuomenės vadu. Čia svarbiausiu kaltininku, neaiškinant smulkmenų, irgi tenka laikyti tuometinį ministerį pirmininką A. Merkį, kuris sakėsi gerai pažinojęs Vitkauską.

Yra tiesa, kad Vitkauskas buvo savotiškas. Savo laiku apie jį buvo nemaža įvairių kalbų, įtarinėjimų, spėliojimų, bei išvedžiojimų.

Šiandieną, gi, atrodo, tenka tikėti tam, ką apie save rašo pats gen. V. Vitkauskas.

LENKŲ RAITELIAI NOČIOJE

Kelios pastabos prie P. Genio aprašyto įvykio 1963 m. sausio Karyje 'Kepurė išgelbėjo iš nelaisvės'

S. GRIEŽĖ - JURGELEVIČIUS

Aną, lemtingą, 1920 m. liepos galo, ar rugpjūčio pradžios, dieną jau nuo pat ryto Nočioje sklido neramios žinios: iš atvykstančių ūkininkų patirta, kad Dubičių ir Rudnios apylinkėse pastebėti lenkų žvalgai. Juo dienyn, juo žinios ėjo vis neramyn.

Ryšių komandos viršininkas vyr. ltn. Bronius Basiulis, kuris, be jau minėtų P. Genio dalinių, su savo komandos branduoliu tuo metu taipogi buvo Nočioje, pakartotinai skambino pulko vadui Skorupskiui į Rodūnę apie gresiantį pavojų ir prašė pagalbos. Bet šis, net nepykęs, vienu metu jį subarė: "Sėdi užnugaryje ir drebi"...

Nesitikėdamas nieko gero, ryšių viršininkas pasiuntė raitą žvalgą, eilinį Praną Čeginską (kaip tyčia, ant balto arklio, vienintėlio ten buvusio), išžvalgyti apylinkę. O tas kaip išjojo, stačiai, lenkams į sterblę!

Nesulaukęs pasiųsto žvalgo nustatytu laiku, ryšių viršininkas pasiuntė lauko sargybą Nočios dvaran iš ... vieno sargybinio Jono (pavardės gerai neatsimenu), nedidelio, raudonskruosčio dzūkelio nuo Jiezno ar Stakliškių.

Vakarėjant atžygiavo I-oji kuopa, vadovaujama vyr. ltn. Bartušausko (jei dar gerai pavardę atsimenu), su būriu sunkiųjų kulkosvaidžių, ltn. Šveikausko vadovaujamų, ir sustojo bažnytkaimio aikštelėje: kulkosvaidžių vežimai — aikštės vakariniame gale prie išėjimo į Varėną, šalia aptverto kryžiaus nedidelės aikštelės, o pėstininkai — rytiniame gali prie šventoriaus. Iš aikštės pietvakarinio kampo, kur sustojo kulkosvaidžiai, gatvė šauna statmenai į Dubičius; šia kryptim kur tai netoliese turėjo būti ir anas lauko sargybinis Jonas.

Išduodama vakarienė. Pėstininkai susėda šventoriaus pamūryje, o kulkosvaidininkai prie vežimų, kur kam ir kaip patogiau.

Jau pritemę. Visi užsiėmę, valgo. Ti, staiga, iš gatvės, nuo Dubičių, išneria būrys raitelių ir stačiai ant kulkosvaidžių vežimų ir ... "ręcy do gory!".

Ltn. Šveikauskas su visais kulkosvaidžiais, vežimais, arkliais ir dalimi savo vyrų, be jokio pasipriešinimo, patenka lenkams, tačiau, didesnė dalis jo kareivių išbėgiojo.

Vėlesniais kareivių pasakojimais, vyr. sanit. psk. Drufas, nenorėjęs pasiduoti nelaisvėn, čia pat nusišovęs.

Pėstininkų kuopos vyrai, buvę atokiau, nėrė, kur kas galėjo ir, pasinaudodami sodybų priedanga, dauguma paspruko, bet toli gražu tai nebuvo kuopos "išvedimas".

Ar bataliono vadas P. Genys su kulk. kuopos vadu Jonu Jackum (vėliau generolas) atvyko su kuopa, ar anksčiau, aš nežinau, bet įvykio metu klebonijoje buvo ne vienas, o su J. Jackum, Basiuliu ir, regis, Bartušausku. Taigi ir žinias apie lenkus turėjo gauti iš ryšių viršininko, o ne iš klebono, žinoma, kiek jų turėjo pats ryšių viršininkas.

Mano žiniomis, tiesioginės apsaugos, nei kuopa nei kulkosvaidininkai, nebuvo išstatę, o tenkinosi tuo, ką rado.

Dabar pažiūrėkim, kas darėsi klebonijos sodyboje, kuri čia pat mums iš dešinės prie rytinio aikštės galo — Rodūnės link.

Kieme stovi ryšių viršininko žinioje esantis fordas, dar 1919 m. prie Radviliškio paimtas karo grobis, apie jį tupinėja šoferis Pranas Staučiukas su padėjėju Burneliu, o netoliese — klebonijoje esančių karininkų ordinansai prie savo arklių.

Tik, staiga, aikštės vakariniame gale (ji neilga) triukšmas, keli šūviai ir pėstininkai iš šventoriaus pamūrės ėmė nerti per klebonijos kiemą į laukus.

Šoferiai — į mašiną, užvedė motorą, vienas ordinansų, įpuolęs klebonijon, sušunka: "lenkai" ir visi neria lauk.

B. Basiulis, regis su Bartušausku (netvirtinu), įšoka į mašiną, o P. Genys su J. Jackum raiti išdumia iš kiemo.

Viena smulkmena: į Rodūnės pusę miestelio aikštė uždaroma gulsčių, nestorų, kartelių vartais, kurie visada būdavę užkelti. Už vartų, dešinėje kelio, — laukai, o kairėje — tuojau atsišakoja kelias į Eišiškes, kelių atsišakojimo trikampyje yra dar viena, ar dvi, sodybos.

Mašina iš kiemo išvažiuoja nedideliu greičiu, nes tuojau turi sukti 90 laipsnių dešinėn — Rodūnės link ir raiti vadai su ordinansais, šoferių pasakojimu, juos pralenkia, bet per už-

keltus vartus arkliai nešoka. Kiek pasimuistę prie vartų, nukrypsta į artimiausius kiemus kitoje aikštės pusėje (ji čia visai neplati) ir pasileidžia į pakluones.

Pamatę mašiną, keli lenkų raiteliai puola ją, visa kita palikę nuošaliai, bet ji jau buvo įgavusi greitį ir, nubloškusi užkeltus vartus, nuzvimbė į Rodūnę.

Taigi, pulko vadą įspėjo ne J. Jackus, kaip P. Genys rašo, bet mašina nuvykę.

Bet grįžkime į vakarinį aikštės galą.

Toje vietoje, kur buvo sustoję ltn. Šveikausko kulkosvaidžiai, prasideda ilgoka gatvė Varėnos link. Pradžioje ji apstatyta iš abiejų pusių, toliau tik dešinėje, nes kairėje slėni pieva, toliau, kylant įkalnėn, vėl iš abiejų pusių.

Paėmę kulkosvaidžius ir išmetę kelių vyrų joją kitan galan gatvės, lenkai šį išėjimą prie aikštės kuriam laikui visai užblokuoja (čia, prie paimtų kulkosvaidžių vežimų, buvo telkiami belaisviai). Taigi P. Genys šia gatve, Varėnos link, prajoti negalėjo, o kitos nebuvo.

Nuo vakarinio kampo aikštės, šiaurinio pakraščio keliuose trobesiuose, buvo įsikūrę ryšininkai; bene trečiame name buvo telefonų centrinė. Joje budi eilinis Balys Baškevičius, stambus, augalotas vyras. Priiminėja telefonogramą prie žvakės šviesos. Staiga aikštėje prieš langus triukšmas, keli šūviai . . . Lenkai!

Jis užgesina žvakę, rauna komutatorių, bet vielos velkasi pro langą ir lengvai nesiduoda atpalaiduojamos. Jis pasistato komutatorių vėl ant stalo ir kruvinom rankom rauna vielas iš lizdų. Pagaliau, atliuosuoja, bet, tuo metu, atsidaro durys ir. . . "rący do gory, k. . . synu",— užsimojęs kardu puola nedidelis lenkelis. Persigandęs telefonistas, surinka nesavu balsu, ir trenkia komutatorium priešui į krūtinę. Tas išvirsta su savo kardu, o šis, peršokęs per jį, pro užpakalines duris dumia laukan. Baškevičius, bėgdamas išsineša vieną lauko aparatą, telefonogramų knygą ir šautuvą. Už tai gavo Vyčio kryžių su kardais.

P. Genio atsiminimų paskutinis skirsnelis: "Lenkų žygiavo didelės jėgos ir jų kavalerija netikėtai apsupo Nočios miestelį. Mūsų kuopos netarpiniai apsaugai šaudant, kuopos vadas išvedė kuopą link Eišiškių" — yra visai netikslus.

Visa Nočios operacija truko vos kelias minutes.

Bet leiskim kalbėti anam sargybiniui Jonui:

— Nusibodo stovėti, tai įlendu į sodą. Jau temsta, o sode tai ir visai tamsu. Girdžiu kanopų dundesį, kol priėjau prie tvoros šalia kelio, pirmieji keli jau prajojo. Gi, netrukus — visas būrys! Pradžioje — ristele, o paskui jau šuoliais. Maniau — savi, o kai supratau — šauti buvo vėlu . . . Išlindau iš sodo, apsidairiau ir, aplenkdamas Nočią, pasileidau per laukus į Varėnos pusę.

Ano meto ryšių vyrų tik nedaugelis sugebėjo, ypač raiti, priešą žvalgyti ar lauko sargybą nešti, dargi pavieniai.

Lenkai panaudojo įprastinę, klasikinę, kavalerijos, ypač lenkų, taktiką — netikėtu staigiu smūgiu suduoti priešui į pačią skaudžiausią vietą. Šiuo atveju pačios aplinkybės jiems buvo kuo palankiausios ir jie jas išnaudojo pasigėrėtinai.

Iš 42 su viršum metų perspektyvos bežiūrėdami į aną nedidelės reikšmės įvykį, turime objektyviai, be jokių aistrų, apžvelgti ir savas klaidas ir priešo pasisekimus ir padaryti reikiamas išvadas.

Nočios įvykis tik patvirtino amžiną karinę tiesą — nepamiršk pasirūpinti tinkama apsauga net ir tada, kai priešo visai nelauki.

Nočioje ji buvo pamiršta.

Lenkų pradžioje buvo tik apie pusė eskadrono. Jokio apsupimo jie nevykdė. Tą patį vakarą netolimo kaimo ūkininkas, mano paprašytas, nuvažiavo važiuotas ir grįžęs pranešė tai, ką pats žinojau. Mūsų žinios sutapo.

P. S. Pranas Čeginskas, ltn. Šveikauskas ir visa eilė kitų, vieni anksčiau, kiti vėliau, pabėgo iš lenkų nelaisvės ir vėl grįžo į savo dalinius.

Šoferis Pranas Staučiukas, kilimo nuo Druskininkų, ar iš pačių Druskininkų, vyras, kaip mūsų dainininkas Jonas Vaznelis, arti 2 metrų ūgio, vėliau grįžo lenkų okupuoton Lietuvon ir, įsigijęs nedidelį autobusą, palaikė susisiekimą tarp Druskininkų ir Gardino. Jis bolševikų buvo išvežtas į Sibiro koncentracijos stovyklą, kur vėliau susitiko su visa eile lietuvių. Sikorskio — Stalino sutartimi, su kitais išlikusiais gyvais lenkais, jis buvo išlaisvintas ir, pasiekęs vakarus, suteikė žinių apie visą eilę sutiktų lietuvių. Jo suteiktos žinios buvo aprašomos lietuvių tremtinių spaudoje Vokietijoje, tik ten jo pavardė jau buvo rašoma Stavčik (lenkiškai — Stawczik).

DIDŽIOJO ŠIAURĖS KARO FRONTAS LIETUVOJE, II

O. URBONAS

(Pradžia KARIO Nr. 1)

Kai švedų avangardas, sudarytas vien iš Sapiegos raitelių, pražygiavo Raviliškį, pastebėjo ilgą gurguolės vežimų vorą, kuri iš Biržų vežė maistą ir pašarą Vyšnioveckio kariuomenei. Sapiegos raiteliai tą vorą tuojau puolė, vežimų palydovai buvo sunaikinti ir visa gurguolė pateko į Sapiegos rankas. Nedidelis raitelių būrys, žygiavęs priešaky, suskubo pasprukti ir, jei tikėti švedams, svarbiausia dėl to, kad Sapiegos raiteliai, vietoj priešą persekioti, puolė grobti vežimus. Kaip ten bebūtų, Vyšnioveckis savo laiku gavęs žinių apie švedų artinimąsi, turėjo pakankamai laiko pasirengti tolesniems veiksmams

Vyšnioveckis, kuris žinojo, kad rusų pagelbinė kariuomenė yra netoli nuo jo, nenorėdamas vienas stoti į atviras kautynes su švedais, įsakė atitraukti artileriją nuo pozicijų ir pradėjo trauktis Jokūbpilio link, maždaug 2 mylias į pietų rytus nuo Sėlpilio.

Loevenhauptas pasiekė Sėlpilį liepos 25 d. ir Vyšnioveckio kariuomenės ten jau neberado. Artilerijos saliutas, kurį švedai kitą rytą išgirdo, jiems aiškiai pasakė, kad įvyko lietuvių ir rusų susijungimas, kad rusų pagelbinė kariuomenė pasiekė Jokūbpilį, kur susijungė su Vyšnioveckio kariuomene.

Taip pasibaigė Vyšnioveckio operacija prieš Sėlpilį. Jos rezultatai buvo lygūs nuliui, jei neskaityti to, kad jam pasisekė išvengti susidūrimo su švedais iki rusų kariuomenės atvykimo.

Pagal švedų davinius, Sėlpilio tvirtovėlė turėjo tokius nuostolius: 4 užmuštus (iš kurių vienas leitenantas) ir 7 sužeistus. Prisiminus, kad Vyšnioveckis prastovėjo prieš Sėlpilį nuo liepos 18 d. iki 24 d., ir per visą tą laiką apšaudė Sėlpilį stipria artilerija, tai tenka pasakyti, kad nuostoliai, padaryti švedams, buvo nepaprastai menki. Ar tas priklausė nuo prasto artilerijos šaudymo, ar nuo to, kad švedai buvo apmokyti ypatingai gerai slėptis — dabar, žinoma, pasakyti negalima.

KAUTYNĖS TIES JOKŪBPILIU

Dauguvos upės kairiajame krante, slėny, guli mažas Jokūbpilio miestelis. Slėnis, vakaruose apribotas, t. v., Kuršių augštumomis, Dauguvos upės kryptimi turi tarp 8 ir 10 mylių ilgio ir ties Jokūbpiliu, maždaug, pusės mylios pločio. Jis sudarytas buvusios jūros dugno ir, dar ir dabar, jame yra išmėtyta visa eilė pelkių ir smiltynių. Matomumas nuo miestelio į vakarus yra gan geras, į pietus ir į rytus — aprėžtas miško.

Kas liečia vietoves betarpiai prie miestelio, tai reikia pasakyti (kad tolimesnis kautynių aprašymas būtų aiškesnis), jog pats miestelis guli prie nedidelio smiltyno, kuris į rytus ir į šiaurę apribotas Dauguvos (apie 300 m. pločio) ir jos šakos, kuri maždaug 1500 m. nuo miestelio plačiu pusračiu supa didelę Holmshofo salą. Toliau į vakarus, maždaug 8 km. nuo miestelio, prasideda plačių miškų ir pelkių plotai ir 3 - 4 km. į pietus — jau minėti miškų plotai. Per miestelio smiltynę, iš pietų į šiaurę, teka upelis Pelit, įtekėdamas į, jau minėtą, Dauguvos upės šaką. Visame ruože, maždaug, 500 m. nuo įtakos, Pelit upelis yra pelkėtas ir nepereinamas.

Iš Jokūbpilio eina 3 keliai: vienas į vakarus, Friedrichstadto kryptimi, kitas į pietų vakarus ir trečias į pietų rytus išilgai Dauguvos iki Daugpilio. Pirmas tų kelių, kuris mūsų aprašyme turi didžiausią reikšmę, veda per upelį Pelit, akmeniniu tiltu, bet reikia manyti, kad anais laikais, kada įvyko kautynės tarp Vyšnioveckio kariuomenės ir švedų, to tilto dar nebuvo, ir švedai persikėlė per upelį, maždaug, 1000 metrų į pietus nuo tilto lengvai pereinama brasta.

Pridedamas Jokūbpilio ir jo artimiausių apylinkių žemėlapis padarytas 1913 m., t. y., maždaug, 200 metų po kautynių. Trikampio pavidalo miškas, kuris žemėlapyje parodytas į pietų vakarus, beveik, betarpiškai prie miestelio, greičiausia, išaugo žymiai vėliau, nes visi pranešimai iš kautynių lauko sako, kad vietovė į pietų vakarus buvo visiškai atvira.

Žemėlapio, kuris atvaizduotų abiejų priešų padėtį prieš kautynes, arba kautynių metu, švedų archyvuose nėra, spręsti galima tik iš užsilikusių raštiškų pranešimų, kurių yra visas glėbys. Tie pranešimai sako, kad švedų ir Sa-

"Kautynių ties Jokūbpiliu vaizdas, kuriose švedų ir Sapiegos kariuomenės dalys, vadovaujamos pono generolo majoro Loevenhaupto, sumušė maskolius ir lenkus." A — Jokūbpilis; B — Pilies rūmai; C — švedų linija; D — Sapiegos linija; E — Rusų kariuomenė; F — Rusų vaegnburgas.

piegos kariuomenės užėmė išeities padėtį kautynėms tuojau persikėlę per upelį Pelit ir arčiau kaip per artilerijos šūvį nuo išrikiuotos kautynių tvarkoje Vyšnioveckio kariuomenės. Tur būt taip ir buvo, nes 1913 m., kai švedų iniciatyva kautynių laukas buvo apžiūrėtas (žiūr. Kartskiss — 1913 m. švedų padarytą schemą), maždaug, 100 m. nuo upelio Pelit įtakos buvo rasta vieta, kurią vietos gyventojai vadino švedų kapais. Padaryti toje vietoje kasinėjimai išaiškino, kad ten tikrai buvo palaidoti žmonės.

Švedų kariuomenės, kuri dalyvavo tose kautynėse, buvo, maždaug, 3,800 vyrų. Beveik pusę jos sudarė pėstija, kitą pusę — kavalerija. Sapiegos kariuomenės skaičius, įvairiuose šaltiniuose, parodytas kiek skirtingas, vieni šaltiniai kalba apie 2,000, kiti apie 3,000, dar kiti — net apie 3,500. Pėstininkų Sapiega, matomai, visiškai neturėjo, nes tik vienoje vienintėlėje vietoje radau pažymėta, kad Sapiega savo kavalerijos užpakaly laikė 100 pėstininkų.

Vyšnioveckio kariuomenės dydis, įvairiuose šaltiniuose, irgi įvairuoja. Čia stovėjo Vyšnioveckio tikroji kariuomenė, kurią jis atsivedė iš Lenkijos ir Oginskio kariuomenės partijos, su kuriomis Oginskis pasitiko rusų rinktinę. Iš viso, švedai mano, kad jo kariuomenės buvo apie 10 - 12,000 (šituo skaičiumi, tačiau reikia abejoti. Atrodo, kad švedų yra gerokai perdėta), iš jų mažiau trečdalio buvo pėstininkų. Generolo Korsako rinktinė, kuri jau nuo birželio mėnesio žygiavo Lietuvos link, pagal rusų šaltinius, buvo 5,000 stiprumo. Švedų šaltiniai, šiuo atžvilgiu kuklesni, ir tą rinktinę žymi 3,500 stiprumo. Tačiau, čia pat, vietoje, stovėjo rusų 1,500 vyrų Biržų įgula, kuri, be abejo, buvo prijungta prie Korsako rinktinės. Jei tuos 1500 priskaitysim prie švedų paduodamų davinių, gausim kaip tik tiek, kiek patiekia ir rusų šaltiniai. Lietuvos ir rusų kariuomenės artilerija buvo gan stipri. Švedai tose kautynėse paėmė 23 pabūklus, reiškia, mažiausiai, tiek jų Vyšnioveckis turėjo.

Lietuvos — rusų kariuomenės vyriausiu vadu buvo M. Vyšnioveckis su Oginskiu ir generolu Korsaku, artimiausiais savo padėjėjais.

Kaip jau buvo nurodyta, švedai pasiekė Sėlpilį liepos 25 d. Loevenhauptas savo liepos 27 d. raporte Karoliui XII sako, kad jis buvo pasirengęs, tą pat dieną, tęsti žygį toliau Jokūbpilio kryptimi, bet kariuomenė buvo taip iš-

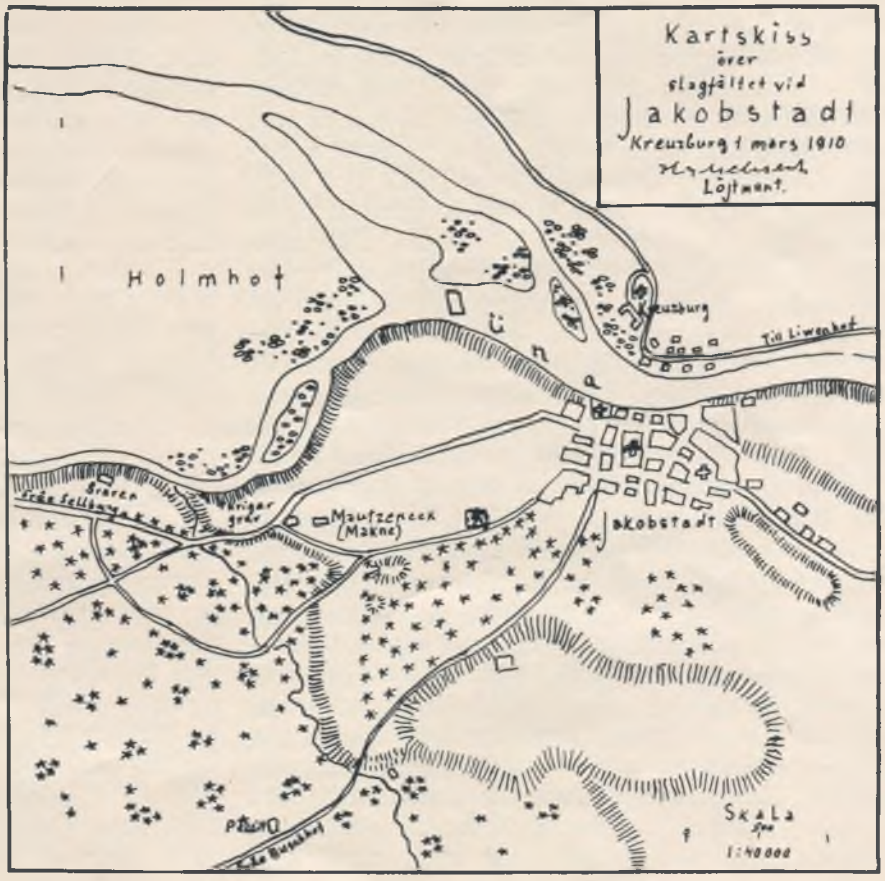

Jokūbpilis ir jo apylinkės. Švedų daryta schema.

vargusi, kad be pakankamo poilsio toliau žygiuoti nebegalėjo. Iš tikrųjų, švedai, pradėję žygį liepos 19 d. ir pasiekę Sėlpilį liepos 25 d., per 6 dienas nužygiavo apie 25 mylias, kas yra, maždaug, 33 km. per dieną. Žinant tų laikų kelių stovį, tenka pripažinti, kad toks žygis tikrai galėjo kariuomenę išvarginti. Toliau Loevenhauptas rašo savo raporte, kad jis norėjęs visą savo pėstiją susodinti ant arklių, bet dėl Sapiegos pasipriešinimo, nesutikus iškinkyti arklius iš gurguolės vežimų, nuo to teko atsisakyti.

Liepos 26 d. iš ryto švedai išgirdo iš Jokūbpilio pusės artilerijos saliutą, ir suprato, kad Vyšnioveckis susijungė su rusais.

Švedai iš Sėlpilio pajudėjo apie 11 valandą ryto. Savo liepos 27 d. raporte Loevenhauptas nurodo, kad iš ryto jis turėjo atlikti visą eilę raštinės darbų, nes kurjeris turėjęs, žūt būt, tą pat dieną išvykti Rygon.

Švedų priekinės dalys, priartėję prie Jokūbpilio apie 1 mylią, iš kalnelio prie kelio pamatė Vyšnioveckio kariuomenės stovyklą. Loevenhauptas, išjojęs pirmyn, apžiūrėjo priešo stovyklą ir vietovę priekyje, žygį sustabdė ir pertvarkė savo kariuomenę. Mat, pradėdami žygį, švedai judėjo iš kairiojo sparno, o ten, kaip tik, buvo sustatyti iš Rygos gauti pėstininkai ir kavalerija iš įvairių Kuršo tvirtovėlių. Tie, gi, daliniai "annu icke hade frastat nagon fiende' — dar nebuvo susidūrę su jokiu priešu. Dešiniajame, gi, sparne, stovėjo Loevenhaupto veteranai, kurie jau keletas metų iš eilės žygiavo "nuo vienos pergalės prie kitos". Vienas sunkiausių tos dienos švedų uždavinių buvo, be abejo, persikėlimas per Pelit upelį. Persikėlimas turėjo vykti per gana siaurą brastą, kur ne daugiau kaip 20 žmonių galėjo iš karto eiti, be to, reikalinga buvo skaitytis su tuo, kad Vyšnioeckis pagal išgales, švedams persikėlimą trukdys. Taigi, Loevenhaupto kariuomenės pertvarkymas turėjo rimtą pagrindą ir tas tik rodo, kaip stropiai švedai rengėsi kautynėms ir kaip jie apgalvodavo kiekvieną smulkmeną.

Švedų persikėlimą per upelį teko paruošti priekinei saugai, kuri buvo sudaryta, kaip minėta, iš senų Loevenhaupto veteranų. Ją sudarė 300 raitelių ir 100 pėstininkų Stackelbergo vadovybėje. Pirmas susidūrimas įvyko keliantis saugai per Pelit upelį. Vyšnioveckio išstumta rinktinė pastojo švedams kelią ir atidengė ugnį, bet švedų sauga buvo tuojau sustiprinta stipria artilerija ir vien tos artilerijos ugnies pakako, kad priverstų lietuvius atsitraukti. Nors ir keista, tačiau visi švedų šaltiniai vienbalsiai tvirtina, kad persikėlimas per Pelit upelį saugai buvo nesunkus, nes, nežiūrint, kad lietuviai kiekiu žymiai viršijo švedus, jie nemėgino pulti. Pasitenkinę gan silpna ugnimi, jie, kai tik švedai parodė, kad nori pulti — atsitraukė. Atsitraukė iki pat miestelio, tuo būdu palikdami visą lauką švedams.

Apie 5 valandą vakaro švedai priartėjo betarpiai prie Vyšnioveckio kariuomenės.

Švedai išsirikiavo kautynėms turėdami visą pėstiją centre, o kavaleriją sparnuose, maždaug po lygiai kiekviename sparne. Reikia pasakyti, jog tokia rikiuotė neatatiko, bendrai, švedų įprastai kautynių rikiuotei rytuose, kur kavalerija būdavo sustatoma tarp pėstijos dalinių. Loevenhauptas, savo raporte Karoliui XII, liepos 30 dieną aiškina tokį pakeitimą tuo, kad rikiuotis jam teko iš gilumos, turint užpakaly siaurumą ir bendrai gan dengtą vietovę, kurioje kavalerija, stovėdama tarp pėstininkų dalinių, neturėtų pakankamai vietos veikti. Ir šis faktas rodo, kaip stropiai švedai parengdavo savo kariuomenę kautynėms, nepraleisdami nei mažiausios smulkmenos, kuri galėtų padėti jiems laimėti. Sapiegos kariuomenės pėstininkai (apie 100 vyrų) buvo pastatyti tarp švedų dalinių, pats Sapiega su savo kavalerija buvo paliktas antrame skaidinyje.

Sapiegos pastatymas į antrą skaidinį gali būti, žinoma, aiškinamas rezervo reikalingumu, bet Loevenhauptas savo raporte, liepos 30 dieną, tai aiškina, kartodamas savo įsakymą Sapiegai: — kad jis jokiu būdu nesirodytų mūsų linijų priešaky, kol priešas, Dievo pagalba, nebus sumuštas, kad nesudarytų mūsų dalinių tarpe kokios nors betvarkės: bet kai priešas bėgs, jis gali aplenkti mūsų linijas ir priešą persekioti, nes jis ant arklio yra žymiai greitesnis, negu mes (kaip matom, nežiūrint keletos bendradarbiavimo metų, švedai gan išdidžiai tebežiūrėjo į savo sąjungininkus).

Neturint galimybės pasinaudoti rusų ir lietuvių dokumentais, mažai ką galime pasakyti apie Vyšnioveckio kariuomenės išsidėstymą ir jo duotus kautynėms įsakymus. Faberio reliacijoje sakoma, kad jo priekinė linija buvo sudaryta iš rusų pėstininkų, o lietuvių kavalerija buvo sustatyta antrame skaidinyje. Kitas dokumentas yra pulkininko Wennerstedto liepos 30 dienos raportas, kuriame jis sako, kad surado priešą "utj en fullkomlig Battalie pa en mucket avantagiens ort rangierader hawndes Dunen pa sijdan och halfwa ryggen" — kautynių metu gerokai pirmyn išstumtoje vietoje ir išrikiuotą, turint Dauguvą šone ir dalinai užpakaly. Jei dar prisiminti anų laikų pranešimus,

LEMTINGAS 1914 M. RUGPJŪTIS

VYT. ŠIRVYDAS

Mūsų Mekas sukūrė, tarptautinę dovaną Italijoje laimėjusį, filmą "Guns of Trees', o amerikietė Barbara W. Tuchman parašė veikalą "Guns of August" (MacMillan leidykla, N. Y., 1962, pusl. 511). Meko filmas vaizduoja mūsų didmiestiško gyvenimo menamą beviltiškumą, stumiantį pilietį nusižudyti. Tuo tarpu Tuchman veikalas vaizduoja ne beviltiškus, bet baisius ir didingus I Pasaulinio karo mūšius, įvykusius pirmąjį rugpjūtį: mūšį ties Marnos upe Prancūzijoj, ir Žalgirio - Tannenbergo mūšį Rytų Prūsijoje. Pirmasis nulėmė, kad Vokietija karo nelaimės, antrasis, kad Rusija karą pralaimės: karą, kuris davė pradžią Meko filmos beviltiškoms nuotaikoms.

Tannenbergo mūšio apystovas galvoje turint, neišvengiamai ateina mintin senųjų romėnų patarlė: norėdami ką sunaikinti, dievai pirmiausiai atima protą. Grovas Witte (Rusijos premjeras, 1903 - 1906 m.) carų valdžią šitaip apibūdino: neturinti proto, — tai bailių, aklųjų, gudraujančių valdžia ir kvailių mišinys. Demokratinė Prancūzija, tačiau, pasirašė santarvę su rusų neprotingąja atžagareiviška valdžia. Atrodo, paveikė įsitikinimas, kad, visgi, Rusija yra milžinas, nors ir Molio Motiejus. Caras juk turėjo 1,423,000 vyrų nuolatinės kariuomenės, kuriai galėjo primobilizuoti dar 3,115,000 atsarginių ir 2,000,000 naujokų ar Sibiro šaulių. Viso — 6 milijonai ir pusė kareivių! Anglų užsienio reikalų ministeris Gray 1914 m. balandyje todėl ir pasakojo Prancūzijos prezidentui Poincarė Paryžiuje, kad Rusija yra toks milžinas, jog iščiulps visą vokiečių pajėgumą, nors carui mes niekuo ir nepadėtume.

Milžinas, iš tikrųjų, turėjo molines kojas. Jau karas prieš japonus įrodė, kad kažkas pas jį negera. Tie-

---

kad atstumas nuo Pelit upelio brastos iki Vyšnioveckio kariuomenės nebuvo didesnis už tuometinio artilerijos šūvio nuotolį, tai, galima pasakyti, kad Vyšnioveckio kariuomenė išsirikiavo kautynėms, savo dešinįjį sparną atrėmus į Dauguvą, maždaug, vidury tarp miestelio ir Pelit upelio, ir frontu į vakarus.

Kautynės prasidėjo dešiniajame sparne švedų kavalerijos puolimu. Tos atakos detalės nežinomos, tik žinomi jos rezultatai: kairysis Vyšnioveckio kariuomenės sparnas susvyravo ir buvo pastumtas dešiniojo sparno link. Wennerstedtas aprašo tą epizodą sekančiais žodžiais: "fienden drog sig Continuerl: n under fachtningen fran sin wanstra til des hogra flogel — priešas besikaudamas pradėjo pamažu trauktis iš savo kairiojo sparno į dešinį sparną.

Dešiniojo sparno kavalerijos ataka buvo pakartota kairiajame sparne. Čia Sapiegos artimiausias padėjėjas Christoforas Zawiša savo iniciatyva, iš antro skaidinio puolė Vyšnioveckio kavaleriją, kurią jis atstūmė atgal. Zawišos puolimas pasiekė didelių rezultatų, nes to sparno pėstija, matydama savosios kavalerijos atsitraukimą ir būdama labai stipriai apšaudoma švedų artilerijos, dalinai pairo ir pradėjo trauktis. Tačiau, Zawišos puolimas turėjo ir savo šešėlį, jei patikėti plk. Wennerstedto žodžiams. Jis rašo:

— Sapiegos kariuomenės, kuri dalyvavo kautynėse ... žymiausias generolas kautynių pradžioje ... su 200 vyrų atsuko priešui nugarą ir nesustojo tol, kol 12 valandą nakties pasiekė Neustadtą ir toliau nujojo Rygon su nemalonia žinia, kad visa mūsų kariuomenė yra sumušta (kas buvo tas "žymiausias generolas", nei Loevenhauptas, nei Wennerstedtas nepasako, tik Petrė (švedų seržantas) savo dienoraštyje sako, kad tai buvo Sapiegos sūnus, to pabėgusio dalinio vadas).

Kai paaiškėjo dalinas pasisekimas sparnuose, Loevenhauptas pasiuntė pirmyn savo pėstiją centre. Rusų pėstininkai, į kuriuos buvo nukreiptas švedų smūgis, neišlaukė švedų priartėjimo, atidengė smarkią šautuvų ugnį, kuri dėl gan didelio tolio buvo labai neveiksminga. Kita vertus, jų ugnis buvo neveiksminga (kaip tvirtina dauguma švedų šaltinių) dėl nepasisekimų sparnuose, ypatingai dešiniajame, nes čia ėjo jų atsitraukimo kelias ir bet koks ten pavojus iššaukdavo didelį rusų nervingumą. Žymia dalimi prisidėjo ir švedų artilerija, pastatyta tarp švedų dalinių. Galų gale, rusų centras neišlaikė švedų puolimo— ir visas Vyšnioveckio kariuomenės frontas subyrėjo, susimaišė ir pradėjo skubiai trauktis. Pasitraukimas virto bėgimu.

Švedų kavalerija ir, ypatingai, Sapiegos raiteliai, persekiojo iki tamsumos, tik nedidelė rusų pėstijos dalis sugebėjo pasitraukti į savo "vagenburgą". Švedai, nenorėdami turėti nuostolių puolant "vagenburgą", išstatė 8 nedideles mortyras ir jį apšaudė. Pasislėpę ten rusai, pagaliau, tamsa prisidengę, paspruko.

Švedų pergalė buvo visiška. Vyšnioveckio kariuomenė buvo sumušta, ir tik lietuvių raitelių dalys, be žymesnių nuostolių, paspruko. Visa Vyšnioveckio artilerija, visa gurguolė ir visas jo turtas pateko į švedų rankas. Jo nuostoliai buvo labai dideli, ir, pagal švedų tvirtinimą, galėjo būti dar didesni, jei dalis Sapiegos raitelių, vietoj persekioti bėgantį priešą, nebūtų pradėjusi plėšti Vyšnioveckio gurguolę.

(Bus daugiau)

sa, šiaip taip apraminęs Penktųjų metų sambrūzdžius, caras ėmė modernizuoti kariuomenę, bet iki karo išvakarių nesuspėjo: kliudė amžinasis rusų tautos atsilikimas. Vienu metu buvo iššluota net 340 senukų generolų ir 400 kitų augštųjų kariškių, tačiau, 1913 m. buvo apskaičiuota, kad armijai trūksta, mažiausiai, 3,000 gerų karininkų. Karo ministeriu tada buvo, 1877 metų kare prieš turkus pasižymėjęs kavaleristas Suchomlinovas, kurį užsienio reikalų ministeris Sazanovas taip apibūdino: "Sunku priversti jį ką nors dirbti, bet tiesą sakyti priversti — visai negalima!". Jis laikėsi kavaleristo pažiūros į puolimą: kardu, ne artilerija. Tokiu būdu Rusija karą pradėjo, teturėdama po 850 sviedinių patrankai, kuomet anglai ir prancūzai turėjo po du - tris tūkstančius. Be to, rusų divizija teturėjo septynias baterijas, kai vokiečių — 14.

Iki 1914 m. generalinio štabo viršininku buvo gen. Žilinskis, japonų kare buvęs gen. Kuropatkino štabo galva. Karui prasidėjus, buvo paskirtas gen. Januškevičius, 44 metų amžiaus vyras, nedalyvavęs japonų kare. Žilinskiui buvo pavesta vadovauti šiaurės vakarų armijoms, po bendra Didžiojo kunigaikščio Nikalojaus vadovybe.

2. STRATEGINIAI PLANAI

Rusų ir prancūzų generaliniai štabai, jau prieš 1914 m., buvo susitarę, kad, karui prasidėjus, rusai per 15 dienų su 800,000 vyrų armijomis pradėsią puolimą rytuose. Tokią masę į frontą atgabenti rusai, tačiau, neturėjo priemonių. Visa armija teturėjo 418 sunkvežimių, 259 automobilius ir du ambulansus. Vokietijon įžengus, net geležinkeliai buvo be naudos, nes, strategijos sumetimais, rusai savus statė platesnius. Rusų vagonai netiko vokiškiems bėgiams.

Pirmomis karo dienomis vokiečiai beveik visą jėgą atkreipė prieš prancūzus. Pro neutralią Belgiją prasiveržę, jie vykdė garsųjį Schlieffeno planą ir slinko artyn Paryžiaus. Prancūzai, nerimaudami, skubino rusus pradėti sutartą smūgį, tikslu priversti vokiečius atitraukti kariuomenės dalį iš Vakarų ir tuo išgelbėti Paryžių.

Prieš Rytų Prūsiją rusai turėjo paruošę dvi armijas: vieną praminė Vilniaus, kitą Varšuvos vardais. Pirmąjai vadovavo 61 m. sulaukęs gen. Rennenkampfas, antrąjai gen. Samsonovas.

Vilniškei buvo planuota apeiti Mozūrų ežerus šiaurėje, varšuvietei į pietus ir, Rytų Prūsijoj ties Allenšteinu, susijungus, žygiuoti toliau per Vyslą į Berlyną. Rennenkampfas turėjo 3 korpus (XX, III ir IV) pėstininkų ir penkias su puse raitelių divizijas. Viso apie 200,000 vyrų. Samsovonas turėjo 4 korpus (VI, XIII, I ir pusę XXIII) — 200,000 vyrų ir 600 patrankų.

Prieš rusus turėjo veikti vokiečių 8-ji armija, susidedanti iš 5 korpų (I, XVII, XX ir atsargos I ir III) — viso apie 150,000 vyrų. Juos vedė gen. von Prittvitzas, kurį gen. štabo galva Moltkė, prieš Tannenbergo mūšį, apibūdino "nutukusiu idijotu". Jo štabo viršininkas buvo gen. Hoffmanas. Štabas įsikūrė senovės bartų sostinėje Bartininkuose.

I-ą vokiečių korpą vedė prancūzų kilmės gen. von Francois. Jo kareiviai beveik visi buvo Rytų Prūsijoj gimę vyrai, daug mažlietuvių. Gen. von Francois seneliai buvo atvykę iš Prancūzijos po Baltramiejaus nakties.

Pirmuosius susidūrimus įvykdė gen. Gurkos raiteliai, prasiveržę į Markgrabovo miestelį rugpj. 12 d., tik 5 mylias atstu nuo sienos. Visą savo armiją gen. Rennenkampfas išjudino rugpj. 17 d. — 35 mylių frontu, abipus Romintos girios (tarp Gumbinės ir Goldapės), kurios 90, 000 akrų plotuose kaizeris mėgdavo medžioti. Rusai per 3 dienas pasiekė Įsrutį, pėsčiomis kasdien darydami po 12-15 mylių. Vienintėlė geležinkelio linija, armiją aptarnaujanti, ėjo iš Kauno per Virbalį. Samsonovas savo armiją išjudino rugpj. 19 d., dviem dienom vėliau.

Kovos planus vokiečiams jau seniau buvo paruošęs gen. Hoffmanas. Manydamas, kad pirmuoju Vokietijon brausis gen. Rennenkampfas, jis pasiruošė sutikti pirmiausiai jį, 25 mylias nuo sienos, ties Gumbine, o nuo čia nusivilioti į iš anksto sustiprintą Angerapės liniją. Tam tikslui buvo paskirta trys su puse korpai. Ketvirtas korpas, gi, turėjo sulaikyti Samsonovą. Planuota buvo sumušti rusų armijas viena po kitos, dar neleidus joms susijungti vokiečių užnugaryje.

3. GUMBINĖS MŪŠIS

Gen. von Francois įsikūrė Gumbinėje rugpj. 16 d. (tą pačią dieną, kai gen. Hoffmanas įsikūrė Bartininkuose). Stalupėnuose jo Ias korpas susirėmė su Vilniaus armijos IIIju korpu, Vokietijon įžengusiu keliomis valandomis pirm kitų gen. Rennenkampfo daliniu. Gen. von Francois pravedė savo baterijas rusams į užnugarį ir sunaikino vieną 27-tos divizijos pėstininkų pulką, tuo priverstęs ir visą diviziją netvarkingai trauktis. Vokiečiams teko 3,000 belaisvių. Įsikarščiavęs vokietis pamiršo gen. Hofmano įsakymą neįsitraukti per arti sienos į dideles kovas su rusais. Mūšio metu, gen. von Prittvitzas, supykęs, net pasiuntė į Stalupėnus augštą karininką, kuris, sutikęs gen. von Francois, sušuko: 'Vadas įsako mūšį tuojau nutraukti ir pasitraukti į Gumbinę!'. Von Francois atsiliepęs: "Praneškite generolui von Prittvitzui, kad gen. von Francois mūšį nutrauks, kai rusus sumuš!".

Nepasisekimas Rennenkampfo nesulaikė, bet rugpj. 20 d. jis, visgi, įsakė armijai stabtelti, nes ėmė justi aprūpinimo sunkumų. Vokiečiams šis stabtelėjimas sudarė galvosūkį, nes buvo gauta žinia apie gen. Samsonovo armijos žygį per sieną. Kas daryti? Rennenkampfas sustojo dar per toli nuo jam sulaikyti paruoštos Ungurupės linijos. Nesustabdžius Samsonovo, šis pralindęs į užnugarį sudarys su Rennenkampfu reples vokiečiams suspausti. Gal palikti Rennenkampfą ramybėje ir visomis pajėgomis pulti Samsonovą, kuris buvo arčiau Vyslos?

Pasirinkta buvo pirma pulti Rennenkampfą, nors ir neturint po ranka tų dviejų ir pusės korpų, kurie Ungurupėje laukė Vilniaus armijos. Puolimą pradėjo gen. von Francois rugpj. 20 d., 4 val. ryto, apšaudęs rusus artilerija, po to, paleidęs ir pėstininkus. Rusai šiuos sutiko savo patrankomis, bet tuojau pristigo sviedinių, mat, turėjo po 244 dienai, o čia šaudė 440 per dieną greičiu. Taip von Francois divizijos sumušė 28-tą rusų diviziją (šios nuostoliai siekė 60 proc.).

Rusų centrui ir kairiajam sparnui pavyko geriau. Iš Ungurupės atšauktas XVII-tas vokiečių korpas mūšio frontą tepasiekė apie 8 val. ryto. Jį vedė gen. Mackensenas. Išgirdę von Francois baterijas, rusai pasiruošė ir vokiečius sutiko patrankų ugnimi, nuo kurios 35-toji divizija sumišo ir ėmė netvarkingai trauktis ir bėgti, atidengdama gen. von Belowo I-mą atsargos korpą, kuris iš Ungurupės į Goldapę teatvyko tik apie pietus.

Tokiu būdu, nežiūrint von Francoi pasisekimo, Gumbinės mūšį, galima sakyti, laimėjo rusai, tik gen. Rennenkampfas nesugebėjo laimėjimu pasinaudoti. Vieton vytis bėgančius vokiečius ir jų armiją naikinti, jis paliepė sustoti ir "ilsėtis". Vokiečių štabe kilo sumišimas. Atėjo žinia apie Samsonovo žygiavimą. Gen. Hoffmanas norėjo laikinai tą nuslėpti nuo von Prittvitzo, nes manė, jis jau "netekęs nervų". Von Prittvitzas,

tačiau, žinią apie Samsonovą gavo tuo pačiu metu, kaip ir Hoffmanas. Jis pareiškė štabui: "Vyrai, jei toliau tęsime mūšį su Vilniaus armija, Varšuvinė užeis mums už nugaros ir atkirs kelią nuo Vyslos. Turime mūšį nutraukti ir pasitraukti už Vyslos".

4. SCENON ĮŽENGIA LUEDENDORFAS IR HINDENBURGAS

Hoffmanas įrodinėjo, kad Vilniaus armiją galima sumušti per 2-3 dienas, po to, sujungtomis jėgomis pulti Samsonovą, kurį laikinai stabdyti pajėgs ir gen. Scholtzo XX korpas. Von Prittvitzas jį pertraukė ir įsakė ruošti pasitraukimą. Po to, jis telefonu pranešė generaliniam štabui Koblenze, kad pasitrauksiąs už Vyslos ir paprašė pastiprinimų. Pranešimas supykdė Moltkę, nes vokiečiams tai būtų ne tik moralinis smūgis, bet rusams būtų užleista visa derlingoji Rytų Prūsija. Be to, kur gauti tų reikalaujamų pastiprinimų, kai Vakarų fronte virė lemiami mūšiai? Moltkė nusprendė lukterėti ir pasiteirauti pas kitus generolus rytuose.

Hoffmanas, vistiek, toliau darė planus. Manydamas, kad Rennenkampfas mažiausia, porą dienų niekur nesijudins, jis planavo gen. von Francois korpą geležinkeliais permesti iš Gumbinės paremti gen. Scholtzo XX korpą prieš Samsonovą. Čia nutarė mesti ir gen. Morgano, Gumbinės mūšyje nedalyvavusį korpą. Besitraukią, bet aptvarkyti, Mackenseno ir Belovo korpai, taip pat, būtų pasukti prieš. Jie būtų sudarę Scholtzo kairįjį sparną. Tokiu būdu, per porą dienų prieš Samsonovą stotų keturi su puse 8-tos armijos korpai Rennenkampfą, tuo tarpu, prižiūrėtų Karaliaučiaus įgulos daliniai ir raitelių divizija. Pasisekimas, aišku, priklausytų nuo to, kaip ilgai Rennenkampfas stovės ramus. Hoffmanas spėliojo, kad truks, mažiausiai, dvi dienas, nes tiek truktų reik menų voroms iš Rusijos frontą pasiekti. Net įtikino von Prittvitzą nebesitraukti už Vyslos, o ruošti jo plano vykdymą. Tačiau, kitą dieną, šis ir vėl pabūgo ir telefonavo Koblenzan, kad kažin ar išsilaikysiąs net už Vyslos, gi, jo štabo siūlomas planas pulti Samsonovą esąs "negalimas — per drąsus".

Generaliniame štabe buvo nutarta atsikratyti von Prittvitzu: rugpj. 22 d. 8-tos armijos štabo v-ku buvo paskirtas Belgijos kovose pasižymėjęs gen. Luedendorfas, o armijos vadu — 68 metų amžiaus ir pensijon išėjęs gen. Hindenburgas, kurio protėvis buvo kryžiuotis, atvykęs plėšti senovės prūsų žemės. Abu susitiko Hanoverio geležinkelio stotyje ir kar tu atvyko į frontą. Vėliau, pakėlus feldmaršalu, Hindenburgą kas tai praminė maršalu Was-sagst-du, nes, jei kas jo nuomonės teiraudavosi, jis atsisukdavęs į Luedendorfą ir klausdavęs: Was sagst Du (Ką tu sakai?).

Rusų pusėje rūpintasi ne tiek tiekimu armijoms, kiek skubėjimu. Pa ryžius spyrė savo ambasadorių Petrograde, šis carų vyriausybę, šioji Stavką (gen. štabą Baranovičiuose), o Stavka — gen. Žilinskį. Kadangi gen. Rennenkampfas išsijudino dviem dienom anksčiau Samsonovo, tai Žilinskis telegramas "skubink", daugiausiai, taikė Samsonovui.

Japonų kare Samsonovas vadovavo raitelių divizijai. Dabar jam buvo pavesta 13-kos divizijų armija. Dėl skubinimo, jos tiekimas buvo neaptvarkytas. Kliudė ir smiltingi keliai. Į skubinimo telegramas, Samsonovas atsiliepė: "Žygiuoju po 12 verstų į dieną. Greičiau negaliu. Kareiviai pavargsta, stinga duonos, nėra avižų arkliams".

Gen. Martoso XV korpas rugpj. 22 užėmė vokiečių Soldau ir Neidenburgo miestelius 10 mylių nuo sienos. Gen. Scholtzas po susidūrimo pasitraukė. Jis traukėsi gilyn dar ir rugpj. 23 d. (tą dieną Luedendorfas ir Hindenburgas atvyko perimti vadovybę). Tą pat dieną, galiausiai, pasijudino ir Rennenkampfas, bet ne artyn Samsonovo. Kažkodėl jis žygiavo į šiaurę, turbūt, manydamas apsaugoti savo dešinį sparną nuo von Francois, kurio ten jau nebuvo. Gen. Scholtzas savo štabą įkūrė Tannenberge.

Čia rugpj. 24 d. įvyko vokiečių pasitarimas, kuriame buvo nuspręsta nekreipti dėmesio į netiksliai žygiuojantį Rennenkampfą, bet visu pajėgumu pulti Samsonovą. Gen. Hoffmanas vėliau rašė: Tai buvęs vienas sunkiausių sprendimų. Daug padėjo rusų bevielis telegrafas (rusai turėjo šią modernybę, bet neturėjo pakankamai telefonų, ar sutarto slap to šrifto). Sugaudyti iš oro Rennekampfo pozicijų nustatymai įrodė, kad jo armija niekuo nepadės Samsonovui, nes bus per toli nuo planuojamų mūšių vietos.

Luedendorfas įsakė gen. von Francois pulti Samsonovo kairę rugpj. 25 d. Šis atsisakė, teisindamasis, neturįs visų savo kareivių, o ypač artilerijos. Jį palaikė gen. Hoffmanas ir gen. Scholtzas. Von Francois pareiškė: "Įsakytas pulti, pulsiu, bet mano kareiviai turės tik durtuvus". Taip prabėgo visa rugpj. 25 d. Prieš vidurnaktį, tačiau, visi vokiečių daliniai gavo įsakymus pulti, pagal Hoffmano planą. Tą naktį gen. Luedendorfas pergyvenęs Prittvitzinį "nervų praradimą". Jį krėtė baimė, kad Rennenkampfas, ta "grėsminga audra rytuose", mūšių metu kirs vokiečiams į užnugarį. Jį apraminęs tik gen. Hindenburgas.

Bet ir vėl teko susiimti su atkakliu von Francois. Besiginčijant, netikėtai generalinis štabas iš Koblenzo telefonu pranešė, kad į rytus pagalbon siunčiami 3 korpai ir raitelių divizija. Luedendorfas, kuris žinojo, kaip brangus tuo momentu buvo kiekvienas kareivis vakarų fronte, nustebo ir pareiškė, jog, iš tikrųjų, jokių pastiprinimų nereikia, be to, jie nepaspėsią į suplanuotą mūšį. Jam buvo paaiškinta, kad atsiunčiamieji korpai vakaruose fasti nereikalingi esą.

Atrodo, Vokietijos generalinį štabą nugąsdino rusų mobilizacijos spartumas. Manyta buvo, ji truks 6 savaites, kurių metu vokiečiai tikėjosi prancūzus sumušti, o čia rusai savo jėgas sutelkė per 2 savaites ir jau riedėjo Rytų Prūsijon. Junkeriams ir pačiam kaizeriui parūpo dvarai. Dar prieš karą Moltkė, kartą, pareiškė: "Visos pergalės vakaruose bus bergždžios, jei rusai atsiris iki Berlyno". Tuo momentu pasitaikė mūšyje nugalėti prancūzus. Generalinis štabas pamanė, jog vokiečiai jį laimėję. Tačiau, iš tikrųjų, į rytus tepasiųsta buvo tik du korpai, tretįjį kas tai prikalbino Moltkę sulaikyti Elzase.

5. VARŠUVINĖS ,ARMIJOS GALAS

Rugpj. 26 d. rytą Samsonovas įsakė centrui (XV ir XII korpams ir vienai XXIII korpo divizijai) žygiuoti į Allenšteiną - Osterodę, nors kai kurie kareiviai jau dvi dienas buvo be duonos ar cukraus arbatai. Jo kairę gynė I korpas ir XXIII korpo viena divizija. Toliau į šiaurę (58 mylių atstu) žygiavo, nuo visų atsiskyręs, VI korpas, nejausdamas, kad Rennenkampfo sumušti ir menamai "bėgę" Mackenseno ir Belovo korpai jau vėl apsitvarkė ir ruošiasi pulti. Dėl prieštaraujančių įsakymų, viena VI korpo divizija žygiavo paremti centrą, o kita susigrūmė su netikėtai pasirodžiusiu Mackenseno korpu. Šios vadas skubiai pasišaukė atgal jau 8 mylias nužygiavusią diviziją, kuri skubiai, išvargusi, atvyko tik pavakaryje ir tuojau buvo pulta Belovo korpo. Rusų krito apie 5,000 ir buvo prarasta 16

(nukelta į 122 psl.)

Redaguoja —
š. P. Petrušaitis,
1561 Holmes Av.,
Racine, Wisc.

LIETUVOS SĖKLA

Daug kartų gyvenime tenka žvelgti į praeitį ir jieškoti joje stiprybės, pamokinimo ir išminties. Tačiau tenka gyventi realia dabartimi ir ruoštis nežinomai ateičiai. Tie patys dėsniai tinka atskiram žmogui, tauta— ir valstybei. Ypač jie ryškūs mums lietuviams, kurie su pasididžiavimu galime prisiminti garbingą savo tautos praeitį, jos iškilius laimėjimus liaupsinti, jos sunkius momentus apširdgėlauti.

Tautos reikalai tampriai rišasi su jos narių gyvenimu. Tautą užgulė nelaimės, tas pat ištiko jos vaikus. Ir šiandien mūsų tėvynė Lietuva randasi nelaimės būklėje. Vargiai ar vėl bent kada ji išgyvens sunkesnius laikus, kokius ji dabar išgyvena, nors ji yra jų turėjusi sunkių ir skausmingų. Mums jie yra atitolę; vieni pasiekia mus legendarinėje formoje, o apie kitus liudija užrašai.

Prieš šimtą metų mūsų tauta buvo sukilusi prieš rusus, siekdama laisvės savo kraštui, o vienok pralaimėjo nelygioje kovoje, nesulaukdama paramos iš Napoleono III, italų Garibaldžio ar anglų, kurie reiškė tam sukilimui simpatijų.

Vieni, pakėlę ginklą prieš galingesnį, krito mūšio lauke, kaip istoriko T. Narbuto sūnus Liudvikas, su istoriniais žodžiais lūpose: "Malonu mirti už tėvynę. . .". Kiti pakibo kartuvėse, kaip vyriausias sukilimo vadas, 26 metų amžiaus Kostas Kalinauskas, Koliška, kun. Ant. Mackevičius, kuris pratarė paskutinius žodžius: "Aš atlikau savo, dabar darykite jūs, kas jums priklauso".

Sunkiai sužeistas ir paimtas į nelaisvę sukilėlių karo vadas, Rusijos generalinio štabo karininkas, Zigmas Sierakauskas, rodydamas į žuvusius sukilėlius, pasakė rusų karininkui: "tai Lietuvos sėkla, kuri ateityje pražydės baltais laisvės žiedais!". Į rusų dignitorių prašymą, kad Sierakauskas nebūtų sušaudytas, žiaurusis Muravjovas atsakęs: "Aš jo nešaudysiu, nes jau esu įsakęs pakarti".

Kaip žiauriai elgėsi Muravjovas Lietuvoje užtenka susidaryti vaizdą, tik susipažinus su Sierakausko šeimos tragedija. "Šeima buvo tremiama į Samarą. Jo žmoną, kuri laukė kūdikio, suėmė skausmai. Kazokų karininkas, lydėjęs transportą, liepė ją pridengti marška ir pranešė Muravjovui, kad ji mirštanti.

— Miršta ar ne, visvien apkalti grandinėmis ir gabenti į paskyrimo vietą — įsakė generalgubernatorius, pridėjęs, kad, jei gims berniukas, tebūnie nudėtas, o jei mergaitė, atiduoti į prieglaudą Smolenske. Gimė mergaitė, kuri išvengė žiauraus likimo, tačiau mažytė mirė".

Istorikas A. Slivinskis sukilimo reikšmę šitaip apibūdina: "Sukilimas kovą pralaimėjo, bet nepralaimėjo kovos už nepriklausomybę idėjos. Todėl 1863 m. kruvini lapai . . . visiems laikams pasiliks kilnūs ir garbingi".

Mūsų tėvynėje vėl siaučia Muravjovo palikuonys. Vėl sėjama kraujo sėkla, kuri yra toji Sierakausko minėtoji Lietuvos sėkla. Ateis laikas, ir ji vėl pražydės baltais žiedais, tik visi vieningai to tikslo su pasišventimu siekime.

Citatos imtos ir naudotasi medžiaga iš dr. V. Sruogienės "Lietuvos Istorijos — Lietuva amžių sukūry" 1863 m. sukilimas skyriaus.

VLADO PUTVINSKIO - PUTVIO MONOGRAFIJOS LEIDIMAS

Jau yra sudaryta ir LŠST CV patvirtinta Vl. P. monografijos redakcinė komisija. Komisijai vadovauja vyr. redaktorius, LŠST garbės narys, Aleksandras Mantautas, Nepriklausomoje Lietuvoje redagavęs Vl. P. raštus ir parašęs, bolševikų sunaikintą, Pūtvio biografiją. Vyr. red. pavaduotojas yra dipl. ekon. š. Pranas Mučinskas, buv. "Žiburių" laikraščio redakcijos narys. Red. komisijos sekretorius — š. Vaidievutis A. Mantautas. LŠST garbės narė Sofija Pūtvytė - Mantautienė taip pat įeina į komisiją. Reikalui esant, komisija gali būti papildyta naujais nariais. Komisija pasiekiama jos sekretoriaus adresu, kuris yra tos komisijos bendr. Nr. 1.

CV bendr. 4 (63 ir red. komisijos bendr. Nr. 1 yra išsiuntinėti šaulių padaliniams. Tačiau skelbiame red komisijos bendr. Nr. 1 "T. T.", kad jie pasiektų platesnius lietuviškos visuomenės sluoksnius, kurie, sužinoję apie reikalą, galėtų pagelbėti red. komisijai savo rašiniais ar patarimais, o vėliau ir lėšomis.

Vlado Putvinskio - Pūtvio monografijos redakcinės komisijos Bendraraštis Nr. 1

1963 m. sausio 17 d.

I. Knygos turinys ir pobūdis

1. — Redakcinė komisija spaudai ruošia maždaug 700 psl., Liet. Enciklopedijos formato, gražiai įrištą ir, Vl. Pūtvio bei Šaulių S-gos pirmųjų dienų (ypač šaulių kovų su bermintininkais ir lenkais) nuotraukomis, iliustruotą knygą. Galutinis puslapių ir iliustracijų skaičius priklausys nuo surinktų aukų ir prenumeratų.

2. — Knygoje numatomos šios pagrindinės dalys: a) Vl. P. biografija; b) įvairių asmenų atsiminimai apie Vl. P.; c) Vl. P. filosofijos ir Šaulių S-gos ideologijos pagrindiniai bruožai bei iš to išsivystančios šauliškojo ateities kelio gairės; Vl. P. parinktieji raštai. Knygoje bus paliesta ir šaulių S-gos istorija, ypač jos įkūrimas, pirmosios dienos, šaulių fronto ir partizaninės kovos ir pirmasis Š. S-gos gyvenimo dešimtmetis (trumpiau bus paminėtas S-gos nueitasis kelias po Vl. P. mirties).

3. — Knygoje bus aprašytas ir Šaulių Moterų Garbės Vadės Emilijos Gruzdytės - Pūtvienės gyvenimas.

II. Knygos medžiaga

1. — Red. komisija turi **pakankamai** medžiagos trečiajai (c) ir ketvirtajai (d) knygos dalims.

2. — Medžiagos **trūksta** antrajai (b) knygos daliai, t. y. prisiminimų apie Vl. P.

3. — Prisiminimai sustiprintų ir knygos pirmąją (a) dalį — Vl. P. biografiją. LŠST garbės narys Al. Mantautas dabartinę biografiją atkuria pagal savo anksčiau parašytąją ir bolševikinės cenzūros sunaikintąją. Jis jau sėkmingai atkūrė pagrindinius biografijos griaučius, kuriuos šiuo metu plečia. Plėtimo darbas jam būtų lengvesnis, turint daugiau prisiminimų apie Vl. P.; biografija taptų pilnesnė, įvairesnė, turtingesnė.

III. Talka knygai

1. — Red. komisija šiuo kreipiasi į šaules, šaulius, šaulių rėmėjus ir visus, kuriems brangi Vlado Putvinskio - Pūtvio atmintis, prašydama skubios pagalbos renkant medžiagą knygai.

2 — Knygos talkininkai nuoširdžiai prašomi:

a) atydžiai peržiūrėti visus turimus nepr. Lietuvos laikais 1929 m. ir po 1929 m. išleistus leidinius, ypač Trimitą ir kitus šauliškus spaudinius. Vl. P. mirus, 1929 metais ir vėliau apie jį rašė prezidentas Antanas Smetona, kan. J. Tumas-Vaižgantas, Kazys Binkis, gen. Nagevičius, Petras Ruseckas ir kiti. Visų šių ir kitų asmenų prisiminimai ir straipsniai apie Vl. P. red. komisijai labai reikalingi.

b) Radus bet kokį straipsnį ar prisiminimus apie Vl. P., knygos talkininkai prašomi str. perrašyti ir atsiųsti red. komisijos sekretoriui žemiau nurodytu adresu. (Redakcinė komisija labai prašo, kad nebūtų siunčiami patys žurnalai, bet tik perrašytieji straipsniai, pažymint, iš kurio žurnalo ir numerio perrašyta; tuo būdu tie šiandien taip brangūs leidiniai liks jų savininkų rankose ir nebus reikalo jų redakcijai skolinti).

c) Šalia šauliškų leidinių, ypatingas dėmesys kreiptinas į Motinos ir vaiko žurnalą, kuriame ištisai tilpo Al. Mantauto (Marcinkevičiaus) Vlado Pūtvio biografijos antrasis skyrius, vardu "Vaikystė ir mokslo metai". Redakcijai šio straipsnio būtinai reikia.

d) Red. komisija prašo ir prisiminimų apie Vl. P. iš asmenų, kurie jį asmeniškai pažinojo.

3. — Kadangi vyr. redaktoriui š. Al. Mantautui tenka pagrindinis rašymo darbas, jam taps sutaupytas brangus laikas, jei visi redakcinei komisijai adresuoti laiškai bus siunčiami komisijos sekretoriui: V. Mantautas, 53 Waverly Street, Worcester 4, Mass.

Vlado Putvinskio - Pūtvio monografijos Redakcinės Komisijos vardu

(pas.) š. Vaidievutis A. Mantautas
Sekretorius

Tvirtinu:
(pas.) š. Jonas Giedrikas
LŠST CV Pirmininkas
1963 m. sausio 27 d.

Plk. M. Kalmantas - Bajoras, buvęs LŠS viršininkas ir Klaipėdos sukilėlių dalinio vadas, kuris privertė prancūzus pasiduoti, gyvena Chicagoje ir yra sunkioje ekonominėje būklėje. LŠST CV yra pasiryžusi jam, kaip daug Lietuvai nusipelniusiam asmeniui, pagelbėti. Pagalba turės būti nuolatinė ir ilgesnio pobūdžio, todėl kreipiasi į šaulių padalinius ir į lietuvišką visuomenę, prašydama tam reikalui skirti lėšų. Aukas siųsti CV kas.: Kazys Žilėnas, 1504 Main St., Melrose Park. Ill.

* * *

Prof. Antanas Rukuiža, miškininkas, pedagogas ir visuomenininkas, atšventė savo 75-rių metų amžiaus sukaktį. Lietuvoje buvo XIX Šaulių rinktinės valdybos narys ir pirmininkas, Alytaus Šaulių namams statyti komiteto pirmininkas, Dzūkų muzėjaus vedėjas ir eilės kitų organizacijų narys bei pareigūnas. Į LŠST CV sveikinimą atsakė nuoširdžiu padėkos laišku.

* * *

Per LŠST CV posėdį, įvykusį 1963 m. sausio mėn. 27 d., Jaunimo Centre, Čikagoje, š. Vl. Išganaitis atsiėmė savo pareiškimą, kuriuo buvo ketinęs pasitraukti iš CV nario ir Jaunimo Vadovo pareigų.

APDOVANOJIMAI

Lietuvos nepriklausomybės atstatymo 45-rių metų sukakties proga žemiau išvardinti asmenys apdovanoti Šaulių Žvaigždės ordinu ar Šaulių Žvaigždės medaliu:

Vytauto Didžiojo šaulių kuopos Čikagoje —

1. š. Atkočaitytė, Genov. — ŠŽ ord.,
2. š. Juodka, Adolfas — ŠŽ ordinu,
3. š. Padvaiskas, Petras — ŠŽ ord.,
4. š. kun. Sugintas, B. — ŠŽ ord.,
5. š. Rimkutė, Regina — ŠŽ medaliu
6. š. Žymantaitė, Nijolė — ŠŽ med.

L. K. Mindaugo šaulių kuopos Montrealyje —

1. š. Bagdžiūnas, Bronius — ŠŽ ordinu ir ŠŽ medaliu,
2. š. Petrauskas, Ig. — ŠŽ ordinu ir SŽ medaliu.
3. š. Kalvaitis, Aug. — ŠŽ medaliu,
4. š. Paleckas, Petras — ŠŽ medaliu,
5. š. Reutas, Stasys — ŠŽ medaliu,
6. š. Simaniukštis, R. — ŠŽ medaliu.

Martyno Jankaus šaulių kuopos Brocktone —

1. š. Grušienė, Em. — ŠŽ ordinu,
2. š. Mandeikis, Fel. — ŠŽ ordinu.
3. š. Eielkevičius, Rom. — ŠŽ med.,
4. š. Gofensienė, Stasė — ŠŽ med.,
5. š. Grušas, Stasys — ŠŽ medaliu,
6. š. Kašėtienė, Ona — ŠŽ medaliu
7. š. Stašaitis, Juozas — ŠŽ medaliu.

IŠ PADALINIŲ VEIKLOS

DLK Kęstučio š. kuopos metinis susirinkimas, įvykęs 1963 m. kovo mėn. 3 d. Racine, Wisc., praėjo pakilioje ir darbingoje nuotaikoje. Susirinkimą atidarė kuopos pirm. š. Br Juška ir pakvietė jo pirm. š. Vikt. Kažemėkaitį, o sekretorium š. M. Tamulėną. Pradedant susirinkimo darbus, tylos minute buvo pagerbti mirusieji kuopos nariai: J. Virbalas, K. Mockus ir Ed. Baltušis. Po to, š. M. Kasparaičiui buvo įteiktas ŠŽ medalis. Medalį įteikė ir sveikinimo žodį tarė LŠST CV pirm. š. J. Giedrikas.

Iš kuopos valdybos pirmininko ir kasininko pranešimų paaiškėjo, kad sėkmingai praėjo Joninės, kuopos septynerių metų veiklos minėjimas—balius ir Liet. kariuomenės šventės minėjimas. Į pramogas atsilankė dau giau žmonių, kaip anksčiau, todėl liko nemažai pelno. Turtas ir pinigai kiek viršija vieną tūkstantį dolerių, nors padaryta nemažai išlaidų beremiant lietuvių kultūrinius reikalus ir kuopos sergančius narius.

Š. Gubertas Alekna išrinktas kuopos garbės šauliu. Nutarta įstoti nariu į Lietuvių Fondą. Tuo reikalu bus pravesta rinkliava Racine, Wisc., nes panašią rinkliavą kitose kolonijose vykdo ALB apylinkės. Tenka pastebėti, kad šauliai: Br. Juška, Ant. Novickas, J. Pociulis, Adolf. Vadeiša, St. Petrušaitienė ir P. Petrušaitis jau yra įmokėję arba artimiausioje ateityje yra pasižadėję įmokėti LF po 100 dol. ir tuomi tapti LF nariais. LF įnašo dydį pavesta nustatyti kuopos valdybai, kai paaiškės rinkliavos rezultatai. Į kuopos valdybą išrinkti: š. K. Kazitėnas — pirm., š. M. Kasparaitis — vicepirm., š. t. Petrušaitienė — sekr. š. Vl. Vilcinas — kas., ir š. Ig. Paukštelis — org. reikalų vedėjas.

Susirinkimas baigtas Tautos Himnu. Po susirinkimo įvyko trumpos, jaukios vaišės. Per vaišes š. J. Petrauskas ir jo sūnus, kuris yra taip pat šaulys, pademonstravo kultūrinę filmą iš Laisvės Kovų paminklo šventinimo iškilmių Čikagoje bei iš LŠST veiklos. Filmas buvo sekamas su dideliu susidomėjimu. Čikagiečiai šauliai Petrauskai nufilmavo susirinkimo ir vaišių dalyvius.

Labai džiugu, kad atsiranda asmenų, kurie, negailėdami lėšų, darbo ir laiko, nufilmuoja svarbesnius bei iškilesnius mūsų kultūrinio gyvenimo įvykius. Jau dabar tai yra mums brangi medžiaga, kurios vertė, laikui bėgant, didės.

(atkelta iš 119 psl.)

patrankų. Buvo įsakyta trauktis. Taip Samsonovo dešinysis sparnas suiro.

Samsonovo kairįjį sparną von Francois puolė tik rugpj. 27 d. 4 val. ryto, smarkia artilerijos ugnimi, kurios ir užteko. Pusiau alkani I korpo rusai išsilaikė iki 11 val. ryto, po to, sumišo ir pasileido atgal Rusijon. Von Francois juos supo ir naikino.

Liko tik centras — du korpai. Rusai buvo išvargę, nemažiau ir vokiečiai. Trys šimtai tūkstančių rusų ir vokiečių maišėsi, žygiavo, bėgiojo, šaudėsi, jieškojo tvarkos Tannenbergo laukuose — ir pergalės. Tą dieną, rugpj. 28, galiausiai, reikiama kryptimi išsijudino ir Rennenkampfas, bet vakare jo pulkai dar vis tebebuvo 20 mylių atstu nuo Bischofsburgo, kur Samsonovo VI korpas jau buvo prieš dvi dienas sumuštas. Vilniaus armija taip niekad ir nesudarė kontakto su varšuvine, kaip kad buvo iš anksto planuota.

Dešiniojo ir kairiojo sparnų netekęs, Samsonovas pajuto pralaimėjimą, nors jo XV ir XIII korpai, nežiūrint visų kliūčių ir nepriteklių, kovojo atkakliai. Bet rugpj. 28 d. vakare, Samsonovas įsakė trauktis Rusijon. Dvi pasitraukimo dienos, rugpj. 29 ir 30, pribaigė ir šiuos du pajėgius rusų korpus. Samsonovas naktį į rugpj. 29 d., pėsčias, per balas, su keleta kariškių atsidūrė ties Willenbergu, tik 7 mylias nuo savo sienos. Apie pirmą val. ryto buvo nuėję dar 6 mylias ir teliko tik viena. Jis sustojo pailsėti. Čia, savo štabo viršininkui Potovskiui, Samsonovas sumurmėjo: "Caras manim pasitikėjo. Kaip gi, po tokios nelaimės, galėsiu jam į akis pažiūrėti?". Jis atsikėlė ir nuėjo toliau už krūmo. Pasigirdo šūvis. Vokiečiai vėliau rado savižudžio kūną ir palaidojo Willenberge, bet našlė, 1916 metais, kūną išsiprašė ir palaidojo Rusijoje.

6. VĖLUOJANTIEJI KORPAI

Tannenbergo mūšyje vokiečiams teko 92,000 belaisvių (Vokietijon juos vežė 60 traukinių). Iš 600 patrankų apie 500 teko vokiečiams. Užmuštų buvo apie 30,000. Iš XV ir XIII korpų teliko 50 karininkų ir 2,100 eilinių. Žuvo nemaža ir vokiečių, kurie pradžioje net nenorėjo tikėti savo laimėjimu. Miestelis Neidenberg, pavyzdžiui, ėjo iš rankų į rankas net keturis kartus. Persikilnojimai fronte prieš Rennenkampfą ir Tannenbergo mūšis iš viso truko šešias rugpjūčio dienas.

Hoffmanas vėliau rašė, čia vokiečiai laimėję vieną didžiausių mūšių istorijoj. Jis savinosi kreditą mūšį praminti Tannenbergo, tikslu išlygin ti istorijos lapą, kuriame lietuviai ir lenkai sumušė kryžeivių ordino galybę. Tą kreditą savinasi ir Luedendorfas.

Laimėti padėjo Hoffmano įsitikinimas, kad Rennenkampfas lemiamuoju momentu nepasijudins. Padėjo von Francois atkaklumas laukti artilerijos, kuri sunaikino Samsonovo kairįjį sparną. Vaidmenį turėjo ir Hindenburgas, padrąsinęs ūpo netekusį Luedendorfą. Lemiančią rolę, gali būti, turėjo faktas, kad vokiečiai, dėl rusų nemokėjimo tinkamai vartoti modernų bevielį telegrafą, žinojo visus rusų planus ir pozicijas. Hoffmanas rašė: "Turėjome gerą talkininką —rusus. Žinojome visus jų planus".

Vokiečiai dėl pergalės ėmė garbinti Hindenburgą. Hoffmanas, gi, aprodinėdamas Tannenbergo mūšio lauką, ironiškai pasakodavo: "Štai čia maršalas Hindenburgas miegojo prieš mūšį; čia — po mūšio, o čia — mūšiui vykstant".

Rusai, tačiau, atsilygino Austrijos fronte. Kovose tarp rugpj. 26 ir rugs. 10 d. d. sumušė 250,000 austrų, paėmė 100,000 belaisvių, sunaikino geriausius austrų karininkų kadrus, privertė austrų armiją per 8 dienas trauktis 150 mylių gilyn. Ši pergalė, tačiau, Tannenbergo neatstojo. Vėliau ir Rennenkampfas, pražudęs Vilniaus armiją Mozūrų ežrų tarpekliuose, viską palikęs, pabėgo Rusijon, kur buvo be garbės atleistas. Atleistas buvo ir gen. Žilinskis, nesugebėjęs tinkamai aprūpinti, sukoordinuoti dvi stiprias rusų armijas. Kai dievai nori ką pražudyti, tam pirmiausia atima protą.

Ironija: iš Vakarų atsiųstieji korpai į Tannenbergą nebesuspėjo. Nedalyvavo jie ir vėliau įvykusiame mūšyje ties Marnos upe, kur, gal būt, būtų nulėmę pergalę vokiečiams.

PLK. PRANUI SALADŽIUI 70 METŲ

P. ŽILYS

Šiais metais vasario 27 d. plk. Pranas Saladžius sulaukė garbingo 70 metų amžiaus. Sukaktuvininkas gimė 1893 m. vasario 27 d. Vyžuonose, Utenos apsk.

Plk. Pr. Saladžiaus, 70 metų laikotarpyje, nueitas kelias yra labai įvairus, grumstuotas ir įdomus, kaip ir kiekvieno lietuvio, kuris kovojo už lietuvių tautos teises ir laisvę.

Pradžios mokslą Pranas Saladžius įgijo Vyžuonų pradžios mokykloje. Po to, mokėsi Užpalių dviklasėje mokykloje, o vėliau tęsė studijas Panevėžio mokytojų seminarijoje.

Nežiūrint, tais laikais, seminarijoje ir bendrabutyje viešpatavusios rusiškos aplinkumos ir sąlygų, jis greit susirado savuosius ir įsijungė į slaptą lietuvių moksleivių kuopelės veiklą, kurioje dalyvavo realistai, seminaristai ir miesto mokyklos lietuviai moksleiviai.

Tais laikais lietuviai moksleiviai darydavo slaptus susirinkimus, skaitytdavo įvairias, ypač patriotinio turinio, paskaitas, mokėsi lietuvių kalbos, istorijos, skaitydavo lietuviškus laikraščius ("Viltį"), kuriuos išsirašydavo bendromis lėšomis.

1909 m. Panevėžio lietuvių moksleivių kuopelę ištiko didelis smūgis. Seminaristas Gerulis, kalbėdamas su savo kolega sem. Liaskausku, juokaudamas pagrąsino, kad kas nedalyvauja lietuviškoje veikloje, tą papjausiąs. Liaskauskas tuo patikėjo ir išsigandęs, iššoko pro langą. Nubėgęs pas seminarijos direktorių, jis pasiskundė, kad Gerulis ketinąs jį papjauti.

Seminarijos vadovybė tuojau pradė jo tą reikalą aiškinti ir sužinojo apie slaptą lietuvių moksleivių veikimą. Prasidėjo kvota. Leituviai seminaristai buvo uždaryti klasėse. Jų tarpe — ir 16 metų jaunikaitis, Pranas Saladžius.

Kvota buvo pasiųsta į Vilnių, mokyklų globėjui (papečiteliui). Sprendimas buvo žiaurus: 5 vyresniųjų kursų seminaristai buvo pašalinti iš seminarijos, o jaunesnieji (jų tarpe ir Pr. Saladžius) pašalinami iš bendrabučio, iš elgimosi gauna po trejetuką, ir įspėjami, kad už tokių darbų pasikartojimą būsią pašalinti iš mokyklos.

Pranui Saladžiui metus teko gyventi atskirai, užsidirbti pregyvenimą privačiomis pamokomis, kurias parūpino jam Pašakarnis.

1912 metais Pranas Saladžius baigė Panevėžio mokytojų seminariją ir rudenį pradėjo mokytojauti Anykščių dviklasėj mokykloje. Čia lietuviškam darbui sąlygos buvo palankesnės ir dirva platesnė. Apart normalaus mokytojo darbo, sukaktuvininkui buvo pavesta mokyti moksleivius dainuoti. Dainavimo pamokos, tačiau, pasidarė tikros lietuvybės pamokos.

Mokyklos vedėjas tai pastebėjo, bet būdamas liberalinių pažiūrų, dainavimo mokytoją paprašė pasirūpinti išmokyti vaikus padainuoti ir rusiškai, bent "Bože caria chrani", nes inspektorius, lankydamas mokyklą, galįs tikrinti, ne tik kaip vaikai skaito, rašo ir skaičiuoja, bet ir kaip dainuoja.

Tikybą dėstyti 2 kartus į savaitę mokyklon atvykdavo klebonas Vembrė, vėliau Stankūnas. Kadangi mokinių buvo daugiau kaip 150, tai Pr. Saladžiaus iniciatyva mokiniai buvo padalinti į dvi grupes, vienai grupei Anykščių klebonas dėstydavo tikybą, o kitą grupę sukaktuvininkas mokydavo lietuvių kalbos ir istorijos.

Pr. Saladžius nesitenkino mokslu, įgytu Panevėžio mokytojų seminarijoje. Jis norėjo žengti toliau, siekti plačiau. Jis mėgino įstoti į Petrapilio mokytojų institutą, tačiau, nepasisekė, nes katalikai ten buvo nepriimami. Nepasisekė įstoti ir į Maskvos mokytojų institutą. Tačiau, Pr. Saladžius rankų nenuleidžia. Jis paduoda skundą švietimo ministeriui.

Taip bekovojant, ateina 1914 m. prasideda karas. Mokyklos vedėjas mobilizuojamas, jo pareigas perima Pr. Saladžius. 1915 m., dėl artėjančio karo fronto, Pr. Saladžius pasitraukia į Rusiją. Karo audrai siaučiant, susidaro sąlygos siekti užsibrėžto tikslo. Pasiseka įstoti į Vitebsko mokytojų institutą. Bet, deja, neilgam. Paskelbiama visuotina mobilizacija. Pr. Saladžius mobilizuojamas ir pasiunčiamas į Tūlą, 76 p. pulką, o iš pulko Maskvon į Aleksandro karo mokyklą. Tačiau, dėl nežinomos priežasties, nepriimamas į karo mokyklą ir grąžinamas pulkan.

Kuriam laikui praslinkus, iš pulko jis buvo pasiųstas į Vilniaus karo mokyklą, kuri buvo atsikėlusi į Poltavą. Čia teko patirti naujų nemalonumų. Prasidėjo tardymas ir aiškinimas dėl neištikimybės caro valdžiai. Kvotos metu paaiškėjo, kad į Kostromą buvo atvežtas Kauno gubernijos archyvas, kuriame buvo byla, reikalaujanti ištardyti Pr. Saladžių, esą, neištikimą caro valdžiai.

Tardymo metu paaiškėjo, kad Vyžuonų valsc. raštininkas Cietuchinas buvo įskundęs žandarams Pr. Saladžių, neištikimą caro valdžiai ir žandarai buvo užvedę, tuo reikalu, bylą. Jam teko aiškintis ir suktis iš tų pinklių, kol byla buvo numarinta.

Baigęs karo mokyklą, Pr. Saladžius paskiriamas į 187 p. pulką

Lietuvos šaulių Sąjungos vadas plk. P. Saladžius Sąjungos dvidešimtmečio parade įvykusiame 1939 m. birželio 24 d. Kaune, karo aviacijos aerodrome. Estradoje: garbės šaulė Emilija Putvinskienė (žuvusi Sibire), Suomijos, Latvijos ir Estijos šaulių org-jų atstovai ir vyriausybės nariai

Rostove ant Dono. Tarnaudamas pulke Rostove, Pr. Saladžius įsijungia į lietuvišką veiklą, ten gyvenančių lietuvių pabėgėlių tarpe įgyja pilną pasitikėjimą.

1917 m. gegužės mėn. Pr. Saladžius pasiunčiamas į Petrapilio lietuvių seimą (gegužės 28 d. — birželio 4 d.) atstovauti Rostovo lietuvius pabėgėlius. Grįžęs iš Petrapilio lietuvių seimo, jis išsiunčiamas į frontą Galicijoje, kur dalyvauja smarkiose kovose 64 p. pulko (16 p. d.) sąstate. Rusų frontui suirus, sukaktuvininkas grįžta į Rostovą. Užsi liepsnojus kovoms tarp rusų baltųjų ir raudonųjų, Pr. Saladžius nenori tarnauti nei vieniems, nei kitiems, o skuba grįžti į tėvynę.

Su dideliu vargu ir pavojais, 1918 m. lapkričio mėn., su žmona ir 2 mėnesių sūnumi, pasiekia Vilnių ir įsiregistruoja Lietuvos Taryboje karininku. Kadangi tuo metu apie Lietuvos kariuomenės atkūrimą dar nieko aiškaus ir konkretaus nebuvo žinoma, o, be to, Vilniuje gyventi trūko lėšų, tai Pr. Saladžius, pasiskolinęs iš adv. Penkavičio 100 ostrublių, išvyko į savo gimtinę — Vyžuonas, kur įsijungė į švietimo darbą. Čia besidarbuojant, 1919 m. pradžioje, vėl buvo užlietas raudonųjų rusų — bolševikų bangos.

Bolševikus išvijus, Pr. Saladžius įsijungė į Lietuvos kariuomenės eiles — Kauno batalioną, kuris vėliau buvo pavadintas 7 p. pulku. Pulke buvo 4-os, vėliau mokomosios, kuopos vadu. Sunkiose fronto sąlygose gerai paruošė ir išleido dvi mokomosios kuopos laidas.

Kovų su bermontininkais metu, Pr Saladžiui teko išvaikščioti Žemaitijos dalį, o vėliau, kovojant su lenkais, pasiekti Širvintus, Giedraičius, Dubingius, Pabradę, N. Vilnią ir Vilnių — Šnipiškes.

Kai 1920 m. rugsėjo mėn., 7 p. pulkas buvo pasiųstas į Pariečę (į šiaurės rytus nuo Gardino), tai Pr. Saladžius su mokomąja ir 2 kuopom naujokų buvo paliktas Vilniuje paruošti naujokus kautynėms.

Želigovskiui pradėjus pulti Vilnių, į kovas įsijungė ir Pr. Saladžius. Lenkų katalerijai prasiveržus pro mūsų frontą ir paėmus nelaisvėn divizijos vadą Nastopką, Pr. Saladžius gavo įsakymą su tais naujokais ginti Širvintus.

Kovoms pasibaius, 1920 m. gruodžio mėn. Pr. Saladžius buvo perkeltas į Karo mokyklą būrio vadu, lietuvių kalbos ir geografijos lektorium. Karo mokykloje Pr. Saladžius kūnu ir siela buvo atsidavęs vispusiškam kariūnų mokymui — paruošimui. Jo tikslas buvo — duoti kariūnams, būsimiems vadams, kuo daugiausia kariškų ir kitų reikalingų žinių, įskiepyti tėvynės meilės ir pareigos jausmą. Tiems tikslams pasiekti Pr. Saladžius negailėjo nei darbo nei laiko.

1922 m. Pr. Saladžius buvo paskirtas drausmės bataliono vadu Varniuose, o 1926 m. paskirtas Karo kalėjimo v-ku Kaune. 1927-35 m. plk. Pr. Saladžius buvo Kauno miesto ir apsk. karo komendantu. Tai buvo sunkios, sudėtingos ir atsakingos pareigos, anų laikų sąlygose.

1935 m. plk. Pr. Saladžius buvo paskirtas Lietuvos Šaulių Sąjungos vadu. Čia buvo plati ir sudėtinga darbo sritis, kurioje plk. Pr. Saladžius paliko neišdildomas žymes. Buvo pertvarkyta, reorganizuota visa Šaulių S-ga. Buvo paruoštas ir išleistas Šaulių S-gos statutas, kuris įstatė visą organizaciją į teisinius rėmus. Buvo paruošta ir išleista dr. Matuso parašyta gana plati Šaulių S-gos istorija. Šaulių S-gos darbas buvo vykdomas dviejomis kryptimis: karine ir tautiniai kultūrine.

Buvo užmegzti glaudūs ryšiai su Latvijos Aizsargų ir Estijos Kaitseliidu organizacijomis. Dėta buvo daug pastangų užbaigti Šaulių S-gos apginklavimą ir aprūpinimą reikalingomis priemonėmis.

1940 m. birželio 15 d. Lietuvą užplūdęs rusų — bolševikų raudonasis tvanas viską paskandino nekal-

tų lietuvių patriotų kraujo ir ašarų klane. Šaulių S-gos vadas plk. Pr. Saladžius birželio 19 d. buvo paleistas iš kariuomenės, o liepos 31 d. suimtas ir pasodintas Utenos kalėjiman, iš ten, surakintas pančiais, at gabentas į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą, kur turėjo iškęsti visus bolševikų niekinimus ir kankinimus.

1941 m. birželio 23 d., vokiečių kariuomenei artėjant prie Kauno, kilus suirutei, plk. Pr. Saladžius, su kitais kaliniais, išsilaisvino iš kalėjimo.

Vokiečių okupacijos metu plk. Pr. Saladžius dirbo Raudonajame Kryžiuje.

1944 m. vasarą, raudonųjų rusų bolševikų bangai artėjant prie Lietuvos, plk. Pr. Saladžius su šeima pasitraukė iš Lietuvos į Vokietiją. Vokietijoje ilgesnį laiką gyveno Neuffeno ir Schwaebisch - Gmuende tremtinių stovyklose, kur tvarkė švietimo reikalus, mokytojavo ir, bendrai, rūpinosi lietuviškais reikalais.

Prasidėjus tremtinių emigracijai, atvyko į J.A.V ir apsigyveno Rochesteryje. Čia sukaktuvininkui teko susidurti su naujais realaus gyvenimo sunkumais. Vyresnio amžiaus pasiekus, sunkiau buvo susirasti darbas, užsidirbti kasdieninės duonos kąsnį, be to, kartą buvo užgautas pravažiuojančio automobilio ir ilgesnį laiką gydėsi. Nežiūrint visų sunkumų ir nelaimės, plk. Pr. Saladžius greit įsijungė į Rochesterio lietuvių gyvenimą ir energingai darbuojasi visuomeninėje ir kultūrinėje lietuvių veikloje. 1950 m. jis suorganizavo vietos L.V.S. Ramovės skyrių ir jam pirmininkavo iki 1962 m. Jis aktyviai reiškiasi ir kitose organizacijose, A.L.B., Lietuvių Tautinės S-gos vietos skyriuose ir kitose.

Linkime sukaktuvininkui, mielam plk. Pr. Saladžiui, geros sveikatos, visokeriopos laimės, gero pasisekimo visuose darbuose ir užsimojimuose ir laimingai sulaukti tos dienos, kai ir vėl prašvis Lietuvos Laisvės Aušra.

P. Žilys

Plk. Pr. Saladžius yra apdovanotas sekančiais ordinais bei medaliais:

Lietuvos:

1. D.L.K. Vytauto III ir IV laipsnio ord.;
2. D.L.K. Gedimino III laipsnio ord.;
3. Lietuvos Šaulių S-gos žvaigžde;
4. Lietuvos Šaulių S-gos 20 metų paminėti med.;
5. Lietuvos Nepriklausomybės med.;
6. Lietuvos Skautų S-gos Lelijų ord.;
7. Lietuvos Ugniagesių S-gos Art. pag. II ir III laipsn. ord.;
8. Jaun. Lietuvos S-gos II laipsnio žymeniu;

Svetimų valstybių:

1. Suomijos Geležž. Kryžiumi;
2. Latvijos Trijų Žvaigžd. II laips. ord. su žvaigžde;
3. Latvijos Aizsargų kryžiumi;
4. Latvijos Neprikl. kovoms pam. 10 m. med.;
5. Caro arm. Šv. Onos ord. už pas. kautynėse;

Turi ženklus:

1. Vilniaus karo mokyklos (caro laikų;
2. Lietuvos Karo mokyklos;
3. 64 p. pulko (caro laikų).

Plk. P. Saladžius bolševikų uždarytas K.S.D. kalėjime. Ten išbuvo nuo 1940. VII. 31 iki 1941. VI. 23.

Laiškas Redakcijai

Lietuvos pajūrio išlaisvinimo 40 metų sukakties proga vyriausias Klaipėdos krašto sukilimo vadas J. Budrys pateikė savo atsiminimų. Aprašydamas kautynes prie prefektūros, kurios languose kyšojo prancūzų kulkosvaidžiai, jis paminėjo, jog iš sukilėlių jaunas karininkas **Barkauskas** pirmas prislinko prie rūmų ir mėgino įmesti pro langą granatą, bet krito peršautas per galvą.

Nelengva atsiminti negarsių žmonių pavardes iš tolimos praeities.

Tas narsus karininkas, didvyriškai žuvęs kautynėse dėl Lietuvos žemių išlaisvinimo, buvo leitenantas **Viktoras Burokevičius.** 1919 gruodžio 17 teko drauge su juo baigti Karo Mokyklos antrąją laidą, tarnaujant toje pačioje kuopoje. Jis buvo lietuvis patriotas, rimtas, drausmingas, taktingas ir pareigingas kariūnas. Šis didvyrių tautos sūnus, karžygis, vertas tinkamesnio atminimo ir pagerbimo.

Kpt. Petras Jurgėla

NAUJAUSIAS KARIO LEIDINYS

O. Urbonas, DIDŽIOJO ŠIAURĖS KARO FRONTAS LIETUVOJE, I dalis. 117 psl. gausiai iliustruota knyga. Už šią studiją autorius buvo atžymėtas RAMOVĖS metine premija. Atspausdinta tik 250 egz. KARIO prenumeratoriams, užsisakant tiesiai iš administracijos — tik $1.50

PRENUMERATORIŲ DĖMESIUI

Su šiuo KARIO nr. siunčiame prenumeratos lapelius. Sumokėjusių prenumeratą šie lapeliai neliečia. Tačiau, kurie iš mūsų maloniųjų skaitytojų dar neturėjote progos metinį mokestį pasiųsti, *prašomi pasinaudoti šia proga ir šiuo įdėtu lapeliu.*

Pakilę pašto išlaidos, brangesnis laiškų siuntinėjimas neleidžia Kario administracijai siuntinėti *pakartotinus* raginimus, o mes taip nenorėtume nutraukti KARIO siuntinėjimą vėlinantiems atsilyginti! Taigi, prašome, nedelskite, užpildykit lapelį dar šiandieną ir siųskite KARIUI.

REDAKCIJAI!

Prašau p. Redaktorių neatsisakyti patalpinti Karyje šį viešą pareiškimą.

Kario 1963 m. vasario Nr. tilpęs mano laiškas buvo skirtas redaktoriui asmeniškai, o ne viešumai. Bet kadangi jis paskelbtas, dargi su redakcijos prierašu, laikau pareiga ir aš viešai pareikšti savų pastabų iškeltu klausimu.

1. Algirdas Budreckis jau iš pirmųjų sakinių atpažįstamas kaip 17 gruodžio sukilėlių lagerio atstovas, visą įvykį perstatąs savos politinės linijos šviesa apšviestą. Tokiu būdu jo rašinys yra grynai agitacinio pobūdžio, o ne praeities įvykio studija. Dėl to ir Kariui jis netiko.

Bet dėl aiškumo leiskime kalbėti faktams:

a) "... Kartais kyla opus klausimas, — rašo AB, — ar leistina **kariuomenei** nuversti režimą, kad išsaugoti valstybės gyvybę"... Taigi, nedidelė sukilėlių junta pirmininkaujama kuopos vado rango, vyr. leit. laipsnio karininko, pagal AB jau visa kariuomenė, o

b) valstybės prezidentas, užgrūdin tas kovotojas už Lietuvos žmonių gerovę, pažįstamas dar iš spaudos draudimo laikų, paaukojęs bolševikiniam Molochui žmoną ir dukterį (abi jų sušaudytos daugiau už vyro ir tėvo kaltes negu savas), išvengęs jų likimo tik besislapstydamas; ministeris pirmininkas — tas vyras, kuris pačioje valstybės užuomazgoje drąsiais ir ugningais atsišaukimais visus šaukė prie ginklo į kovą už Lietuvos laisvę; krašto apsaugos ministeris parodęs daug sumanumo ir energijos likviduojant lenkų pogrindžio armiją P.O.W. ir už tai apdovanotas vyčio kryžium be kardų; kariuomenės štabo viršininkas — pirmas karys savanoris kūrėjas, vyčio kryžiaus kavaliečius, sėkmingai vadovavęs pulkui visuose kovos žygiuose AB pristatimi skaitytojui ne tik kaip ištižėliai, nesusivokėliai, privedę prie vidaus "anarchijos", bet net... kaip nusikaltėliai, ėmę "mažinti kariuomenės skaičių ... kėsinęsi panaikinti Šaulių S-gą, o jos vietoje ginkluoti profesines sąjungas, daryti jų rikiuotės pratimus" ir t.t. ir t. t. Vadinasi, tikras nusikaltėlių lizdas. Tad "... reikėjo kam nors sutvarkyti kraštą", — rašo AB ir "Į pagalbą (Kam? SGJ) atėjo Lietuvos kariuomenė, panaudodama priemonę, kurią kunigaikščiai Algirdas ir Kęstutis (kaip toli pasiekė!) panaudojo (suprask — prieš brolį Jaunutį) prieš šešis šimtus metų" — posmuoja AB.

Tikrumoje: vos kovom aptilus, Kazys Škirpa visa eile straipsnių, tiek karinėje (Mūsų Žinyne, Kariškių Žodyje) tiek civilinėje spaudoje skleidė mintį perorganizuoti Lietuvos kariuomenę teritoriniais pagrindais šveicarų pavyzdžio, kuri kaštuotų žymiai pigiau išlaikyti, o už sutaupytus pinigus geriau apginkluoti ir padaryti veiksmingesnę. Į ją turėjo būti įjungti visi krašto gyventojai. Štai kokia tikroji Šaulių S-gos "likvidacija", o ne tokia, kaip ją AB pavaizduoja. Apie profsąjungų apginklavimą ir karinę mankštą — pasakos vaikams!!!

Kad K. Škirpos idėja buvo teisinga, akivaizdžiai paliudijo Lietuvos partizanai, susitvarkę jo siūlytais pagrindais.

2. "... Šleževičius turėjo kovoti prieš klerikalizmą seime ir prieš komunizmą dirbtuvėse"... — pasakoja AB.

Iš kur jis ištraukė tą "kovą" greičiausia ir pats nežino, nes jos nebuvo. Nuomonių skirtumai organizuotame gyvenime buvo visais laikais, jie ir pasiliks. O kas dėl kovos, tai faktai rodo ką kitą — ji prasidėjo kaip tik diktatūriniais laikais (nuo Šumskio - Petruičio iki Voldemaro, Kubiliūno ir dar galo jų nesimatė), su visais padariniais, kurių aš čia neminėsiu.

Apie policijos veiksmus prie Karo Muzėjaus geriau nekalbėti prisiminus vėlesnius jos veiksmus Veiveriuose, kur demonstravo taipogi ne stabmeldžiai ar raudonieji.

3. Tautinės mažumos ir pranašystės.

Kaip kalbame apie tautines mažumas visada turime galvoje lenkų mažumą, kitomis tiek nesidomėjome ar bent dėl jų nenuogastavome.

Turint galvoje, kad trečdalis Lietuvos žemės ir gyventojų buvo lenkų okupuota, šis klausimas darosi žymiai opesnis, negu AB galvoja. Vienaip ar kitaip "paspaudus" lenkus šiapus, trigubai atraugėdavo lietuviai anapus. Jų sąlygos šiapus buvo žymiai palankesnės dar ir dėl to, kad didžiumoje gyveno miestuose ir miesteliuose arba buvo labiau pasiturinti bajorija, tuo tarpu anapus gyveno kaime ir jų švietimo sąlygos buvo visai kitos. Tai ir į Griniaus "koncesijas" jiems reikėtų pažvelgti platesniu žvilgsniu. Tema pla ti ir čia jos negvildensime.

Savųjų raudonųjų baubas išgalvotas ir išpūstas iki kraštutinumo. Net Sniečkus su visa klika nenuėjo taip toli su pasigyrimais apie jų skaičių ir karingumą 1919 - 1926 m. kaip juos išaugštino AB. Juk ir sukilėlių pastatytoji vyriausybė likvidavo tik 4, apie 14, o daugiausia 40, izoliavo, tai ir visas komunizmo derlius. ,A,r tas skaičius buvo pavojingas? Kaip atsitiko, kad dar kovom vykstant "vidaus priešo" nebijojom, o dabar, turint gausias įgulas, staiga baimė prislėgė!

Jau bolševikams okupavus 5-me Lietuvos kompartijos suvažiavime paskelbtais duomenimis tikrųjų narių buvę tik ... apie 378. Gal kitatiek kandidatų tai ir viskas. Bendrai apie 0.0002 proc. visų gyventojų! Juokas ima iš tokios "jėgos"!

Taigi tikrosios sukilimo priežastys buvo visai kitos, bet jos šiandieną niekam gerbės neteikia, užtatai imasi kurti visokias "teorijas" tikrąjai priežasčiai nuslėpti.

Ėmėsi jų ir AB, net pranašaudamas, kas būtų buvę jeigu būtų buvę ... Čia, pagal jį, kaip Jobą, visos nelaimės turėjo užgriūti Griniaus vyriausybę ir tik laimingasis sukilimo talismanas apsaugojo ir prailgino nepriklausomybės dienas. Tik man ir po šiai dienai neaišku, kaip nutiko, kad toki "aiškiariagiai" nenumatė, paprasčiausios smulkmenos: pačiu kritiškiausiu valstybei momentu ėmė ir savanoriškai paskyrė ne ką kitą, o kaip tik užgrūdintą **Komunistų partijos** kandidatą vyriausiu kariuomenės vadu! O pagal prl. Krupavičių, užteko tik nueiti į Mariampolės kapines ir pasiskaityti broliui pastatyto paminklo įrašą, kad atpažinti, kas tas žmogus esąs.

Jei visa tai būtų nutikę prie Griniaus, šunis kartume jam ant kaklo, o dabar — tik ... aplinkybės kaltos.

Meilė savam viską atleidžia, neapykanta svetimam ir po mirties vinis kala, — sako dzūkai.

Nepažįstu AB ir nežinau jo amžiaus, bet iš rašinio sprendžiu dar labai žalią esantį ir pasiėmusį darbą nepagal savo jėgas.

Tad dar kartą pareiškiu: Iš to nei "Kariui" nei skaitytojui jokios naudos!

Kai vieni džiaugiasi, kiti liūdi; be kairės — nėra dešinės.

Jeigu "Kario" redaktorius, užuot mane nukišęs į kairę, pats būtų nepasidrovėjęs iš to sparno pažvelgti į rikę, nebūtų AB straipsnio, dargi vedamuoju, talpinęs ir tarpusaviam sugyvenimui daugiau pasitarnavęs.

Stasys Griežė-Jurgelevičius

Už laiško paskelbimą prašome mūsų malonaus bendradarbio atlaidumo. Tas laiškas, atsiųstas redakcijos adresu, nebuvo pažymėtas nei asmeniškas, nei neskelbtinas.

Dėl 1. Kai 17 gruodžio įvykiai su-

Lietuviai jaunuoliai Australijos kariuomenėje

Lieknas, rimtos išvaizdos jaunuolis, Algis Ruza (Ruzinskas) iš Adelaidos, pietų Australijos sostinės, 1962 m. nusprendė pasiaukoti kilniam tikslui — nusprendė užsirašyti australų karo aviacijon. Jam pavyko. Ir štai, devyni mėnesiai prabėgo, kaip viena dienelė, visiškai nepastebimai. Algis Ruza jau yra sėkmingai baigęs pirmąjį kursą aviacijos karo technikos mokykloje N.S.W. Waga - Waga mieste. Tolesniajam karo aviacijos apmokymui jis perkeltas pusantrų metų laikotarpiui į augštesnįjį kursą Sale aviacijos navigacijos ir skraidymo mokyklą Viktorijoje. Baigęs antrąjį kursą ir sėkmingai išlaikęs visus egzaminus, jis vėl turės grįžti į Waga - Waga aviacijos technikos mokyklą. Ją baigęs taps karo lakūnu, karininko laipsnio. Jo svajonė yra tapti aviacijos ryšio karininku. Visas aviacijos karo apmokymas užtrunka penkeris metus. Dabartiniu metu Algis Ruza pasirašė karinį kontraktą šešeriems metams, o baigęs karininko laipsniu aviacijos karo mokyklą, turės pasirašyti kontraktą 15 metų. Taigi, tuo pačiu, sąmoningas lietuvis — aviacijos karininkas, po penkių metų įtempto darbo, įsigis garbingą, moderišką profesiją, bus aprūpintas materialiai ir turės plačią karjerą prieš akis.

Reikia pripažinti, kad australų armija yra aprūpinta moderniausiais, daugumoje amerikoniškais, ginklais. Australų vyriausybė nesigaili aprūpinti savo moderišką kariuomenę moderniškiausiais ginklais ir tam reikalui, kas metai, skiria virš 200 milijonų australų svarų sterlingų. Australijoj karinis apmokymas vyksta pedantišku kruopštumu ir tobūlumu. Kaip civiliniame, taip ir kariniame apmokyme australai vadovaujasi labai kruopščia atranka. Neužtenka būti geru, turi būti labai geras ir tinkamas visapusiškai, kad pakliūtum į australų augštesniąją civilinę ar karinę mokyklą. Todėl, mes — buvę Lietuvos kariai L.V.S. Ramovė nariai džiaugiamės ir didžiuojamės mūsų pažangiuoju jaunuoliu.

Paklaustas, Algis Ruza, ar jam patinka australų kariuomenė, plačiai nusišypsojęs atsakė: "Taip, Australų kariuomenė, ypač karo aviacija, patinka ne tik man, bet ir mano australų karo aviacijos lietuviams kariams draugams — broliams Karpiams, Tomui ir Antanui. Vienas, t. y., Tomas Karpis, prieš porą mėnesių baigęs aviacijos karo mokyklą, tapo australų karo aviacijos karininku. Jis dabartiniu metu randasi vienoje iš daugelio aviacijos karo bazių vakarų Australijoje, netoli Perto. Kitas, jo brolis Antanas Karpis, baigęs aviacijos karo mokslą ir pasirašęs karinį kontraktą 15 metų, įsigijo aviacijos mechaniko laipsnį.

Be to, iš Adelaidos du jaunuoliai — Dičiūnai, jau senai plaukioja vandenynais, australų laivyno karininkų laipsniuose po platųjį pasaulį. Apie juos jau buvo rašyta.

Penki ryžtingi jaunuoliai — lietuviai pirmieji praskynę kelius į australų kariuomenę, savo kilniu pavyzdžiu paveiks ir kitus. **N. Cininas**

---

drumstė demokratų ir p. G.J. ramybę, A. Budreckis, greičiausiai, nebuvo dar gimęs. Taigi, jis joks **"sukilėlių lagerio atstovas"**.

Dėl 2. Jei **"nuomonių skirtumai organizuotame gyvenime buvo visais laikais, jie ir pasiliks"**, tai ir A. B. skirtinga nuomonė dėl 17 gruodžio nebūtinai yra propaganda.

Dėl 3. Kaip **"užgrūdintas komunistų partijos narys buvo paskirtas vyriausiu kariuomenės vadu"**, atsako plk. P. Žilys savo straipsnyje šiame KARIO nr.

Ne KARIO redaktorius **"nukišo"** laiško autorių "į kairę", bet Lietuvos kariuomenės statutas, numatęs viršilai vietą kairiajame rikiuotės sparne. O, kadangi, be **"kairės — nėra ir dešinės"**, tai redaktorius, ne tik **"nepasidrovi"**, bet leidžia sau, o retkarčiais ir bendradarbiams, žvilgterėti ir iš kairės ir iš dešinės, nes tada juk ir **"iš rikiuotės iškrypti"** yra sunkiau. **Red.**

Clevelando Ramovėnų metinė veikla

Sausio 27 d. Lietuvių salėje įvyko Clevelando Ramovėnų metinis susirinkimas. Jį atidarė sk. pirm. K. Budrys. Jis padėkojo atsilankiusiems į susirinkimą, priminė metų bėgyje skyriaus mirusius narius: Ancevičių-Andolį Vaclovą, Mackevičių Aleksandrą, Žiūrį Pijų ir Gribauską Stasį. Jie visi buvo pagerbti atsistojimu ir minutės tylos susikaupimu.

Susirinkimą vesti buvo išrinktas prezidiumas iš pirm. L. Leknicko ir sekret. Z. Taručio.

Skyriaus pirm. K. Budrys davė metinę veiklos apyskaitą. Priminė, kad 1962 priimtas veiklos planas buvo pilnai įvykdytas. Svarbesnieji darbai: Gegužės 30 — Mirusiųjų minėjimo dieną, už mirusius skyriaus ramovėnus buvo užprašytos šv. Mišios. Jas atnašavo klebonas kun. B. Ivanauskas, šv. Jurgio liet. parap. bažnyčioje. Prie paminklinės lentos žuvusiems kariams už Lietuvos laisvę, kun. Ivanauskas išvardino mirusius skyriaus narius, priminė jų kilniuosius uždavinius ir kvietė visus dalyvaujančius pamaldose pasimelsti. Pamaldoms pasibaigus, valdyba ir gausus būrys ramovėnų, bei mirusiųjų artimųjų, nuvyko į kapines. Ten aplankė kiekvieno kapą, padėjo gyvų gėlių po puokštę ir tautinę vėliavėlę bei pasimeldė. Atlankytas buvo ir Lietuvos prezidento Antano Smetonos kapas — mauzolėjus ir padėtas gyvų gėlių vainikas.

Liepos mėn. pavergtųjų tautų savaitės minėjime skyriaus ramovėnai dalyvavo su vėliava.

Lapkričio 23 d. surengtas Lietuvos kariuomenės atkūrimo paminėjimas. Pagrindinę kalbą pasakė ramovėnas adv. J. Smetona. Meninę dalį išpildė jaunimas ir ramovėnai. Montažą iš Lietuvos kariuomenės atsikūrimo paruošė Vl. Braziulis.

Sausio 13 d. skyriaus ramovėnai surengė Klaipėdos atvadavimo minėjimą.

Be to, ramovėnai dalyvavo Clevelande suruoštam lojalumo parade, Vasario 16-sios šventės minėjime bei kt., kur tik tenka kelti Lietuvos vardas amerikiečių tarpe. Daug sk. ramovėnų dalyvauja kitose organizacijose ir užima vadovaujamas vietas. Ramovėnai yra veiklūs.

Metų bėgyje naujų narių į skyrių įstojo: dr. Bložė W. H., Stuogis Vytautas, Balys Anicetas, Orintas Vytautas ir Dailydė Juozas.

Metų bėgyje buvo sušaukti 3 skyriaus narių susirinkimai ir turėta 9 valdybos posėdžiai. Valdyba stengėsi skyriaus narių uždėtą pareigą pilnai atlikti. Kaip ji atliko, po visų pranešimų, skyriaus nariai pasisakė diskusijų metu.

Ižd. Pranas Mainelis pranešė, kad metų bėgyje turėta pajamų $953.02, išlaidų $706.16. Susirinkimo dienai kasos stovis pinigais: 246.86. Svarbiausios pozicijos: Kariui paremti surengta gegužinė. Gautas pelnas $173 persiųsta Kario administracijai. Lietuvos karo invalidams paremti, padaryta vieša rinkliava. Surinkta $261.50 ir pinigai persiųsti pirm. Tvarkūnui. Centro valdybai pasiųsta $55.00, šv. Jurgio liet. parapijos salės remontui paremti įduota $10.00. Ištremtiems į Sibirą paremti pasiųsta $10.00.

Kario atstovas Lionginas Lecknickas pranešė, kad metų bėgyje 12 skyriaus ramovėnų užsiprenumeravo Karį. Daromi žygiai, kad ramovėnų suvažiavimo nutarimas "visi ramovėnai privalo užsiprenumeruoti Karį" būtų pilnai įvykdytas.

Revizijos komisijos aktą perskaitė pirm. L. Leknickas. Revizijos komisija rado, kad iždininko Pr. Mainelio

A. A. PLK. VET. GYD. KAZIMIERAS MAŠANAUSKAS

1962 m. gruodžio 11 d. okupuotoje Lietuvoje, Kaune, mirė plk. vet. gyd. K. Mašanauskas, kūrėjas - savanoris, ilgametis Karo mokyklos lektorius ir Veterinarijos instituto dėstytojas.

Velionis buvo gimęs 1894 m. Dievogalos k., Garliavos vls., Kauno aps. Gimnaziją baigė jau prasidėjus I Pasauliniam karui. 1916 m. įstojo į Varšuvos Veterinarijos institutą, tuo metu evakuotą į Novočerkaską, netoli Azovo jūros. Kilus revoliucijai Rusijoje, jis studijas nutraukė. Iš klausęs 4 semestrus, 1918 m. grįžo Lietuvon ir įstojo į Lietuvos kariuomenę. Tarnavo intendantūroje.

1920 m. Krašto apsaugos ministerija paskyrė jam stipendiją ir komandiravo jį į Estiją, Tartu (Dorpato) universiteto, veterinarijos fakultetą, baigti veterinarijos medicinos mokslų. Už suteiktą stipendiją K. Mašanauskas turėjo atitinkamą laiką atitarnauti kariuomenėje, tačiau jis liko visą laiką aktyvioje karo tarnyboje, kol Lietuva liko bolševikų okupuota.

1923 m., išlaikęs valstybinius egzaminus, jis gavo veterinarijos gydytojo diplomą. Grįžęs iš užsienių, tarnavo Veterinarijos valdyboje įvairiose pareigose. Paskutiniuoju metu buvo kariuomenės veterinarijos inspektoriaus padėjėjas. Be tiesioginių pareigų, ėjo antraeiles: Karo mokyklos ir Kariuomenės ugniagesių instruktorių kursų lektoriaus, A. Panemunės rajono veterinarijos gydytojo ir Veterinarijos instituto docento.

Bolševikams okupavus Lietuvą, 1941 m. birželio pradžioje, drauge su daugeliu rikiuotės karių, Varėnos poligone okupantų bolševikų jis buvo suimtas, nuginkluotas ir išvežtas į priverčiamuosius darbus.

Velionis buvo ramaus būdo, dirbo savo srities specialybėje ir kaip karys nepriklausė jokioms politinėms organizacijoms. Tačiau okupantams rūpėjo sunaikinti patriotinį elementą, todėl ir velionis liko jų auka.

Tremtyje, po sunkių išgyvenimų ir nežmoniškų darbo sąlygų, palūžo jo fizinės jėgos ir kaip invalidą, netinkamą vergų darbams, okupantai grąžino okupuoton Lietuvon.

Trumpą laiką plk. K. Mašanauskas dar dirbo veterinarijos gydytoju. Tačiau, nusilpus sveikatai, pasitraukė iš darbo. Jis sirgo plaučių vėžiu ir, nuvežtas į ligoninę, po kelių savaičių gydymo, 1962 m. gruodžio 11 d. mirė. Jis yra vienas iš daugelio tūkstančių Lietuvos karių, nelaiku žuvusių bolševikų okupantų aukų.

Palaidotas Mariampolės aps., Veiverių vls., Pažėrių parapijos kapinėse.

O. Žadvydas

SUŠAUDYTAS KPT. J. ŪSELIS

Šiomis dienomis mus pasiekė žinia iš okupuotos Lietuvos, kad 1962 metų pabaigoje ten buvo "nuteista" grupė buvusių Lietuvos kariuomenės karių ir sušaudyta. Sušaudytųjų tarpe buvo kpt. Juozas Ūselis, buvęs Karo mokyklos kadro karininkas.

Kpt. J. Ūselio gimimo vietą ir datą sužinoti man nepavyko. Jis, greičiausiai, buvo augštaitis, nes baigęs Ukmergės gimnaziją, vėliau Kaune karo mokyklą, tarnavo 1 pėstininkų pulke, kuris stovėjo Ukmergėje.

II Pasaulinis karas kpt. Ūselį užklupo kaime beatostogaujantį. Įžygia vę Lietuvon vokiečiai kpt. Ūselį paėmė į nelaisvę. Iš karto pasiuntė jį į stovyklą, iš kurios išvežė į Minską, į pagelbinius dalinius. Minske stovėjusių karo dalinių pareiga buvo naikinti rusų partizanus. Kpt. Ūselis iš ten pabėgo ir slapstėsi Lietuvoje iki susikūrė Vietinė Rinktinė. Pradėjus Vietinės Rinktinės dalinius organizuoti, jis prisistatė į Rinktinės štabą, iš kurio gavo paskyrimą į Marijampolėje organizuojamą Karo mokyklą instruktorium. Tuo metu Marijampolėje organizavosi 202 ir 203 batalionai. Suformuotus batalionus vokiečių vadovybė panoro panaudoti vakarų fronte. Tačiau Rinktinės vadovybei pasipriešinus, susidarė įtempta padėtis ir dėl to pirmoje eilėje teko išformuoti Karo mokyklą, neva paleidžiant karius Velykų atostogų. Dėl tam tikrų sumetimų ne visi kariūnai buvo paleisti. Dalis jų, su keliais karininkais, kurių tarpe buvo ir kpt. Ūselis, dar kaikuriam laikui buvo palikti kareivinėse. 1944 m. gegužės 15 d., vokiečių Gestapui suėmus Vietinės Rinktinės pareigūnus ir juos išvežus nežinion, buvo pranešta į Marijampolę, kad budėtų ir būtų pasiruošę pasišalinti iš kareivinių, nes numatomas pavojus. Tačiau, nei bataliono vadas Vertelis, nei komendantas į tą įspėjimą nekreipė dėmesio. Kareiviams bemiegant, nakties metu, kareivinės buvo rudųjų vokiečių apsuptos ir iš kareivinių rajono nebuvo išleidžiamas nei vienas karys. Kpt. Ūselis, tačiau, drąsiai įsakė kareiviams bėgti iš kareivinių ir pats bėgo. Bėgančius karius vokiečiai apšaudė. Dalis bėgančiųjų suskubo pasiekti šešupę ir ją perplaukė. Perplaukė ir kpt. Ūselis. Likusius, gi, karius vokiečiai sugaudė ir suėmė. Žinoma, vienas kitas iš bėgusių karių buvo sužeisti bei vienas nukautas. Kpt. Ūseliui pavyko pas vieną Marijampolės gyventoją pakeisti šlapius rūbus į sausus ir su artimo bičiulio pagalba pasišalinti iš Marijampolės. Jam teko slapstytis iki antrosios bolševikų okupacijos drauge su žmona, kurią buvo norima suimti vieton vyro. Pradžioje, kurį laiką, jam pavyko išsislapstyti, bet neilgam, nes buvo išduotas, suimtas, kalintas ir nuteistas mirti. Kpt. Ūselį bolševikai sušaudė.

Pov. Dirkis

Nauja New Yorko Skyriaus Valdyba

Skyriaus susirinkime, kovo 2 d., A. L. Piliečių klube, buvo išrinkta nauja valdyba: plk. J. Šlepetys, kpt. V. Alksninis, ltn. V. Šventoraitis, ltn. S. Gudas ir kpt. J. Tamas.

Artimiausiame valdybos susirinkime valdybos nariai pasiskirstys pareigomis ir sekančiame skyriaus susirinkime patieks veiklos ir darbų planą 1963 metams.

Skyriaus kontrolės komisijai sutikus, susirinkimas pratęsė jos kadenciją šiems metams. Komisijon įeina: K. Kepalas, R. Markevičius ir Z. Raulinaitis.

---

piniginės pajamų ir išlaidų knygos ir apyskaitos yra vedamos tvarkingai. Pajamos ir išlaidos atitinka užrašus ir dokumentus. Jis pasiūlė susirinkimui iždininko patiektas pajamų ir išlaidų apyskaitas patvirtinti.

Vasario 16 gimnazijos rėmėjų ratelio vadovui A. Mikoliūnui susirgus ir neatvykus, raštu apyskaitą perskaitė Z. Tarutis.

Diskusijose dėl patiektų pranešimų ir apyskaitų pasisakė susirinkime dalyvavę nariai. Rado, kad valdyba padarė viską, kas buvo įmanoma padaryti. Valdybos nuveiktas darbas buvo užgirtas ir apyskaitos priimtos ir patvirtintos. Visai valdybai buvo išreikšta padėka už jos darbus.

Valdyba ir Revizijos komisija darbą baigusi atsistatydino. Buvo siūlyta statyti naujus kandidatus ir rinkti naują valdybą. Bet susirinkimui pasisakius, kad senoji valdyba sutiktų likti naują kadencijos metų laikotarpį ir, visiems plojant, buvo palikta valdyba: pirm. Kazys Budrys, vicepirm. Gediminas Gudėnas, kultūr. reikalų vadovas Vladas Knistautas, iždininkas Pranas Mainelis ir sekretorius Zigmas Tarutis.

Revizijos komisija: pirm. Lionginas Leknickas, nariai — Antanas Tamulis ir Karolis Morkūnas.

Karoliui Morkūnui tą dieną sukako 50 metų amžiaus. Jis buvo pasveikintas, jam palinkėta geros sekmės ir sugiedota "Ilgiausių metų".

Susirinkimas buvo baigtas Lietuvos Himnu.

L. Žviraklnis

Kaina 2 u. c

ATSAKYMAS K. M. J. ŠARŪNUI

Pirmiausia turiu tarti didelį ačiū p. K. M. J. Šarūnui už atydumą dėl mano straipsnio SAVANORIAI. Liūdna kada niekas nepastebi moters savybių. Ponas Šarūnas, gi, įžvelgė manyje ne tiktai moters ypatybes, bet ir viliojančią fantaziją. Tikra tiesa, kad moteris sutikus gražų uniformuotą karį, visai nekreipia dėmesio į jo ženklus ar laipsnį, o kuri gaudos tik laipsnių—nevertinga.

Taip pat ir p. Šarūnui aš noriu kai ką pastebėti: gerai įsigilinkite į p. Vytauto Volerto straipsnį: Žudąs atlaidumas — didelis nusikaltimas: . . ." Kam dalyvauti bet kokiame lietuviškame judėjime, kai tautinis gyvenimas nesurištas su jokia fizine valstybinio gyvenimo forma šiame krašte? Kai ne vienos savos kuopos neturime, jei vienintelė uniforma šiandien mums likusi yra tautinis drabužis; kai nauji inžinieriai, chemikai, mokytojai, ekonomistai, muzikai, dailininkai — visi atsistoję tinkamose vietose stebisi, kodėl jų tėvai, dažnai taip pat augštuosius mokslus baigę, šiandien yra toli nuo jų atsilikę. Stebisi ir, deja, net gėdinasi, vengia jų artumos socialiniame bei organizaciniame gyvenime.

Nesvarbu, kurion kolonijon bevyksime, kokiais žodžiais beteisinsime, šalia energingų jaunų žmonių, visur atrasime būrius šios jaunosios inteligentijos, nuo lietuviškojo kamieno savarankiškai atsiskyrusius. Kartais dėl apsileidimo, kartais dėl tinginio, o dažnai ir dėl išdidumo. Atlaidumas lieka krikščioniškas tik tol, kol skatina kūrybą ir gyvenimą . . ."

Mano straipsnis SAVANORIAI ir yra vilionė nukrypti nuo šiandieninės realybės. Gal ne vienas mūsų jaunosios kartos inteligentas, perskaitęs jį, pagalvos apie savo tėvą, motiną, kokias aukas jie sudėjo Lietuvos laisvei, įsigilins į Lietuvos gyvenimo vaizdus, pamils ją ir, pažvelgę į savo tėvą ar motiną, įvertins juos, o gal ir ašarą iš jautrumo nubrauks. Graži fantazija tai Dievo dovana ir kam gi ją nuoginti? Niekad nepamiršiu savo mokytojos, didelės pedagogės, žodžių: "Tu perdaug atvira, nuoga realybė—įžulumas!"

Taip pat ir Redakcijai turiu pasakyti ačiū, kuri diplomatiškai vengia kritikos. Kritika yra sveikas dalykas ir žmonės, kurie sugeba kritikuoti — vertingi, nes be kritikos nebūtų pirmyžangos. Kai KARIO turinys pasidarys margesnis, gyvesnis ir, ypač, trumpomis novelėmis - straipsniais, turtingesnis, kuriuos šiandieninio greičio žmogus mėgsta ir atranda keleta minčių perskaityti, tai gal jis bus ir pasekmingesnis, susilauks daugiau ir jaunosios inteligentijos skaitytojų ir bendradarbių. Todėl vietoj NOSTRA CULPA, NOSTRA MAXIMA CULPA aš sakyčiau: NOSTRA VICTORY AT VICTORY.

Jadvyga Gražulienė

"Nostra culpa", gerb. J. Gražulienės "Victory". Red.

LAIŠKAI

Gerbiamas "Kario" Redaktoriau,

KARIO Nr. 1, 28 psl. įvykusias klaidas prašau pataisyti: Valdybos narys p. **Baltokas** yra nuotraukoje iš eilės ne septintas, bet šeštas. Toje pačioje nuotraukoje, su portfeliu rankoje, yra kitas valdybos narys — p. **Bikulčius**. Jis po trijų mėnesių, atsisakė būti iždininko pareigose dėl savo sveikatos stovio. Viso p. Bikulčius išbuvo valdybos sąstate, įvairiose pareigose, keturias kadencijas. Reikia pabrėžti, kad p. Bikulčius buvo vienas iš duosniausiųjų Melbourno lietuvių. Labai dažnai jis aukodavo, nesigailėdamas, įvairioms organizacijoms, palyginamai, nemažas pinigų sumas, ir pas save suruošdavo "Ramovės" valdybos Melbourno skyriaus nariams turtingus priėmimus — pietus. Jam dėl sveikatos pasitraukus, jo vieton buvo pakviestas kandidatas ramovėnas **Butkūnas**, kurio nuotraukoje nesimato, nes jis fotografavo.
NB.: Klaidos įvyko dėl mano skubotumo ir neapsižiūrėjimo, už ką prašau Tamstos man atleisti.

L.V.S-gos "Ramovė" Melbourno skyriaus pirmininkas

* * *

Gerb. Redaktoriau,

Tas 2 bat. "himnas", prieš spausdinant galėjo būti kiek aptvarkytas. Reikėjo išmesti tuos kelis nelabai gražius žodžius . . .

A. Simaitis, Chicago, Ill.

Iš dainos žodžio neišmesi, o ypač "nelabai gražaus". Red.

* * *

Mielas KARY,

Kur gi žygiuoji? Kur nueisi su tokia "tautosaka", kaip kovo mėn. numeryje? Himnas, tai himnas, nežinau kokia muzika, bet tie jo žodžiai ir dar vokiški, tik Maikio tėvas, čia, pas mus Bostone, tokius galėtų naudoti keikdamas. . .

J. Machullis, Boston, Mass.

Negalėtų. Geras marksistas keikiasi tik rusiškai. Red.

Prezidentą Kennedy Baltuosiuose rūmuose aplankė svečias ir 1961 m. lapkričio 3 d. kartu su juo linksmai pietavo. Svečias buvo juodžių agresyvus lyderis iš pačio kairiojo sparno. Jo vardas — Langston Hughes, žinomas savo pricškrikščioniškais ir prokomunistiškais eilėraščiais, pav.:

GOODBYE CHRIST:

Goodbye,
Christ Jesus, Lord God Jehova,
Beat it on away from here now.
Make way for a new guy with no
religion at all —
A real guy named
Marx, Communist, Lenin, Peasant,
Stalin, Worker, Me —

ONE MORE "S" IN THE USA:

Put one more "S" in U.S.A.
To make it Soviet,
One more "S" in the U.S.A.

The U.S.A., when we take control,
Will be the U.S.S.A. then.

Hail communist land.

Come together fellow workers.
Black and white can all be Red.

C. F.

•

Šiomis dienomis Turkijos valdžia išleido dekretą, kad Istambulo parke, specialiai paskirtame plote, yra leidžiama flirtuoti. "Flirtavimas" oficialiai nusakomas kaip "įsimylėjusių porelių normalūs veiksmai parke". Paskirti ir specialūs prižiūrėtojai, kurie ištisas 24 val. rūpinsis, kad porelės "nebūtų trukdomos". Vyriausybės kalbėtojas pareiškė, jog naujasis dekretas yra skiriamas paskatinti turizmą ir "daugiau suartinti Turkiją su vakarų papročiais". **N.R.**

AUKOJO KARIUI

$16.00 — Jakimavičius Vl., Brockton, Mass.

$6.00 — Skardis J., SS Marie, Can.

$4.00: Dudėnas, K., Chicago, Ill., Kaklauskas J., Cleveland, Ohio, Smelstorius M., Clev. Ohio, Šepetys, J., Detroit, Mich., Žilėnas K., Melrose Park, Ill.

$2.00: Juškaitis K., Chicago, Ill., Michels H. Br., Tunis, Africa, Simanauskas P., Hartford, Conn.

$1.00: Kasperas Ig. P., New York, N.Y., Pranckonis K., Baltimore, Md., Vizbaras J., Worcester, Mass.

KARYS dėkoja aukotojams!

KUR PRALEISTI ATOSTOGAS?

Pensilvanijos POCONO kalnuose! Tik čia galėsite pamatyti visą gamtos grožį, rasti ramybę ir gerą poilsį, kuris po sunkaus visų metų darbo kiekvienam labai reikalingas.

ECHO VALLEY LODGE,

tai vieta, kurioje Jūs, su šeima, ar be jos, lietuviškoje vasarvietėje praleisite laiką, kuris ilgais liks Jūsų maloniausias prisiminimas, o kartu suteiks Jums poilsio, ramybės ir lietuvišką aplinką.

ECHO VALLEY LODGE,

be poilsio, Jūs dar rasite ir puikų restoraną, erdvius, atskirus ir patogius kambarius su visais patogumais, ar tai viengungiui, ar tai šeimai, puikią teniso - krepšinio aikštelę, gerą lietuvišką maistą ir malonų patarnavimą.

ECHO VALLEY LODGE,

be viso kito, poilsio ir žaidimų, Jūsų patogumui ir patarnavimui yra dar ir puiki didelė maudyklė (swimming pool), nuosavas, mažas ežeriukas ir 20 akrų puikaus miško.

Priimami, taipogi, užsakymai vestuvių puotoms, iškilmėms, organizacijoms ar pavienėms grupėms.

ECHO VALLEY LODGE

veikia per ištisus metus. Lietuviai savininkai, JULIUS ir ELENA GARMAI, visus maloniai kviečia atvykti. Iš anksto kreiptis: ECHO VALLEY LODGE, Echo Lake, Pa. Tel.: STroudburg, Pa. 424 - 1920 arba 717 - 424 - 1920.

HOTEL NIDA CORP.

Visi maloniai kviečiami vasaros poilsiui prie Atlanto į viešbutį "NIDĄ" Asbury Parke, N. J., 7-tos ir Park Ave. kampe, telef. PR 4-7788. Švarūs kambariai, rami vieta, pigus ir skanus maistas.

Viešbučio salė išnuomojama įvairiems pobūviams. Prie viešbučio veikia restoranas ir baras. Patogus susisiekimas traukiniu ir autobusais.

Savininkai:

P. C. MAČIULIAI
Seventh & Park Avenues
Asbury Park, N. J.
Telefonas — PRospect 4-7788

Prenumerata JAV-se ir užsienyje: Metams — $6.00, pusmečiui — $3.00, atsk. nr. — 60¢. Skelbimai pagal susitarimą. Pinigus siųsti šiuo adresu:
L. BILERIS, % KARYS
916 Willoughby Avenue
Brooklyn 21, N.Y., U.S.A.

Keisdami adresą nedelsdami praneškite KARIUI, pažymėdami naująjį ir senąjį adresą.

•

Rankraščiai redakcijoje nesaugomi.

Įvairių autorių straipsniai skelbiami KARYJE nevisada reiškia redakcijos ar leidėjų nuomonę.
KARYS išleidžiamas kiekvieno mėnesio pradžioje. Jam skirtami straipsniai turi pasiekti redakciją dvi savaites prieš išleidimą.